

KOLEDAR 1948

SLOVENSKE KOROŠKE

D

ANES SE BLIŽA URA, KO BO TREBA GOVORITI O MEJAH NAŠE DRŽAVE. MI O TEM V VSEJ TEJ VOJNI NISMO NIKOLI GOVORILI, TODA ZDAJ MORAM VENDARLE SPREGOVORITI NEKAJ BESED. NAŠE LJUDSTVO SE JE BORILO ZA SVOJO SVOBODO, ZA SVOJO NEODVISNOST TER ZA BOLJŠO, SREČNEJŠO BODOČNOST, TODA BORI SE TUDI ZA OŠVOBODITEV TISTIH NAŠIH BRATOV, KI SO DESETLETJA VZDIHOVALI POD TUJIM JARMOM. S TO VOJNO MORAJO BITI NAŠI BRATJE V ISTRI, NA PRIMORSKEM IN KOROŠKEM OSVOBODJENI IN TUDI BODO OSVOBOJENI IN ŽIVELI BODO SVOBODNI V SVOJI DOMOVINI SKUPNO S SVOJIMI BRATI. TO JE ŽELJA NAS VSEH, TO PA JE TUDI ŽELJA VSEH NJIH.

**MI TUJEGA NOČEMO -
A SVOJEGA NE DAMO**

(Iz govora maršala Tita ob proslavi dveletnice ustanovitve Prve dalmatinske udarne brigade 12. septembra 1944.)

KOLEDAR
SLOVENSKE KOROSKE
1948

V 75/1

KOLEDAR

SLOVENSKE
KOROŠKE

ZA PRESTOPNO LETO

1948

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽ. CELOVEC

K pi
KOROŠKI koledar
1948

0076240

COBISS *

IZDALA IN ZALOŽILA SLOV. PROSV. ZVEZA V CELOVCU.
NATISNILA TISKARNA GLOBUS, ZEITUNGS-, DRUCK- UND
VERLAGSANSTALT G. M. B. H., WIEN I., FLEISCHMARKT 3—5.

SI OUFANTSCHE STUENTENBIBL.
KLUGENFURT

LETO 1948

je prestopno leto in ima 366 dni ali 52 tednov in dva dni.

Letni vladar je Venera.

ZAČETEK ŠTIRIH LETNIH ČASOV

Pomlad se začne 20. marca ob 17. uri 57 minut;
poletje se začne 21. junija ob 13. uri 11 minut;
jesen se začne 23. septembra ob 4. uri 21 minut;
zima se začne 21. decembra ob 23. uri 33 minut.

MRKI V LETU 1948

Letošnje leto bo mrknila luna enkrat, sonce pa dvakrat. Nobenega od teh mrkov pa v Evropi ne bomo videli.

CERKVENI IN DRŽAVNI PRAZNIKI

Novo leto 1. januarja.
Sv. Trije kralji 6. januarja.
Velika noč 28. in 29. marca.
Praznik dela 1. maja.
Vnebohod 6. maja.
Binkošti 16. in 17. maja.
Sv. Rešnje Telo (Telovo) 27. maja.
Sv. Peter in Pavel 29. junija.
Marijino vnebovzetje 15. avgusta.
Vsi sveti 1. novembra.
Brezmadežno spočetje Marije Device 8. decembra.
Božič 25. in 26. decembra.

PRAZNIKI SLOVENSKE KOROŠKE

Obletnica ustanovitve Osvobodilne fronte 27. aprila.
Dan naše zmage nad nacifašizmom 9. maja.
Rojstni dan maršala Tita 25. maja.
Obletnica ustanovitve nove Jugoslavije 29. novembra.

SEJMI NA KOROŠKEM

Št. Andraž: Cvetni petek, 3. maja, 28. avgusta, 30. novembra. — **Beljak:** Ponedeljek po sv. Treh kraljih, ponedeljek po sv. Lovrencu. — **Borovlje:** Ponedeljek pred sv. Jožefom, sv. Martina dan (11. novembra). — **Čajna:** Jožefovo (19. marca). — **Celovec:** Prvi ponedeljek v aprilu (če je ta dan praznik, se vrši prejšnji ponedeljek), ponedeljek po sv. Uršuli (za živino); vsak četrtek in soboto tržni dan. — **Dobrla ves:** Ponedeljek pred sv. Lukom (ako sv. Luka ni na ponedeljek), ponedeljek pred sv. Janezom Nepomukom. — **Grebinj:** Ponedeljek po tihi nedelji, ponedeljek pred binkošti, ponedeljek pred sv. Terezijo (15. oktobra). **Sv. Jakob v Rožu:** Ponedeljek po mali Gosp. — **Labod:** 12. marca, 4. maja, 24. avgusta, 27. decembra. — **Sv. Lenart:** Velikonočni torek, binkoštni torek, 10. avgusta, 28. oktobra. — **Št. Mohor:** Cvetni ponedeljek, torek po binkošti, 28. oktobra. — **Nemški Bleiberg:** 21. avgusta. — **Št. Pavel:** 25. januarja, velikonočni torek, binkoštni torek, 29. septembra. — **Pliberk:** Ponedeljek po sv. Treh kraljih, ponedeljek po sredpostu, ponedeljek po sv. Medardu, ponedeljek po sv. Egidiju, ponedeljek po sv. Lenartu. — **Podgorje:** Binkoštni torek. — **Podkloster:** 4. maja, ponedeljek po Vseh svetih. — **Rožek:** 29. septembra. — **Trg (Feldkirchen):** Ponedeljek po najdbi sv. križa, 24. aprila. — **Velikovec:** Sredo po jes. kvat., nedeljo in ponedeljek pred sv. Miklavžom. — **Železna Kapla:** 1. maja, 2. julija, 16. avgusta, 28. oktobra. — Poleg tega so še sejmi, ki jih določajo različna gospodarska združenja, med temi je najbolj znan konjski sejem na **Ziljski Bistrici**.

HERSCHLOV KLJUČ^v

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (15. 10.—15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lépo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa, če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lépo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lépo.

* Januar

1948	31 DNI	Narodna imena
1. Četrtek	Novo leto	Nada
2. Petek	Makarij, opat	Blagica
3. Sobota ☾	Genovefa, devica	Slavka
4. NEDELJA	Ime Jezusovo, Tit	Trdогоj
5. Ponedeljek	Telesfor	Milena
6. Torek	Sv. Trije kralji	Mojmir
7. Sreda	Valentin	Zdravko
8. Četrtek	Severin, opat	Biserka
9. Petek	Julijan, mučenec	Lija
10. Sobota	Pavel	Voljica
11. NEDELJA ☼	Sveta družina	Line
12. Ponedeljek	Ernest	Tatjana
13. Torek	Hilarij	Zorislava
14. Sreda	Feliks	Srečko
15. Četrtek	Maver, opat	Paša
16. Petek	Marcel, papež	Bolko
17. Sobota	Anton, puščavnik	Zvonimir
18. NEDELJA	Priska, devica	Silna
19. Ponedeljek ☾	Kanut	Hranimir
20. Torek	Fabijan in Seb., muč.	Tjaša
21. Sreda	Neža	Janja
22. Četrtek	Vincencij	Gruša
23. Petek	Zaroka Dev. Marije	Mija
24. Sobota	Timotej	Genij
25. NEDELJA	Spreobr. sv. Pavla	Trpimir
26. Ponedeljek ☼	Polikarp	Vsevlad
27. Torek	Janez Zlatoust	Savo
28. Sreda	Julijan	Talja
29. Četrtek	Franc Saleški	Branimir
30. Petek	Martina	Banja
31. Sobota	Peter	Vanja

ZAPISKI

Bratje, sestre, vsi na delo!
Naša zemlja vabi nas.
Sejmo, sejmo silno setev!
Svoboda bo naša žetev.

Pregovori

Če na sv. Pavla sonce sije, tri-
krat žito dobro dozori, gornik
dosti vina v sode vlije in po
volji kmetu se godi.

Če prosinca ni snega, ga pa mali
šmaren da.

Kadar prosinec odpira dežnike,
žetve poletne ne bodo velike.

Spominski dnevi

9. 1. 1905 se je začela prva re-
volucija v Rusiji.

21. 1. 1924 je umrl Vladimir Iljič
Uljanov — Lenin.

23. 1. 1878 se je rodil Oton Žu-
pančič.

Sonce stopi v znamenje vodnarja dne 21. ob 4. uri 19. minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 3. ob 12. uri 13 minut opoldne.

Mlaj dne 11. ob 8. uri 44 minut zjutraj.

Prvi krajec dne 19. ob 12. uri 32 minut opoldne.

Ščip ali polna luna dne 26. ob 8. uri 11 minut zjutraj.

Dan je dolg od 8 ur 25 minut do 9 ur 26 minut.

* Februar *

1948

29 DNI

Narodna imena

1. NEDELJA

- 2. Ponedeljek ☾
- 3. Torek
- 4. Sreda
- 5. Četrtek
- 6. Petek
- 7. Sobota

Ignacij

- Svečnica
- Blaž
- Andrej
- Agata
- Doroteja
- Romuald

Igo

- Marica
- Bojko
- Draž
- Dobrana
- Stazika
- Neda

8. NEDELJA

- 9. Ponedeljek
- 10. Torek ☾
- 11. Sreda
- 12. Četrtek
- 13. Petek
- 14. Sobota

Janez iz Mate

- Apolonija
- Pust
- Pepelnica
- Evlalija
- Katarina
- Valentin

Črtomir

- Stasa
- Duša
- Mileva
- Katja
- Jovan
- Snežna

15. NEDELJA

- 16. Ponedeljek
- 17. Torek
- 18. Sreda ☾
- 19. Četrtek
- 20. Petek
- 21. Sobota

Favstin

- Julijana
- Konstancija
- Simeon
- Konrad
- Elevterij
- Eleonora

Mislana

- Dane
- Šimej
- Rado
- Rajko
- Lenka
- Našemisl

22. NEDELJA

- 23. Ponedeljek
- 24. Torek ☾
- 25. Sreda
- 26. Četrtek
- 27. Petek
- 28. Sobota

Stol sv. Petra

- Romana
- Prestopni dan
- Matija
- Valburga
- Aleksander
- Leander

Srna

- Bogdan
- Velij
- Saša
- Riba
- Jelko
- Medo

29. NEDELJA

Roman

Svetovit

ZAPISKI

Korošci kremeniti,
le stopimo v korak,
da osvobodimo
svoj domači prag.

Pregovori

Če je na svečnico oblačno,
nadejaj se dobre letine.
Sv. Matija led razbija, če ga ni,
ga pa naredi.
Sv. Valentin ima ključe od
korenin.
Svečnica zelena, velika noč
snežena.
Bolje je svečana videti na polju
volka kakor v srajci moža.

Spominski dnevi

8. 2. 1849 je umrl France Prešeren.
19. 2. 1944 je bilo prvo zasedanje Slovenskega narodno osvobodilnega sveta v Črnomlju.
23. 2. 1918 je bila ustanovljena Rdeča armada.

Sonce stopi v znamenje ribe dne 19. ob 18. uri 39 minut zvečer.

Zadnji krajec dne 2. ob 1. uri 31 minut zjutraj.

Mlaj dne 10. ob 4. uri 2 minuti dopoldne.

Prvi krajec dne 16. ob 2. uri 55 minut zjutraj.

Ščip ali polna luna dne 24. ob 18. uri 16 minut zvečer.

Dan je dolg od 9 ur 28 minut do 10 ur 58 minut.

* Marec *

1948	31 DNI	Narodna imena
1. Ponedeljek	Albin	Belko
2. Torek ☾	Simplicij	Janja
3. Sreda	Kunigunda	Travica
4. Četrtek	Kazimir	Poljan
5. Petek	Evzebij	Mira
6. Sobota	Miroslav	Breda
7. NEDELJA	Tomaž Akvinski	Iztok
8. Ponedeljek	Janez od Boga	Božena
9. Torek	Franciška	Brana
10. Sreda ☼	40 mučencev	Stane
11. Četrtek	Heraklij	Svitan
12. Petek	Gregor	Budin
13. Sobota	Rozina	Zinka
14. NEDELJA	Matilda	Truda
15. Ponedeljek	Longin	Svetopolk
16. Torek	Hilarij	Radovan
17. Sreda	Jedert	Večevoj
18. Četrtek ☾	Edvard	Vekoslav
19. Petek	Jožef	Rasto
20. Sobota	Aleksandra	Dragojka
21. NEDELJA	Benedikt	Vesna
22. Ponedeljek	Oktavijan	Lada
23. Torek	Oton	Breza
24. Sreda	Gabrijel	Jaro
25. Četrtek ☼	Oznanjenje Marijino	Mojca
26. Petek	Veliki petek	Oko
27. Sobota	Velika sobota	Veselko
28. NEDELJA	Velika noč	Dobrogoj
29. Ponedeljek	Velikon. ponedeljek	Preslav
30. Torek	Kvirin	Ljubo
31. Sreda	Benjamin	Modrin

ZAPISKI

Svoboda je zlata,
svoboda je vse.
Zanjo se borimo,
zanjo vsak naj mre!

Pregovori

Če breskve pred sv. Gregorjem
cveto, trije eno pojedó.

Če 40 mučenikov dan (10.) ni
lepo, tudi 40 dni potem ne bo.

Kar že sušča zeleni, rado se
posuši.

Igrajo v sušcu se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Spominski dnevi

8. 3. je mednarodni praz-
nik žena.

12. 3. 1917 je zmagala demokra-
tična revolucija v Ru-
siji.

14. 3. 1883 je umrl v Londonu K.
Marx.

Sonce stopi v znamenje ovna dne 20. ob 17. uri 57 minut popoldne.

Začetek pomladi.

Zadnji krajec dne 2. ob 17. uri 35 minut popoldne.

Mlaj dne 10. ob 22. uri 15 minut zvečer.

Prvi krajec dne 18. ob 13. uri 27 minut popoldne.

Ščip ali polna luna dne 25. ob 4. uri 10 minut zjutraj.

Dan je dolg od 11 ur 2 minuti do 12 ur 48 minut.

1948	30 DNI	Narodna imena
1. Četrtek ☾	Hugo	Sonca
2. Petek	Frančišek Pavelski	Gojko
3. Sobota	Rihard	Gredica
4. NEDELJA	Izidor	Iskra
5. Ponedeljek	Vincencij	Vinja
6. Torek	Sikst	Zorko
7. Sreda	Herman	Bor
8. Četrtek	Dionizij	Vašek
9. Petek ☼	Marija Kleofova	Marina
10. Sobota	Ezekijel	Dragonja
11. NEDELJA	Leon	Levko
12. Ponedeljek	Julij	Savica
13. Torek	Hermenegild	Jarmila
14. Sreda	Varstvo sv. Jožefa	Junoš
15. Četrtek	Anastazija	Nasta
16. Petek ☾	Turibij	Draga
17. Sobota	Rudolf	Rusalka
18. NEDELJA	Apolonij	Mirt
19. Ponedeljek	Ema	Jelka
20. Torek	Sulpicij	Božo
21. Sreda	Anzelm	Senka
22. Četrtek	Soter in Gaj	Ruša
23. Petek ☼	Vojteh	Vojko
24. Sobota	Jurij	Igor
25. NEDELJA	Marko	Borivoj
26. Ponedeljek	Klet	Dobra
27. Torek	Peregrin	Bistra
28. Sreda	Vital	Živan
29. Četrtek	Peter mučenec	Nina
30. Petek	Katarina Sienska	Krsto

ZAPISKI

Miklova Zala bo vstala,
Zilja prosto zaigrala;
Celovec, Beljak so mejniki
postavljeni v borbi veliki.

Pregovori

April sedemkrat na dan kmeta
s polja spodi.

Če je april deževen, kmet ne bo
reven.

Sv. Jurija moča in sv. Petra
suša, to da kruha.

O svetem Juriju še slepe mlade
vrane, kmetje bodo volje raz-
igrane.

Spominski dnevi

6. 4. 1941 sta Nemčija in Italija
napadli Jugoslavijo.

14./15. 4. 1942 je bilo izseljenih
300 slovenskih koro-
ških družin.

22. 4. 1870 je bil rojen Vladimir
Iljič — Lenin.

27. 4. 1941 je bila ustanovljena
OF slovenskega na-
roda.

Sonce stopi v znamenje bika dne 20. ob 5. uri 25 minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 1. ob 11. uri 25 minut dopoldne.

Mlaj dne 9. ob 14. uri 16 minut popoldne.

Prvi krajec dne 16. ob 20. uri 42 minut zvečer.

Ščip ali polna luna dne 23. ob 14. uri 28 minut popoldne.

Dan je dolg od 12 ur 51 minut do 14 ur 28 minut.

1948

31 DNI

Narodna imena

1. Sobota ☾	Praznik dela	Rado
2. NEDELJA	Atanazij	Milada
3. Ponedeljek	Najdenje sv. Križa	Laska
4. Torek	Florijan	Cvetko
5. Sreda	Pij V.	Miran
6. Četrtek	Vnebohod	Mladen
7. Petek	Stanislav	Stojan
8. Sobota	Prikazanje Mihaela	Miša
9. NEDELJA ☼	Gregor Nacianški	Griša
10. Ponedeljek	Izidor	Živa
11. Torek	Sigismund	Žiga
12. Sreda	Pankracij	Volodja
13. Četrtek	Servacij	Jasna
14. Petek	Bonifacij	Matica
15. Sobota	Zofija	Sonja
16. NEDELJA ☼	Binkošti	Vanja
17. Ponedeljek	Binkoštni ponedeljek	Meja
18. Torek	Venancij	Alenka
19. Sreda	Celestin	Vitka
20. Četrtek	Bernard	Ljubinica
21. Petek	Feliks	Hrabra
22. Sobota	Julija	Milenko
23. NEDELJA ☼	Deziderij	Željko
24. Ponedeljek	Ivana	Mara
25. Torek	Urban	Naško
26. Sreda	Filip Nerij	Lipe
27. Četrtek	Sv. Rešnje Telo	Voja
28. Petek	Avguštin	Tinko
29. Sobota	Maksim, Magdalena	Majda
30. NEDELJA ☼	Ferdinand	Jana
31. Ponedeljek	Angela	Maja

ZAPISKI

Prvi maj slavi,
kdor za novi čas živi,
za svobodo ljudstva vnet
se bori za boljši svet.

Pregovori

Če je majnika lepo, je dobro za
kruh in seno.

Velikega travna če pogostoma
grmi, kmet se dobre letine ve-
seli.

Slana v začetku maja zoritvi
sadja nagaja.

Spominski dnevi

- 1. 5. je praznik delovnega
ljudstva vsega sveta.
- 8. 5. 1945 je kapitulirala Nem-
čija.
- 10. 5. 1867 se je rodil Ivan Can-
kar.
- 25. 5. 1892 se je rodil maršal Ju-
goslavijske Josip Broz
Tito.

Sonce stopi v znamenje dvojčkov dne 21. ob 4. uri 58 minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 1. ob 5. uri 48 minut zjutraj.

Mlaj dne 9. ob 3. uri 30 minut zjutraj.

Prvi krajec dne 16. ob 1. uri 55 minut zjutraj.

Ščip ali polna luna dne 23. ob 1. uri 37 minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 30. ob 23. uri 43 minut zvečer.

Dan je dolg od 14 ur 31 minut do 15 ur 46 minut.

1948

30 DNI

Norodna imena

1. Torek
2. Sreda
3. Četrtek
4. Petek
5. Sobota

6. NEDELJA

7. Ponedeljek ☾
8. Torek
9. Sreda
10. Četrtek
11. Petek
12. Sobota

13. NEDELJA

14. Ponedeljek ☾
15. Torek
16. Sreda
17. Četrtek
18. Petek
19. Sobota

20. NEDELJA

21. Ponedeljek ☾
22. Torek
23. Sreda
24. Četrtek
25. Petek
26. Sobota

27. NEDELJA

28. Ponedeljek ☾
29. Torek
30. Sreda

Feliks
Erazem
Klotilda
Kvirin
Bonifacij

Norbert

Lukrecija
Medard
Primož in Felicijan
Marjeta
Barnaba
Janez Fakundski

Anton Padovanski

Bazilij
Vid
Beno
Adolf
Gervazij
Julijana Falkoneri

Silverij

Alozij
Pavlin
Agripina
Janez Krstnik; Kres
Prosper
Vigilij

Ladislav

Leon II. papež
Peter in Pavel
Spomin Pavla

Jagoda
Srčan
Sinja
Dika
Dobran

Vaša

Devin
Vila
Prvan
Miloš
Hrvoj
Cveta

Zvonko

Vasja
Vida
Bodin
Tratica
Diva
Alpa

Milina

Slavo
Rusmir
Grlica
Kresnik
Svetla
Vito

Lado

Zora
Pero
Žarka

ZAPISKI

Čez gore, polja
po svetu naj doni:
Koroška naša naj
v svobodi zaživi!

Pregovori

Če na Medarda dan (8.) dežuje,
štirinajst dni dež še naletuje.

Če rožnika sonce pripeka, po-
hlevno deži, veliko obeta žita,
strdi.

Sv. Vid dežja ne daj, da bo lepe
žetve kaj.

Če sta Peter in Pavel jasna, bo
letina krasna.

Spominski dnevi

22. 6. 1941 je Nemčija napadla
Sovjetsko zvezo. Isti
dan je bil ustanovljen
Glavni štab sloven-
skih partizanskih čet.

29. 6. 1919 Versajski mir.

Sonce stopi v znamenje raka dne 21. ob 13. uri 11 minut popoldne.
Začetek poletja.

Mlaj dne 7. ob 13. uri 55 minut popoldne.

Prvi krajec dne 14. ob 6. uri 40 minut zjutraj.

Ščip ali polna luna dne 21. ob 13. uri 54 minut popoldne.

Zadnji krajec dne 29. ob 16. uri 23 minut popoldne.

Dan je dolg od 15 ur 48 minut do 16 ur 3 minute.

* Julij

1948	31 DNI	Narodna imena
1. Četrtek 2. Petek 3. Sobota 4. NEDELJA 5. Ponedeljek 6. Torek 7. Sreda 8. Četrtek 9. Petek 10. Sobota 11. NEDELJA 12. Ponedeljek 13. Torek 14. Sreda 15. Četrtek 16. Petek 17. Sobota 18. NEDELJA 19. Ponedeljek 20. Torek 21. Sreda 22. Četrtek 23. Petek 24. Sobota 25. NEDELJA 26. Ponedeljek 27. Torek 28. Sreda 29. Četrtek 30. Petek 31. Sobota	Teobald Obisk Marije Device Heliodor Urh Ciril in Metod Izaija Vilibald Elizabeta Veronika Amalija Pij I. Mohor in Fortunat Marjeta Bonaventura Vladimir Devica Marija Karm. Aleš Miroslav Avrelija Elija Daniel Marija Magdalena Apolinarij Kristina Jakob Ana Pantaleon Viktor Marta Abdon in Senen Ignacij Lojolski	Ture Manica Vineta Domagoj Ciril-Metod Jan Lepa Špela Jadranka Ljuba Živoj Bojan Dragan Svoboda Vladko Marja Leksej Miroslav Zlata Krilan Danica Majdalena Karnica Ina Radoslav Nuša Zila Zmagoslav Svetomir Droboj Ognjeslav

ZAPISKI

Koroška, slovenska zibelka
v naših rokah je tvoja usoda.
Še malo in spet bo naše vse:
domovina, pravica, svoboda!

Pregovori

Drugi dan malega srpana lepo,
tudi še štirideset dni bo lepo.

Če sv. Marjete deževalo bo, tež-
ko boš pod streho spravil seno.

O sv. Jakobu pšenica zori ali pa
zgori.

Spominski dnevi

14. 7. 1789 se je začela franco-
ska revolucija.

25. 7. 1943 je z Mussolinijem pa-
del fašizem v Italiji.

25. 7. 1886 je umrl Primož Tru-
bar.

26. 7. 1914 se je začela prva sve-
tovna vojna.

Sonce stopi v znamenje leva dne 23. ob 0. uri 9 minut ponoči.

Mlaj dne 6. ob 22. uri 9 minut zvečer.

Prvi krajec dne 13. ob 12. uri 30 minut popoldne.

Ščip ali polna luna dne 21. ob 3. uri 31 minut popoldne.

Zadnji krajec dne 29. ob 7. uri 11 minut zjutraj.

Dan je dolg od 16 ur 3 minute do 15 ur 5 minut.

* Avgust ♡

1948	31 DNI	Narodna imena
1. NEDELJA	Vezi sv. Petra	Veran
2. Ponedeljek	Porciunkula	Planika
3. Torek	Najdenje Štefana	Dobrinka
4. Sreda	Dominik (Vladimil)	Nedeljko
5. Četrtek	Marija Snežnica	Maruša
6. Petek	Gospodovo spremenj.	Bogo
7. Sobota	Kajetan	Školja
8. NEDELJA	Cirijak	Divna
9. Ponedeljek	Roman	Črna
10. Torek	Lovrenc	Zvezdan
11. Sreda	Suzana	Srdan
12. Četrtek	Klara	Veselka
13. Petek	Kasijan	Sijan
14. Sobota	Evzebij	Tanja
15. NEDELJA	Vnebovzetje M. Dev.	Maša
16. Ponedeljek	Rok	Krut
17. Torek	Emilija	Milica
18. Sreda	Helena	Lenica
19. Četrtek	Ludvik	Vojnoslav
20. Petek	Bernard	Žarko
21. Sobota	Ivana	Jana
22. NEDELJA	Timotej	Živoj
23. Ponedeljek	Filip Benicij	Zdenko
24. Torek	Jernej, Borivoj	Zlatan
25. Sreda	Ludvik	Ljudevit
26. Četrtek	Cefirin	Peruša
27. Petek	Jožef Kalasan	Juš
28. Sobota	Avguštin	Tabor
29. NEDELJA	Obglavlj. Janeza Kr.	Murka
30. Ponedeljek	Roža Limanska	Roža
31. Torek	Rajmund (Rajko)	Pravda

ZAPISKI

V

svobodi zadihala zemlja bo
naša
in narod junaški slavil bo
svoj dan —
iz temnih dni suženjstva v
novo življenje
bo šel vriskajoč preko
cvetnih poljan.

Pregovori

O Lovrencu in Jerneju lepi dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Po vremenu sv. Jerneja (24.)
rada vsa jesen se nareja.

Če se avgusta po gorah kadi,
kupi si kožuh za zimske noči.

Spominski dnevi

14. 8. 1941 je bila podpisana At-
lantska deklaracija.

27. 8. 1945 je kapitulirala impe-
rialistična Japonska.

Sonce stopi v znamenje device dne 23. ob 7. uri 3 minute zjutraj.

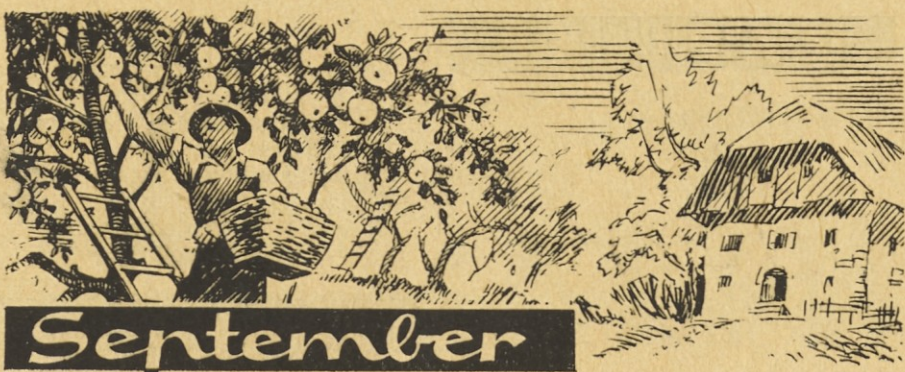
Mlaj dne 5. ob 5. uri 13 minut zjutraj.

Prvi krajec dne 11. ob 20. uri 40 minut zvečer.

Ščip ali polna luna dne 19. ob 18. uri 32 minut zvečer.

Zadnji krajec dne 27. ob 19. uri 46 minut zvečer.

Dan je dolg od 15 ur 2 minuti do 13 ur 28 minut.

September

1948	30 DNI	Narodna imena
1. Sreda	Egidij (Tilen)	Mirica
2. Četrtek	Štefan, kralj	Velena
3. Petek	Doroteja	Darja
4. Sobota	Rozalija	Zala
5. NEDELJA	Lovrencij	Tuga
6. Ponedeljek	Caharija	Žrtvan
7. Torek	Regina	Svetovit
8. Sreda	Mali Šmaren	Adrijan
9. Četrtek	Gorgonij	Marij
10. Petek	Nikolaj Toledski	Nikita
11. Sobota	Prot in Hiacint	Milan
12. NEDELJA	Ime Marijino	Maca
13. Ponedeljek	Notburga	Mikej
14. Torek	Povišanje sv. Križa	Lane
15. Sreda	Nikomed	Manon
16. Četrtek	Ljudmila	Mila
17. Petek	Hildegarda	Domoslav
18. Sobota	Irena	Ilka
19. NEDELJA	Januvarij	Stana
20. Ponedeljek	Evstahij	Bran
21. Torek	Matevž, evangelist	Mate
22. Sreda	Mavricij	Rosa
23. Četrtek	Tekla	Dela
24. Petek	Mar. Dev. reš. ujet.	Nenad
25. Sobota	Kleofa	Planja
26. NEDELJA	Ciprijan	Tešin
27. Ponedeljek	Kozma in Damijan	Dalja
28. Torek	Venčeslav	Venko
29. Sreda	Mihael, nadangel	Miško
30. Četrtek	Hieronim (Jerko)	Grozdana

ZAPISKI

I o zemljo je junakov kri rosila,
najlepši sad pa zraste iz krvi.
Kako vsak dan upada tuja sila,
kako pa vsak dan smo močnejši mi!

Pregovori

Ako je na malo mašo lepo,
potem bo dva meseca suho.

Kdor po mali maši kōsi, ta za
pečjo suši.

Če je sv. Matevž vedren, prijetna
bo jesen.

Če zgodaj se selijo ptiči, bo
huda zima o božiči.

Spominski dnevi

1. 9. 1939 se je pričela druga
svetovna vojna.

8. 9. 1943 je kapitulirala Italija.

16. 9. 1943 je Vrhovni plenum
OF sprejel sklep o
priklučitvi Slov. Primorja,
Trsta in Koroške k združenim Slove-
niji.

Sonce stopi v znamenje tehtnice dne 23. ob 4. uri 22 minut zjutraj.

Začetek jeseni.

Mlaj dne 3. ob 12. uri 21 minut dopoldne.

Prvi krajec dne 10. ob 8. uri 5 minut dopoldne.

Ščip ali polna luna dne 18. ob 10. uri 43 minut dopoldne.

Zadnji krajec dne 26. ob 6. uri 7 minut zjutraj.

Dan je dolg od 13 ur 25 minut do 11 ur 45 minut.

1948	31 DNI	Narodna imena
1. Petek 2. Sobota ☾	Remigij Angeli varuhi	Veličan Varja
3. NEDELJA	Kandid	Rezija
4. Ponedeljek 5. Torek 6. Sreda 7. Četrtek 8. Petek 9. Sobota ☾	Frančišek Serafinski Placid Bruno Kraljica sv. rož. venca Brigita Dionizij	Dejan Dunja Dalibor Večegoj Briga Svarun
10. NEDELJA	Frančišek Bor.	Slovenko
11. Ponedeljek 12. Torek 13. Sreda 14. Četrtek 15. Petek 16. Sobota	Nikazij Maksimilijan Koloman Kalist Terezija Gal	Samo Kocelj Valuk Borut Gorazd Hotimir
17. NEDELJA	Jadviga	Volkun
18. Ponedeljek ☾ 19. Torek 20. Sreda 21. Četrtek 22. Petek 23. Sobota	Luka, evangelist Peter Alkant. Felicijan Uršula Kordula, Fides (Vera) Klotilda	Vojnomir Inko Vanda Tugomer Negomir Pribislav
24. NEDELJA	Rafael	Semiko
25. Ponedeljek ☾ 26. Torek 27. Sreda 28. Četrtek 29. Petek 30. Sobota	Krizant in Darija Amand Frumencij Simon in Juda Narcis Klavdij	Stojimir Edgar Matjaž Libuša Svobodin Slavin
31. NEDELJA	Volbenk	Stražko

ZAPISKI

Nihče nas iz naše zemlje ne
izruje,
naj hruje vihar do nebesnih
višin!
Grozeče že naša se roka
dviguje
in piše krvnikom pogin.

Pregovori

Sveti Luka repo puka.
Kakršno vreme sv. Uršula pri-
nese, tako se rado vso jesen
obnese.

Se nerado listje obleti, vsak se
zime naj boji.

Spominski dnevi

- 1. 10. 1943 Prvo zasedanje zbo-
ra odposlancev slo-
venskega naroda v
Kočevju.
- 15. 10. 1844 se je rodil S. Gre-
gorčič.
- 20. 10. 1944 je bil osvobojen Beo-
grad.
- 29. 10. 1918 so bili Slovenci osvo-
bojeni izpod Avstri-
je.

Sonce stopi v znamenje škorpijona dne 23. ob 13. uri 18 minut pop.

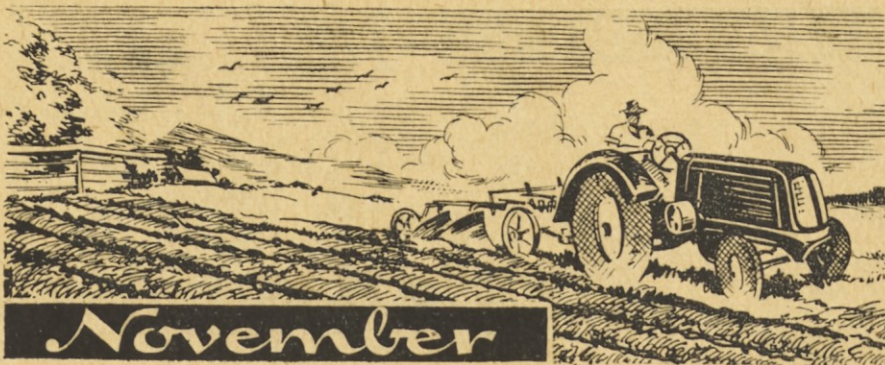
Mlaj dne 2. ob 20. uri 42 minut zvečer.

Prvi krajec dne 9. ob 23. uri 10 minut zvečer.

Ščip ali polna luna dne 18. ob 3. uri 23 minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 25. ob 14. uri 41 minut popoldne.

Dan je dolg od 11 ur 42 minut do 9 ur 59 minut.

1948

30 DNI

Narodna imena

1. Ponedeljek ☼
2. Torek
3. Sreda
4. Četrtek
5. Petek
6. Sobota

7. NEDELJA

8. Ponedeljek ☼
9. Torek
10. Sreda
11. Četrtek
12. Petek
13. Sobota

14. NEDELJA

15. Ponedeljek
16. Torek ☼
17. Sreda
18. Četrtek
19. Petek
20. Sobota

21. NEDELJA

22. Ponedeljek
23. Torek ☼
24. Sreda
25. Četrtek
26. Petek
27. Sobota

28. NEDELJA

29. Ponedeljek ☼
30. Torek

Vsi sveti
Verne duše
Viktorin
Karel Bor.
Emerik
Lenart

Engelbert

Bogomir
Božidar (Teodor)
Andrej
Martin
Martin, papež
Stanislav

Borislava

Leopold (Levko)
Otmar
Gregor
Odon, opat
Elizabeta
Feliks

Darovanje Mar. Dev.

Cecilija
Klement (Milivoj)
Janez od Križa
Katarina
Konrad
Virgilij

Eberhart

Saturnin
Andrej

Svetko
Žala
Vanja
Draga
Labnica
Ter

Bolte

Mirko
Feodor
Časa
Davorin
Soča
Kostja

Kremen

Jerica
Vanč
Zmaga
Milko
Liza
Braslav

Darinka

Zorka
Mile
Krepka
Velja
Temna
Vija

Radivoj

Vinko
Hrabroslav

ZAPISKI

Svoboda bodi naša lovorika!
Vihraj zastava naša v nove
dni!
Nič več nazaj! Mi hočemo v
prostost,
preveč teži nas breme suž-
njih dni.

Pregovori

Deževni vsi sveti — pozimi tudi
zameti.

Ce Martinova gos po ledu plazi,
o božiču navadno po blatu gazi.

Sv. Martin oblačen ali meglen,
pride zima voljna kot jesen.

Sneg sv. Andreja sto dni leži in
žito mori.

Spominski dnevi

7. 11. 1917 Velika oktobrska so-
cialistična revolucija

29. 11. 1943 Zgodovinsko II. zase-
danje AVNOJ - a v
Jajcu (Bosna). Polo-
ženi temelji nove
Jugoslavije.

Sonce stopi v znamenje strelca dne 22. ob 10. uri 30 minut dopoldne.

Mlaj dne 1. ob 7. uri 2 minuti zjutraj.

Prvi krajec dne 8. ob 17. uri 46 minut popoldne.

Ščip ali polna luna dne 16. ob 19. uri 31 minut zvečer.

Zadnji krajec dne 23. ob 22. uri 22 minut zvečer.

Mlaj dne 30. ob 19. uri 44 minut zvečer.

Dan je dolg od 9 ur 57 minut do 8 ur 41 minut.

* December *

1948	31 DNI	Narodna imena
1. Sreda 2. Četrtek 3. Petek 4. Sobota	Eligij Bibijana Frančišek Ksaverij Barbara (Bara)	Bratko Nataša Branko Barica
5. NEDELJA	Saba	Uroš
6. Ponedeljek 7. Torek 8. Sreda 9. Četrtek 10. Petek 11. Sobota	Miklavž (Nikolaj) Ambrož Brezm. spoč. Mar. Dev. Peter Furje Lavretan. Mati božja Damaz	Kolja Sladoj Deva Skalko Tiha Dobromisl
12. NEDELJA	Maksencij	Aljoša
13. Ponedeljek 14. Torek 15. Sreda 16. Četrtek 17. Petek 18. Sobota	Lucija Spiridion (Dušan) Kristina Albina Lazar Gracijan	Lučka Dušan Strojan Belina Živko Gradin
19. NEDELJA	Urban V.	Darko
20. Ponedeljek 21. Torek 22. Sreda 23. Četrtek 24. Petek 25. Sobota	Liberat Tomaž, apostol Demetrij Viktorija Adam in Eva Božič; Rojstvo Gosp.	Svetozar Tomislav Mitja Vlasta Gruda Rodan
26. NEDELJA	Štefan	Venče
27. Ponedeljek 28. Torek 29. Sreda 30. Četrtek 31. Petek	Janez Evangelist Nedolžni otročiči Tomaž, škof Evgenij Silvester	Vanek Neva Vojan Ženka Blažena

ZAPISKI

P rapor Slovenske Koroške
se sveti.
Skozi temo noči
ta napis ga krasi:
Zmagati ali umreti!

Pregovori

Grudna mraz in sneg, žita dosti
prek in prek.

Božični dež vzame rž.
Zelen božič — bela Velika noč

Spominski dnevi

3. 12. 1800 je bil rojen France
Prešeren.

21. 12. 1879 je bil rojen Josip
Visarionovič - Stalin

Sonce stopi v znamenje kozla dne 21. ob 23. uri 33 minut zvečer.
Začetek zime.

Prvi krajec dne 8. ob 14. uri 57 minut popoldne.

Ščip ali polna luna dne 16. ob 10. uri 11 minut dopoldne.

Zadnji krajec dne 23. ob 6. uri 12 minut zjutraj.

Mlaj dne 30. ob 10. uri 44 minut dopoldne.

Dan je dolg od 8 ur 39 minut do 8 ur 25 minut. — Do 21. se dan
skrajša za 19 minut, a do novega leta se spet podaljša za 5 minut.

Oton Župančič:

Korotan v srcu

Kadar se v srcu spomnim Korotana,
odpre se mi globoka v prsih rana,
iz nje pa pesem, jok v kletev vre,
up in ljubezen, nikdar ni ugnana.

Iz brezna mojih bolečin odmeva
zvon gosposvetski, mračen zbor prepeva
nekdanje zgodbe: rušijo se vrhi,
vasi podirajo se v noč iz dneva.

Od severa se divji roj za rojem
usiplje in po ljudstvu pada mojem;
kdo brani pravdo vdove in sirote?
Kdo si je v svesti, da stoji na svojem?

Zvrni se, gora, vnovič se pogrezni,
mesto in grad in živo vse zavezni —
skozi posipa in razvala plast
mlad rod prebija v novi se ljubezni.

Ob Dravi partizanska puška počí,
in po grobovih davno spavajoči
se dramijo: „Spet gre za staro pravdo!
Pokonci! Z njimi! Zdaj se naj odloči!“

Kdaj res ta dolga borba bo končana?
Naj se mi nikdar ne zaceli rana,
naj peče me, naj spati mi ne da —
ne izpustim iz srca Korotana.

Narodno osvobodilna borba na Koroškem

„Od sedaj naprej ni na Koroškem nobenega manjšinskega vprašanja več. Vse slovenske organizacije smo razpustili, del slovenskih voditeljev zaprli, druge pa izgnali iz dežele. Napravili smo obsežen načrt za bodoče delo. Kdor tu še verjame v vzpostavitev jugoslovanske države ali v zmago zaveznikov, zanj v tem obmejnem prostoru ni več mesta. Kdor še naprej govori slovensko, se pač zavestno priznava k slovenskemu narodu in s tem k slovanstvu. To stališče je popolnoma pravilno, ker smo mogli ob priključitvi Gorenjske h Koroški ugotoviti zavest skupnosti med Slovenci tostran in onstran Karavank... Slovincem na Koroškem ni več prostora...“

Tako je govoril Maier-Kaibitsch 10. julija 1942, četrto leto po tem, ko je 14. in 15. aprila planila do zob oborožena gestapovska drhal po mirnih slovenskih domovih od Djekš in Celovca do Karavank ter od Pliberka do Šmohora in odgnala najzavednejše Slovence v taborišča v Nemčijo, od koder naj bi se nikdar več ne vrnili. V času, ko so pregnali večji del slovenskih duhovnikov s slovenskega ozemlja in so morali vodilni Slovenci iz dežele ali pa so jih odpeljali v koncentracijska taborišča.

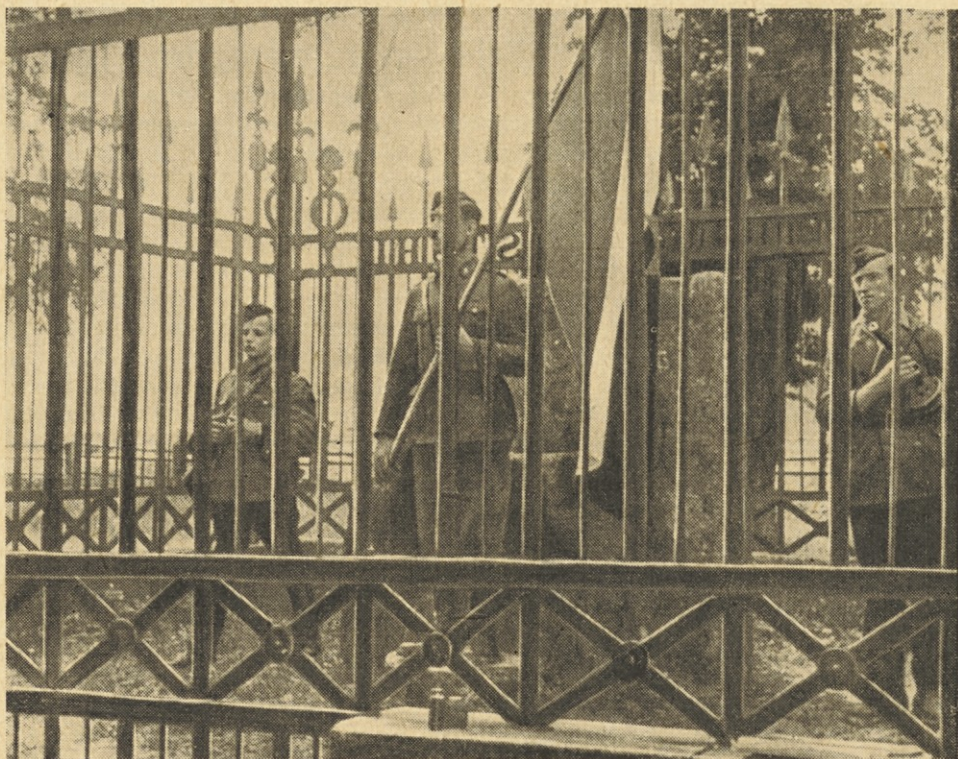
Ravno v tem času, ko so nacisti že mislili, da so s svojim prvim korakom „radikalnega reševanja manjšinskega vprašanja“ na Koroškem uspeli in bodo imeli odprto pot za izselitev še nadaljnjih deset tisočev zavednih in tudi nezavednih Slovencev, pa so morali spoznati, da slovenska zavest na Koroškem ni umrla in je Maier-Kaibitsch govoril resnico, ko je dejal, da je slovenski narod severno in južno od Karavank tesno povezan. Nasilje v stoterih oblikah, zlasti izseljevanje, zapor, koncentracijska taborišča, je vplivalo na koroške Slovence drugače, kakor so pričakovali nacisti. Prav v tistem času so Slovenci na Koroškem pričeli prijemati za puške, da bi se s svojo lastno silo rešili nacističnega jarma in takrat je Osvobodilna fronta začela zajemati teren na Slovenskem Koroškem. Po kotlinah in dolinah okoli Železne Kaple so bili prvi početki organiziranega odpora proti nacističnemu nasilju. Poleti leta 1942 so se pojavili tam prvi partizani. Obirsko, Korte, Lepena, Lobnik, Železna Kapla in Sele so kraji, ki so dali prve aktiviste Osvobodilne fronte in prve koroške partizane. Ivan Zupanc — Johan, France Pasterk — Lenart, prvi komandant prvega koroškega bataljona, ki je podlegel ranam, dobljenim spomladi leta 1943 v borbah v Mežici, ter Karel Prušnik — Gašper so bili domačini z Obirskega in Lobnika, ki so organizirali prve odbore OF in prve partizanske edinice na področju Pece in Obirja. Od tam se je širilo osvobodilno gibanje dalje v Podjuno in na zapad v Rož.

Ko je avgusta 1942 prišel prvi bataljon Savinjskega odreda na Koroško in šel preko Sel, Apač in Reberce na Podpeco, so ljudje videli v njem prve dokaze, da niso osamljeni, ampak da so povezani z ostalimi slovenskimi brati z vezmi, ki jih ne more raztrgati nobena meja, ne žične ovire in tudi ne najhujše nasilje. Osvobodilna fronta se je zato razvijala in utrjevala, z njo pa je rasel odpor proti nacističnemu nasilju, raslo je število partizanov in političnih

aktivistov. Prvi koroški bataljon, ki se je razvil iz male četice na pobočjih Pece, je pokazal spomladi leta 1943 pri svojih akcijah vso življenjsko silo koroških Slovencev in strnjenost vsega slovenskega naroda v borbi za svobodo in zedinjenje.

Prvi koroški bataljon se je kmalu tako pomnožil, da se je mogel razdeliti na dva dela in je na zapad razširil svoj teren do ceste Ljubelj—Celovec in v boroveljski okraj. V zapadne predele Koroške pa je prinesel idejo narodno-osvobodilnega boja Matija Verdnik — Tomaž, domačin iz Bistrice v Rožu, v februarju leta 1943. Njegovo delo je hitro napredovalo in našel je tudi stik z avstrijskimi antifašisti, ki so iskali pot borbe proti fašističnemu zatiranju delovnega človeka. Že maja meseca istega leta so bile izvedene prve večje vojaške akcije. V oktobru pa je bil formiran na tem odseku nov odred, ki se je imenoval Zapadno-koroški odred, in je operiral zapadno od ceste Ljubelj—Celovec. Vzhodno od te črte pa je deloval Vzhodno-koroški odred.

Razmah narodnoosvobodilnega gibanja je izzval pri nacistih najhujši odpor in že jeseni 1942 so pričeli s strahovalnimi akcijami, da bi zatrli gibanje, še preden bi se razširilo čez Dravo in proti nemškim predelom dežele. S pomočjo izdajalcev so aretirali novembra 1942 okoli 60 oseb, od katerih so jih spomladi 1943 obsodili pred „ljudskim sodiščem“ v Celovcu 13 na smrt in jih 29. aprila istega leta usmrtili na Dunaju. Druge so obsodili na dolga leta ječe, mnoge pa poslali v koncentracijska taborišča, od koder se jih veliko število ni več vrnilo. Vsem obsojencem in deportirancem je obtožnica očitala, da „so bili kurirji ali ogleduhi, bili v stalni zvezi s funkcionarji uporne organizacije, sodelovali pri dovajanju novih teroristov, poslušali komunistične razgovore, jemali partizane

Slovenski partizani stražijo osvobojeni Gosposvetski stol

Maršal Jugoslavije
Josip Broz — Tito
predsednik vlade FLRJ
organizator Osvobodil-
ne borbe narodov Ju-
goslavije, v kateri smo
sodelovali tudi mi ko-
roški Slovenci.

pod streho, jim dajali jesti ali jim kako drugače pomagali, v nobenem primeru pa niso izpolnili dolžnosti, da bi ovadili bandite, dezertarje in druge zločince“.

S terorjem in krvavimi obsodbami so hoteli ustrahovati slovenski narod na Koroškem, da bi opustil začeto borbo. Med koroškimi Slovenci, ki so kot prvi in edini na ozemlju nemškega rajha stopili v organiziran oborožen odpor proti takrat še zmagovitemu hitlerjevskemu vojnemu stroju, je vzplamtel ogenj upora, ki ga ni moglo pogasiti nobeno, še tako krvavo nasilje. Vesti s sovjetske fronte o zmagi Rdeče armade pri Stalingradu so utrdile v ljudstvu zavest, da je borba, brezkompromisna borba, edina pot, ki ga lahko reši fašistične sužnosti in mu prinese stoletja pričakovano svobodo in združitev z ostalim slovenskim narodom. Ko so po slovenskih domovih padale žrtve nacistične podivjanosti in je fašistično sodišče v Celovcu izrekalo krvave sodbe nad nedolžnimi starčki in ženami ter so v koncentracijskih taboriščih umirali slovenski rodoljubi, je narodnoosvobodilno gibanje napredovalo, koroške partizanske edinice so hitro rasle, njih uspehi in borbeni polet vsega antifašističnega ljudstva so omogočili postavitev enotnega vojaškega vodstva za vso Koroško. V tem času je prišla na Koroško tudi zavezniška vojaška misija na čelu s polkovnikom Charlesom, ki je z omogočanjem materialne pomoči, še bolj pa z dejstvom, da je njen prihod pomenil priznanje za vse zasluge v borbi za skupno stvar pravice in svobode, močno dvignila moralo tako pri borbih partizanih kot tudi pri vsem slovenskem narodu na Koroškem, ki je bil povezan v narodnoosvobodilnem gibanju.

Koroške partizanske edinice so porasle v pomladi 1944 že na 1000 mož popolnoma oborožene vojske. Že marca 1944 je Zapadno-koroški odred prodril severno od Drave na prostor južno od Celovca in Vrbskega jezera, kjer je bil centralni nacistični aparat za vse slovensko ozemlje. Narod je borce navdušeno sprejel, nacisti pa so bruhali ogenj in hoteli za vsako ceno uničiti osvobodilno

gibanje vsaj na tem področju, kjer jim je postajalo posebno nevarno. Pa tudi lukaj se jim to ni posrečilo. Pod najtežjimi okolnostmi in z zagrizeno voljo so vztrajali borci in aktivisti na svojih mestih. V poletju in jeseni leta 1944 so partizanske edinice tako narasle, da so bile razporejene po vsej Slovenski Koroški in so s tem lahko kontrolirale že ozemlje južno in severno od Drave. To je omogočilo tudi večje vojaške akcije. Tako je izvršila edinica, ki je prešla ves teren od Ljubelja do Podkloštra, vrsto sabotažnih akcij od „Hudičevega mosta“ na ljubeljski cesti pa do Podkloštra. Posebno hude borbe je vodil vzhodno-koroški odred konec junija 1944 v okolici Črne, ko so Nemci poslali nađenj 13. SS-policijski polk, da bi zavzeli takratno središče partizanov koroških edinic v Solčavi. Povsod so se partizani držali z največjo hrabrostjo in nacistični vojni stroj nikjer ni dosegel svojega cilja.

Oktober 1944 je večja edinica koroških odredov prekoračila Dravo in se usidrala na pobočju Svinške planine. Ta edinica je postala jedro in zbirališče vseh antifašističnih borcev vzhodnega predela dežele severno od Drave. Kljub težavnim terenskim razmeram in nenehnim napadom nacistične policije, ki so prizadejali slovenskim partizanom velike izgube, je narodnoosvobodilno gibanje zajelo vedno več slovenskega antifašističnega prebivalstva in privabilo tudi številne avstrijske antifašiste, ki so se skupno s slovenskimi partizani borili proti nacizmu. Slovenski narod je povsod podpiral Osvobodilno fronto in vedno novi borci so se pridruževali partizanskim edinicam. Uspehi poldrugoletnega dela prvih koroških borcev so jasno pokazali, kako globoko je v slovenskem ljudstvu na Koroškem vkoreninjena narodna zavest in politična zrelost, ki je po tolikih letih narodnostnega zatiranja in prevar spoznalo, da je zanj edina pot, ki ga vodi v svobodo — borba z orožjem v roki in zmaga nad fašističnimi zatiralci. Vse slovensko ljudstvo na Koroškem je to spoznalo in se zato ni strašilo številnih žrtev, ki so padale pod roko nacističnih rabljev ves čas do končnega propada Hitlerjeve Nemčije.

V zadnji zmi, ko je Hitlerjeva vojska že slutila svoj konec in je hotela pripraviti koroško ozemlje za nemoten umik bežečih armad, so nacisti vrgli vse razpoložljive sile na koroške partizane, da bi jih uničili. Vzporedno z vojaškimi akcijami so nacistične oblasti z vsemi metodami poslednjič poskušale zatreti osvobodilno gibanje med slovenskim ljudstvom, kar pa se jim prav tako ni več posrečilo. Partizanske edinice so kljub številnim žrtvam ostale na položajih in bile spomladi leta 1945 tako močne, da so osvobodile vso Slovensko Koroško, še preden so prispele v deželo zavezniške armade.

Da je narodnoosvobodilna borba na Koroškem zavzela tak obseg, je omogočilo dejstvo, da je v slovenskem ljudstvu kljub stoletnemu zatiranju ostala ohranjena močna narodna zavest in želja po svobodi in skupnem življenju s slovenskimi brati ter močna zavest, da ni osamljeno, ampak da se bori skupno z vsemi jugoslovanskimi narodi pod eno zastavo in pod vodstvom genialnega vojskovodje maršala Tita. To in zavest, da se bore za isto pravično stvar vsi svobodoljubni narodi sveta in da stoji za njim nepremagljiva zaveznica — Sovjetska zveza, je krepilo njegovo vero v zmago in v prihajajočo svobodo.

Da se je narodnoosvobodilni boj tako hitro in močno razvil med slovenskim narodom na Koroškem je zasluga neumornih političnih delavcev, ki so prepričevali narod o ciljih borbe in mu kazali pot iz suženjstva. Mali krajevni OF odbori v okolici Železne Kaple so bili izhodišče za nadaljnje politično delo v Podjuni, kamor je prodrla skupina aktivistov na čelu s tovarišem Karlom Prušnikom — Gašperjem spomladi 1943. Njihovo delo je omogočilo že oktobra istega leta postavitev Okrajnega odbora OF za velikovski okraj. Razširitev odborov Osvobodilne fronte na vse ozemlje Slovenske Koroške in povezanost

z antifašističnim avstrijskim prebivalstvom je omogočilo že pozimi 1943/1944 sestavitev Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško. S tem je bilo ustvarjeno enotno politično vodstvo za vso Slovensko Koroško, ki je sedaj vodilo politično borbo proti nacizmu enotno s pomočjo aktivistov in borbenega časopisja v slovenskem in nemškem jeziku. Po vseh večjih krajih so se ustanavljali OF odbori, ki so prirejali sestanke, mitinge in zborovanja ter tako informirali ljudstvo o resničnem stanju na frontah in utrjevali njegovo borbenost

Mnogi od prvih koroških partizanov in političnih aktivistov so postali žrtev boja in nacističnega nasilja, politična organizacija koroških Slovencev, ki so jo ustvarili s svojim požrtvovalnim delom, pa je ostala in se razvijala v nepremagljivo fronto slovenskega delovnega ljudstva na Koroškem. Ko so morale čete zmagovite Jugoslovanske armade maja 1945 zapustiti Koroško, ki so jo pod Titovim vodstvom osvobodile, in je ostalo vprašanje Slovenske Koroške odprto, je bila spet Osvobodilna fronta tista, ki je kazala pot slovenskemu narodu v nadaljnji borbi za popolno osvoboditev. Zbrala je vse ljudske množice, ki se morajo še dalje boriti za svoje socialne, kulturne in narodne pravice, dokler ne bodo zmagale tudi v tej borbi za priključitev k matični državi Jugoslaviji, kakor so zmagale v oboroženi borbi proti nacističnemu nasilju.

○ IDEJA ○

ZEDINJENE SLOVENIJE

NA KOROŠKEM

Ideja združitve vseh Slovencev v politično enoto je stara, kakor je stara ideja, da je ves slovenski narod ena celota. Njeno uresničenje je bolj ali manj težnja vse slovenske politike zadnjega stoletja, vendar ni bila vedno in tudi ne povsod enako živa, kakor tudi ni vedno predstavljala iste vsebine. Trikrat v zgodovini zadnjega stoletja pa je zahteva po „Zedinjeni Sloveniji“ zajela ves slovenski narod in pri vseh treh gibanjih so tudi koroški Slovenci manifestirali svojo povezanost z ostalimi Slovenci.

Deklaracija človeških pravic v francoski revoluciji in francoska zasedba pod Napoleonom je močno skrhala trdnjave avstrijske plemiško-grofovske gospode. S tem je tudi zelo vplivala na slovensko narodno prebujenje in ga privedla iz prvotno zgolj literarnega tudi na politično področje. Ko so se v marcu 1848 na Dunaju napredne množice na barikadah borile za odpravo plemiškega družbenega sistema in za uveljavljanje demokratičnih načel, je ta boj odjeknil tudi med slovenskim koroškim ljudstvom. V Podjuni, v Rožu in okrog Celovca so kmetje zahtevali svoboščine in z nemiri demonstrirali svojo solidarnost z dunajskimi uporniki. Žal pa tedanje politično vodstvo, ki so ga predstavljali predvsem duhovniki, ni doumelo pomena tega socialnega, revolucionarnega gibanja za narodnostno borbo; v svojih zahtevah se je omejilo le na zahtevo slovenskih šol, uvedbo slovenskega uradnega jezika, pa tudi že na združitev vseh slovenskih pokrajin v upravno enoto. Ravno to zadnjo zahtevo, ki ni nič drugega kot zahteva po „Zedinjeni Sloveniji“, je prvi postavil naš rojak Matija Majar-Ziljski. Značilno pa je, da tudi ta revolucionar, ki je drugače tako jasno videl moč vaških mogotcev in se tako odločno boril

proti nemškim emisarjem — županom in učiteljem — in je uporno celo proti škofom zahteval spremembo zgodovinskih kronovin v nove narodnostne upravne enote, ni spoznal, da je „bistvo narodnega zatiranja na socialnem in gospodarskem področju in da je torej nemogoča vsaka drugačna rešitev narodnega vprašanja razen one, ki daje narodu popolno gospodarsko in z njo tudi politično in kulturno svobodo“ (Sperans). Tako je tudi on nastopil proti kmečkim zahtevam po odpravi zemljiških dajatev. Kaj čuda, da je vse politično narodnostno gibanje bolj ali manj šlo mimo narodnih množic, čeprav je na drugi

strani močno vplivalo na dvig slovenske narodne zavesti. To je posebno pokazalo odklonilno stališče slovenskega koroškega ljudstva na volitvah v velikonemški frankfurtski državni zbor.

Matija Majar-Ziljski

Ceprav torej prva zahteva po „Zedinjeni Sloveniji“ ni zajela širokih množic, ker so se bili politični voditelji naslonili na avstrijsko reakcijo, je odslej naprej vendar ostala tudi na Koroškem bistvena točka slovenskega političnega programa. Za Majarjem je prevzel idejo najmočnejši voditelj koroških Slovencev Andrej Einspieler. Z njim je postala Slovenska Koroška v tej zahtevi celo vodilna. Medtem ko se je namreč na Kranjskem pod vodstvom konservativca Bleiweisa slovenska politika zadovoljevala z drobtinicami, to je s slovenskimi šolami in z uvedbo slovenskega uradnega jezika v kronovini Kranjski in je v „Novicah“ bila onemogočena vsaka „revolucionarna“ propaganda za „Zedinjeno Slovenijo“, je A. Einspieler, (ki je kot prak-

tični politik sicer propagiral „Notranjo Avstrijo“, v kateri bi bili v večini združeni Slovenci) v svojih listih, predvsem v „Slovcu“, dal besedo demokratičnejšim plastem, med njimi najodločnejšemu protivniku „mariborskega programa“ Franu Levstiku. Tudi Luka Svetec, ki je prvi tudi politično — ne samo kulturno kakor ilirci — zastopal „Zedinjeno Slovenijo“ v naslonitvi na južne Slovence izven avstro-ogrske monarhije, se je zatekel k Einspielerjevemu listu, ko te svoje ideje v „Novicah“ ni smel več nadaljevati. Do tega prepričanja pa Svetec in drugi politiki niso prišli morda, ker bi bili pravilno spoznali ljudske sile, temveč je ta ideja pri politikih le reakcija na proglašeni dualizem, ki je razdelil Slovence pod nemško, madžarsko in italijansko oblast. Tudi slovenske ljudske množice so se čutile ogrožene, strnile so se in v mogočnih taborih demonstrirale svoje politične, kulturne in gospodarske zahteve. Na teh taborih so prvič nastopale desettisočglave množice, prvič so revolucionarne sile ljudstva primorale tudi politično vodstvo, da se je vsaj v majhni meri oziralo na zahteve množice ljudstva. Hkrati pa so tabori bili poizkus ljudskih množic,

da bi se otresle konservativnega vodstva. Pri tem množičnem gibanju so pomembno sodelovali tudi koroški Slovenci. Trije veliki tabori so bili v letih 1870 in 1871 na Koroškem, in sicer v Šmihelu pri Pliberku, na Žopračah in v Skočidolu. Na teh taborih se je zbralo na tisoče naših ljudi, in sicer ljudi vseh slojev, kmetje in delavci, in vsi so soglasno terjali, kakor je videti iz proglasa za tabor na Žopračah, svoje posebne zastopnike in slovenski deželni zbor, enakopravnost v uradih in v šolah in zmanjšanje kmečkih dajatev. Poleg starih politikov — duhovnikov so tu kot govorniki nastopali tudi laiki in predvsem kmetje, kar daje tem taborom še prav posebno znak demokratičnosti. Vendar tudi tokrat politično vodstvo ni bilo sposobno, da bi sproščene ljudske sile, ki so bile pripravljene, da tudi z borbo uresničijo svoje zahteve, organiziralo in vodilo do zmage. Nasprotno, že v samem proglasu in v govorih vidimo, da so politiki nadaljevali svojo kramarsko politiko s poudarjanjem „zakonite poti“ in „zvestobe do cesarja in domovine“.

Tako tudi to drugo veliko narodno gibanje, ki je zahtevalo „Zedinjeno Slovenijo“, ni privedlo do tistega cilja, ki bi ga po svoji množičnosti in revolucionarnosti lahko doseglo. Nasprotno — slovensko ljudstvo je bilo na milost in nemilost predano rastočemu nemškemu imperializmu, kmet je postal popolnoma odvisen od nemškega kapitala in pričelo se je propadanje in prodajanje naših gruntov in žalostno izseljevanje našega ljudstva. Politično naslonjeni na najbolj reakcionarno stranko, ki je ščitila koristi veleposestnikov in cerkve, smo koroški Slovenci izgubili delavske sloje in majhno število meščanstva, ki so prešle k avstrijski socialdemokraciji, oziroma k nemško-nacionalni liberalni stranki.

Kljub temu pa je predvsem po zaslugi Krekovega združništva in poštenosti kmečkega poslanca Franceta Grafenauerja narodna zavest in zavest slovenske skupnosti ostala živa v našem srednjem in malem kmetu. V njem je živela še izza časa taborov misel „Zedinjene Slovenije“, ki je kljub hudemu političnemu in gospodarskemu pritisku prišla do izraza v „majski deklaraciji“, pri kateri je 19.000 koroških Slovencev podpisalo zahtevo po združitvi vseh Slovencev z ostalimi južnimi Slovani. Pa „voditelji“ slovenske politike so tudi tokrat „zavozili“, ker niso znali izrabiti množičnega razpoloženja. Ljudstvo so pomirili in se zanesli na lepe besede Wilsonove „samoodločbe narodov“, ki smo nje dobrine mi koroški Slovenci na najbolj občutljiv način okusili in doživeli. Z lepimi besedami smo bili ogoljufani za vse naše pravice in ponovno izročeni nemškemu nasilju.

France Grafenauer

Slovensko politično vodstvo je tako ponovno izdalo ljudske koristi mednarodnim imperialistom, katerih interesi se križajo na slovenskem ozemlju, „da bi bilo nesmiselno pričakovati, da bodo žrtvovali svoje interese zaradi samoodločbe nekega neznatnega, neznanega in ‚nezgodovinskega‘ naroda, ki je imel nesrečo, da se je naselil na tako eksponiranem ozemlju“ (Sperans).

Vendar kljub tej izdaji in razočaranju v našem kmečkem in delavskem ljudstvu tudi po letu 1920 misel na „Zedinjeno Slovenijo“ ni umrla. To je najlepše pokazal Maier-Kaibitschev režim, ko so romale cele družine v izseljeništvu, ko so trpeli naši najboljši v koncentracijskih taboriščih — ne samo zaradi svoje narodne zavesti, temveč predvsem zaradi svoje zavesti skupnosti z ostalim slovenskim narodom. To pa so najbolje pokazali naši tisoči partizani, ki se v oboroženi borbi pod vodstvom OF niso borili in niso umirali le za uničenje fašističnega nasilja, temveč hkrati tudi za uresničenje stoletne težnje našega ljudstva — za „Zedinjeno Slovenijo“. Prvič v zgodovini se je tokrat zgodilo, da so ljudske težnje in težnje političnega vodstva iste: danes je namreč pod vodstvom Osvobodilne fronte ljudstvo samo vzelo usodo v svoje roke! Oprto na napredne sile vsega sveta pomaga s svojo borbo rušiti skupnega sovražnika vseh zatiranih in ponižanih — kapitalistični in imperialistični svet. V tem pa je tudi porok, da bo ljudstvo tokrat doseglo svoj cilj: resnično socialno in nacionalno svobodo v samostojni zedinjeni Ljudski republiki Sloveniji v okviru nove napredne Federativne ljudske republike Jugoslavije.

—ci.

Edina pot je boj ljudstva, brezobzirni boj, dokler ne pade poslednja barikada, dokler ni dosežen poslednji cilj! Boj za popolno socialno in politično osvobodjenje — zakaj brez socialne in politične svobode je nemogoča kulturna svoboda.

Ivan Cankar

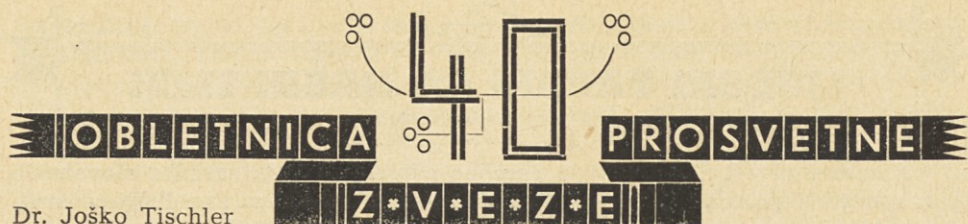

Pogled na spodnji Rož

LJUDSKI TABORI NA NAŠIH TLEH

Narodna zavest Slovencev je posebno oživila za časa zasedbe slovenskih pokrajin po Napoleonu (1809—1813), v dobi Ilirije! Po koncu zasedbe je avstrijska oblast mnogo slovenskih pridobitev spet odpravila. Narodna zavest se je morala umakniti iz javnosti v zatišje zasebnih stanovanj. Pesniki pa so tudi v tem času budili slovensko ljudstvo, med njimi največji dr. France Prešeren. Leta 1848 pa je s tem večjo silo spet zavrelo med gospodarsko in politično zapostavljenim narodom. Odtlej slovenska narodna zavest po slovenskih deželah ni hotela več zaspiti in je zlasti od časa do časa v nekaterih letih silno vzplamtela ne le na Kranjskem, Štajerskem in Primorskem, ampak tudi na Koroškem. Tako leto je bilo na Koroškem posebno leto 1870, leto narodnih taborov, ki jih je organiziral prvoboritelj tedanjega časa — nesmrtni Andrej Einspieler, profesor na celovski realki, skupaj z raznimi sodelavci. Bilo je to med nemško-francosko vojno 1870—1871. Rodoljubna zavest se je dvignila! Trije veliki tabori so bili v imenovanem letu v Slovenski Koroški. Prvi je bil tabor na Bistrici pri Pliberku za spodnji Rož in Podjuno. Kakor beremo v tedanjih zapiskih, se je na tem za najširše in najbolj obljudeno okolje namenjenem zboru zbralo blizu 8000 rodoljubov, pod milim nebom, pod košatimi lipami, po stari lepi šegi naših starih staršev. Posvetovali in pogovarjali so se o naših najsvetejših pravicah in soglasno javno povedali, kaj želijo, kaj terjajo. Bil je to tabor, kakršnega bi koroški Slovenci tedaj skoraj ne bili pričakovali. Le eno srčno željo so na koncu imeli vsi in jo glasno izrekli: „Še en tak tabor!“ „Še en tak shod!“ In tako so priredili še dva taka tabora in sicer za zahodni del naše domovine, za borovski, celovski, rožeški in beljaški sodni okraj. Sledila sta nato še dva, eden na nedeljo 18. septembra ob štirih popoldne v Žopračah pri Vrbi pod košato lipo na ledini g. Primoža Košata, p. d. Virta, drugi pa na nedeljo 6. novembra pod mogočno staro lipo v Skočidolu, ki je sedaj ni več. Na žopraškem taboru je bilo nad 3.000, na skočidolskem pa 2.000 udeležencev. To gotovo priča o veliki narodni zavesti. In če to primerjamo s sedanjim časom — potem pa naj nihče več ne reče, da deželne oblasti na Koroškem in Slovencem sovražne nemške stranke niso umetno, po načrtu in z nasiljem zatirale slovenske narodne zavesti. Slovenci so bili Nemcem vedno le objekt, nad katerim so vladali. Narodno zavest pri Slovencih pa so na vse načine omejevali, iztrebljali. Raznarodovanje in ponemčevanje je bilo tedaj in je še danes najvažnejše opravilo in udejstvovanje Slovincem sovražnih sil.

Vsak tabor je imel pripravljalni odbor. Na žopraški na primer je, kakor vidimo iz starih vabil „Le spet na tabor!“, vabilo poleg Primoža Košata, kmeta in gostilničarja, na tabor še 14 kmetov, 4 učitelji, 1 gostilničar, 3 mlinarji, dva kupca in 5 župnikov. Govorniki so bili navadno gg. Andrej Einspieler, dr. Zarnik, dr. Nemec, Matija Majar, Muden, Wigele, Noli, Kraut in drugi. Razpravljali so o važnih zadevah kakor na primer o ravnopravnosti v uradih in šolah, o volitvah in davkih ter posebno o tem, da bi Slovenci imeli svoj deželni zbor, torej politično in gospodarsko ter tudi kulturno ločitev od Nemcev, in lastno, samostojno, od Nemcev neodvisno deželno upravo, svoje poslance, politike, svoje uradnike, učitelje, svoje gospodarstvenike! Nemška deželna in državna oblast pa je glede tega imela in ohranila do danes gluha ušesa in zaprta srca! Nemcu goldinar, Slovencu groš! Danes pa zahtevamo več! Današnji taborjani so pripadniki OF in vsi ostali zavedni koroški Slovenci.

Dr. Joško Tischler

V devetnajstem stoletju je bila ljudska prosveta med koroškimi Slovenci omejena na družino in knjigo, predvsem Mohorjevo knjigo. Šola na Slovenskem Koroškem od vsega početka ni nudila tega, kar bi slovenski narod upravičeno od nje pričakoval. Čim bolj se je jačal z nemške strani gospodarski in politični pritisk, tem bolj je tudi rasel odpor na slovenski strani. Organiziranemu navalu Schulverein-a je bilo treba organiziranega odpora. Prve pojave organiziranega narodno-kulturnega življenja zasledimo okoli 1885 v Kotmari vasi. Tam je rajni Razaj-Prosekar ustanovil in organiziral podružnico Družbe sv. Cirila in Metoda. On je med koroškimi Slovenci organiziral prvi izvencerkveni pevski zbor. Kvartet je bila prva skupina, ki je stopila pred kotmirško javnost. Leta 1890 je kotmirški kvartet obiskal Vovbre pri Velikovcu in pel tam slovenske narodne pesmi. Vovbrani so pri tej priložnosti drveli za pevci in se niso mogli načuditi lepoti slovenske pesmi.

Prav kmalu so Kotmari vasi sledili drugi kraji s svojimi prosvetnimi organizacijami. Slovensko prosvetno društvo v Globasnici bo letos praznovalo 45letnico svojega delovanja; v tej proslavi se mu bodo pridružila društva na Brdu in Gozdanh. V prvih letih tega stoletja so v vseh krajih Slovenske Koroške na delu kulturne organizacije. Petje, igra in sestanek so bile oblike društvenega dela. Slovenska duhovščina je sodelovala pri vseh prosvetnih društvih, ona je iz naroda izšla, med narodom živela in delala in tako najbolj poznala narodove potrebe.

S Slovensko prosvetno zvezo bodo prosvetna društva v Št. Janžu v Rožu, v Št. Jakobu v Rožu, v Žitari vasi in Železni Kapli praznovala svoje štiridesetletnice, tudi Spodnje Trušnje bi ob večji odpornosti stopile pred javnost s svojo proslavo. Navedena dejstva kažejo, da ustanavljanje prosvetnih društev ni bilo naročeno od zgoraj, marveč je bila za to med narodom samim živa potreba. Ko pa so društva že obstojala, je bila njihova povezava v eno enoto nujna. Svojo kulturno centralo so si koroški Slovenci ustanovili 1908 v Slovenski krščanski socialni zvezi, ki se je pozneje preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo. Tako je SPZ nastala iz dnevnih potreb in opravljala svojo nalogo v kulturnem življenju koroških Slovencev.

Razume se, da Slovenska prosvetna zveza ne pomeni pričetka kulturnega udejstvovanja med koroškimi Slovenci. Pač pa pomenijo prosvetna društva po vaseh in centralna organizacija SPZ pričetek organiziranega in načrtnega kulturnega delovanja na Slovenskem Koroškem. SPZ je s svojimi prosvetnimi društvi nudila najmočnejši odpor germanizaciji, ona je stala na narodnem braniku koroških Slovencev in s tem na braniku vsega slovenskega naroda.

Slovenska kulturna organizacija pomeni koroškim Slovincem mnogo več kakor ostalim Slovincem. Medtem ko se je kulturno življenje v ostali Sloveniji razvijalo po svetovnonazorni opredelitvi in smo skoraj po vseh krajih srečavali po dve ali celo tri kulturne organizacije in domove, smo koroški Slovenci vsi brez razlike na svetovnonazorno opredelitev stali in delali v isti organizaciji,

ker smo bili vsi, v enaki meri narodno ogroženi. Vse naše gospodarske in kulturne moči so veljale narodnemu odporu. Levičarsko usmerjeni delavec in katoliški duhovnik sta stala ramo ob rami na narodni fronti. Le tisti, ki gleda nas in naše razmere iz posebnih koroških razmer, nas bo razumel v preteklosti, nas razume v sedanjosti in nas bo razumel v bodočnosti.

Pri vsem tem pa lahko trdimo, da nismo bili in tudi danes nismo narodni prenapeteži ali šoviniisti, nikdar nismo silili po tujem, pač pa smo z vso odločnostjo branili svoje. S tega vidika je tudi razumljivo, da smo koroški Slovenci kot celota nosili breme izseljevanja in zapiranja in da je narod kot celota dajal materialno in moralno oporo partizanski borbi in je v partizanu gledal borca proti nemško nacističnemu nasilju. Iz prosvetnih organizacij so prišle številne žrtve, ki jih je zahteval oborožen odpor. Kdo izmed nas ni poznal Tavčmanovega Francija iz Železne Kaple ali Miha Einspielerja iz Sveč? Kdo se ne spominja Tavčmanovega Jurija in drugih prosvetašev, ki so dali svoja življenja za obstoj naroda. Kako tesna je bila povezanost vseh slovenskih prosvetašev, so najbolj pokazale celice celovških in drugih zaporov leta 1941, ko je poleg slovenskega delavca sedel slovenski duhovnik, slovenski kmet, slovenski trgovec in slovenski inteligent.

Pri vsem njenem delu pa je SPZ vodila neomajno zavest, da smo koroški Slovenci del slovenskega naroda in da je samo v tesni povezanosti z vsem slovenskim narodom zagamčen obstoj in razvoj koroških Slovencev. To spoznanje preveva vse delo narodnega očeta Andreja Einspielerja, to spoznanje je našlo svoj izraz v oboroženi borbi vsega slovenskega naroda, to spoznanje nas bo tudi vodilo pri vsem bodočem delu.

Tekma koscev v Podjuni

POLOŽAJ

SLOVENSKIH DUHOVNIKOV

Dr. J. Ogris

NA KOROŠKEM

Avstrijsko šovinistično nemštvo se kaj rado predstavlja koroškim Slovincem kot zaščitnik krščanstva in duhovnikov in skuša s ponarejenimi poročili dokazovati, da je drugod čisto drugače. Žato je vredno pogledati v zgodovino, ali je nemštvo res igralo to vlogo v življenju koroških Slovencev.

Tudi cerkveni krogi se radi sklicujejo na to, da je prišel k nam evangelij od severa, od Solnograda. Deloma je to res. Vendar niso bili ti oznanjevalci Nemci, temveč ali Irci (Virgilij) ali Vlahi — Keltoromani (Lupo, Majoran, Modest). To misijonsko delo ni bilo težavno, ker ga je podpirala, kakor pravi Kos, „praslovanska vera v enega Boga, Daritelja, Stvarnika vsega in edinega Gospoda“ na eni strani, na drugi strani pa, ker so ti nenemški misijonarji delovali na podlagi materinega slovenskega jezika. To dokazujejo, najstarejši slovenski literarni spomeniki.

Drugače je pa postalo, ko je na njihovo mesto stopila frankovska državna cerkev. V tem trenutku se že začenja preganjanje slovanskih — slovenskih duhovnikov. Solnograški nadškof Adalvin je imel dve leti zaprtega v ječi apostola vseh Slovanov — sv. Metoda in grdo ravnal z njim. Izpustil ga je šele, ko mu je papež zagrozil s cerkvenimi kaznimi. Toda nemški nadškof je dosegel, da se je moral Metod umakniti in da so prišli k Slovincem na Koroško nemški duhovniki. Zgodovinar Kos ugotavlja, da je bila vsa višja duhovščina do župnika navzdol nemška, slovenska je bila skoraj samo nižja duhovščina, ki se je ukvarjala neposredno z dušnim pastirstvom. Takšno je bilo stanje, ko so bili koroški Slovenci pod nemškimi solnograškimi nadškofi, čeprav so imeli v tistih časih Slovenci na Koroškem ogromno večino.

V bistvu se tudi pozneje ni nič spremenilo. Nemški fevdalci so mrzili slovenske duhovnike, posebno ko so se ti začeli zavedati svojega pokolenja. Že v času francoske zasedbe v začetku minulega stoletja se je uvedel izraz o slovenskih duhovnikih — „izdajalcih“, ki igra od tedaj svojo usodno vlogo. Tako je moral tedanji rožeški župnik zaradi „veleizdaje“ v ječo v Celovec, kjer so ga obsodili celo na smrt na vislicah. V trenutku pa, ko bi bil moral biti obešen in je že vrgel zadnji denar med ljudi s prošnjo, naj molijo zanj, so ga spet odpeljali in ga nato vlačili po ječah v Velikovcu, Mariboru, Gradcu, kjer je ostal 13 mesecev, ne da bi bil kdaj zaslišan. Celó škofa Slo m š k a, ki gotovo ni uganjal nobene „politike“, temveč se je le boril za najenostavnejše človeške pravice Slovencev, so koroške oblasti postavile, ko je bil še na Koroškem, pod policijsko nadzorstvo. Tudi Andrej Einspieler, ki je pač kot rekdokdo poznal šovinistično koroško nemštvo, je bil obsojen na mesec ječe, ker je kot duhovnik v svojem listu branil pravice Slovencev. Morda je bila to samo pretveza, da so mu mogli potem vzeti mesto poslanca.

Kaj se je potem godilo med prvo vojno, je še prav mnogim v živem spominu, ko so mnogi slovenski duhovniki veljali kot „veleizdajalci“, kot Ražun, Trunk, Meško, Gabron, Svaton in drugi. Kar je začela cesarska Avstrija, je nadaljevala „republikanska“, ki je bila v resnici nemško-nacistična. Saj so vse stranke navdušeno potrdile prvo ustavo z dne 12. novembra 1918, da je „Nemška Avstrija del Nemške republike“. V tem duhu so „delovali“ na Koroškem proti Slovincem, posebno še proti zavednim slovenskim duhovnikom. Vsak duhovnik,

ki je to misel zanikal (in jo danes zanika), je bil „veleizdajalec“. Mnogi od njih, ki so bili pred plebiscitom zaprti v raznih krajih, drugi, ki se jim je posrečilo pobegniti in katerih domovi so bili oropani, cerkve pa oskrunjene, so še danes živi.

Ko se je pozneje vrnil neki zunanji red v državo, ki jo je vladal strupeni nemški nacionalizem, brez razlike trenutno vladajočih strank, so bili slovenski duhovniki stalno pod nadzorstvom policije — žandarmerije, oziroma pod Maier-Kaibitschem. Saj je prav ta zločinec pripravljal zadnji udarec na slovenske duhovnike, ki so postali prve žrtve nacizma na Koroškem. Kako veliko je bilo tudi „razumevanje“ avstrijskih vladnih krogov, priča dejstvo, da Dollfuss in Schuschnigg nista hotela sprejeti slovenskega poslanca — duhovnika, pač pa zagrizene koroške naciste, ki so se znali in se znajo dobro maskirati.

Preganjanje slovenskih koroških duhovnikov torej ni nič novega, nov je postal v zadnji dobi, v dobi nacizma, edinole obseg. Nič manj ko 90 odstotkov slovenskih duhovnikov je romalo po raznih zaporih in taboriščih, rekord pa je dosegel tov. župnik selski Vavti, ki je prepotoval v 22 mesecih 19 ječ in taborišč. Od teh duhovnikov, ki so bili potem še trajno izgnani iz župnij, se seveda v javnosti ni moglo več slišati, saj so bili vsi povsod najstrožje nadzorovani. A kljub temu se je ta ali oni pritihtapil domov, mnogi so pa preoblečeni — tudi pod tujim imenom — obiskovali svoje izseljence in jim dopisovali. Eden izmed njih je na primer v nekem gozdu v Nemčiji opravil celo prvo sveto obhajilo za izseljene slovenske otroke. Da je o teh različnih udejstvovanjih znano le malo, je predvsem kriv ponižen molk. Toda tudi vrnitvi teh duhovnikov so mnogokrat bolj ali manj očitno nasprotovali civilni in cerkveni deželni činitelji.

Največjo žrtev pa je doprineslo 10 odstotkov teh duhovnikov, ki so bili ali nasilno umorjeni ali pa je njihova smrt v zvezi z izselitvijo. Naj bi se jih ta rod vedno častno spominjal!

Danes se sicer velenemški šovinsti, ker vsi pošteni ljudje splošno obsojajo te zločine, kaj radi izgovarjajo, češ da so vsi ti ukazi prišli iz Berlina. Znano pa je vsakomur, da se je akcija proti posamezni osebi začela le, če sta predlog podpisala dva domačina. In glede duhovnikov se je znan nacist v beljaškem okraju že leta 1938 javno hvalil po gostilnah, da bo izmed slovenskih duhovnikov tega okraja 7 odstranjenih in nadomeščenih z rajhovskimi duhovniki, kar se je v teku dveh let tudi zgodilo. Lahko trdimo, da je bilo tudi drugod tako.

Stališče koroškega velenemštva do koroških Slovencev je bilo v vsej zgo-

Andrej Einspieler

dovini sovražno in je ostalo tudi danes. To stališče bi skoraj lahko označili kot dedno sovraštvo. Saj nemški zavojevalci tudi sedaj, ko je nacizem propadel, ne zakrivajo proti nam Slovencem svojega napadalnega, uničevalnega duha. Že od „osvoboditve“ sem hodijo taki nemški emisarji — emisarke po Slovenski Koroški in zatrjujejo, da bodo slovenski duhovniki spet izgnani in z njimi vsi zavedni Slovenci, brž ko bodo določene meje, prejšnji rajhovski duhovniki pa se vrnejo.

Toda slovenski duhovniki so v ogromni večini na strani svojega ljudstva tudi sedaj, ko se hoče za vedno otresti smrtnega nemškega objema. Kajti prepričani smo, da pomeni nadaljnja skupna državnost z Nemci skorajšnji pogin za Slovence v vsakem oziru: v narodnem, gospodarskem, moralnoverskem.

Koroškim Slovencem in tudi duhovnikom skušajo sedaj dokazovati, da jim bo šlo v verskem pogledu „slabše“, če bi ne ostali več v okviru nemške Avstrije. Toda kdaj nam je šlo v odvisnosti od koroških šovinistov sploh „dobro“? Ali v zadnjih letih, ko je bila ubita vsaka slovenska beseda v naših cerkvah, ne samo glasna in pisana, temveč tudi tiha in skrita? In isto nam že sedaj obetajo, ko niti odločitev o mejah še padla ni. Za duhovnike pa tako vprašanje sploh ne obstoja, ali bi šlo njim „slabo“ ali „dobro“ tu ali tam. Slovenski duhovnik je izšel iz ljudstva in dela za ljudstvo, ne zase. Glavno je, da gre dobro ljudstvu, da bi mu šlo bolje kot sedaj. V ostalem pa tudi krščanstvo ni navezano na to ali ono politično stranko, ne na to ali ono državno obliko. Krščanstvo je v vsakem oziru nadnarodna in nadkrajevna moč in je le znak nezmožnosti ali slabe volje njegovih predstavnikov, če večne vrednote krščanstva ne pridejo do veljave, pa naj je oblika človeške družabnosti ta ali ona.

Jan Neruda:

^{v . v} *Božicna uspavanka*

Spi, Jezušček, le spi!
Ljudi Ti revnih revno dete,
spet v jaslice le polože te!
Ah, kolikrat si ljudstvom dano,
a zmer od Judežev prodano.
Spi, Jezušček, le spi!

Spi, Jezušček, le spi!
Spi sladko tu na goli slami!
Tajimo dih, da Te ne zdrami;
Saj za Te, večne pravde sinka,
je tudi treba odpočinka!
Spi, Jezušček, le spi!

Spi, Jezušček, le spi,
a v spanju zberi nove sile,
ki bodo reve stisk rešile!
Poti, ki k spasu ljudstev vije,
še dolgo, dolgo konec ni je!
Spi, Jezušček, le spi!

Spi, Jezušček, le spi!
Za Tvoje o bratstvu vseh nauke,
svet dal Te vnovič bo na muke.
Da bodo ljudstvom jarmi strti,
bo treba še velikih smrti!
Spi, Jezušček, le spi!

(Iz češčine prevedel K. B.)

O p o m b a : Jan Neruda (1834—1891) je eden izmed prvih čeških socialnih pesnikov in pisateljev 19. stoletja, ki je v svojih delih obujal veliko ljubezen do ponižanih in izkoriščanih delovnih množic. Pričujoča pesem izpričuje, kako je svoja verska čustva povezoval s socialno-uporniškimi.

v gospodarski borbi

KOROŠKIH SLOVENCEV

Florijan Lapuš, predsednik „Zveze koroških zadrug“

Ko se je pred šestdesetimi leti med koroškimi Slovenci prvič pojavila zadrúžna misel, ki so jo na Koroško prinesli mladi češki duhovniki, je ta misel razmeroma zelo hitro pridobila tla med slovenskim koroškim ljudstvom. Čeprav je bila zadrúžna misel za tedanji čas in za konservativno mišljenje koroškega slovenskega ljudstva velika novotarija, je naše slovensko ljudstvo dokaj hitro spoznalo, kako velike važnosti so zadrúge za gospodarstvo in kako veliko pomoč lahko nudijo zatiranemu slovenskemu ljudstvu pri težki gospodarski borbi, ki jo slovensko ljudstvo, posebno pa naš kmet, bje za svoj obstanek na slovenski koroški zemlji.

Že v tisti dobi — pred šestdesetimi leti — je nemška agresivnost po svojem stoletja starem načrtu „Drang nach Süden“ navalila z vsemi silami na slovensko predstražo — koroške Slovence, da bi prodrla in uresničila svoj načrt najprej do Karavank, potem pa naprej do Jadrana. Germanizacija koroških Slovencev se je vršila z vso naglico in zelo uspešno. Glavno sredstvo za doseg tega cilja je bilo gospodarsko zaslužjevanje, oziroma popolno uničenje slovenskega ljudstva na gospodarskem področju. Predvsem je germanizatorjem šlo za to, da bi uničili slovenskega kmeta, ki jim je bil kot neodvisen gospodar na svoji zemlji posebna ovira pri dosegu njihovih ciljev. Kot lastniki industrijskih podjetij ter ogromnih veleposestev so nemški knezi in grofje popolnoma zaslužjili gospodarsko odvisno delavstvo po tovarnah in gozdovih, ker so delavce obvezali, da se kot zavedni Slovenci odpovedo slehernemu udejstvovanju, kar je pri tedanjih službenih razmerah imelo velik uspeh v prilogi germanizacije.

Približno na isti način, a z manjšim uspehom, so poskušali germanizirati tudi kmečko ljudstvo. Nemški veleposestniki so na različne načine ovirali nakazila raznih služnostnih (servitutnih) dajatev. Kmečki mladini so zvijačno obljubljali lepe službe pri raznih podjetjih. Z dajanjem visokoobrestnih posojil so kmetom, posebno v gorskih krajih, izvili iz rok mnogo lepih kmetij, ki so na ta način postale lastnina nemških grofov in knezov. Prejšnji lastniki pa so postali suženjski proletariat, ki je bil v vsakem pogledu odvisen od nemških podjetnikov oziroma veleposestnikov. Zaradi slabih gospodarskih razmer so bili zavedni slovenski kmetje primorani iskati postranskega zaslužka s tem, da so vozili les iz veleposestniških gozdov ali pa so delali pri raznih podjetjih. Bili so pa vselej in povsod zapostavljeni. Razni trgovci in drugi protežiranci nemškega kapitala so dajali slovenskim kmetom posojila na silno visoke obresti, tako da kmet, ki je takšno posojilo dobil, ni mogel več misliti na to, da bi vrnil dolžno vsoto, ker je komaj zmogel plačevati oderuške obresti. S tem pa je že postal gospodarsko in obenem politično popolnoma odvisen od svojih izžemalcev.

Vsa navedena pogubna dejstva je naše ljudstvo videlo in čutilo na svoji koži, toda pomagati si ni znalo. Šele ko je od nosilcev zadrúžne misli čulo novico o samopomoči z z a d r u g a m i, je spoznalo, da si je v tem neznosnem položaju mogoče vsaj v glavnem pomagati. Ljudstvo se je pričelo polagoma —

spočetka s strahom, pozneje pa z navdušenjem — oprijemati rešilne zadružne ideje. Razmeroma hitro so pričele po vsej Slovenski Koroški rasti kreditne zadruge — hranilnice in posojilnice — za katere je bil položaj najbolj ugoden. Prva je bila v Št. Jakobu v Rožu, nekaj let za njo je nastala posojilnica v Ločah ob Baškem jezeru; tema dvema so po vrsti sledile hranilnice in posojilnice v Glinjah, Celovcu, Velikovcu, Šmihelu, Št. Janžu v Rožu, Podravljah, Kotmari vasi, Dobrli vasi, Vovbrah, Žel. Kapli, Štebnju pri Beljaku, Kostanjah, Št. Štefanu in Bistrici na Zili itd. Kakor je iz navedenih krajev razvidno, je zadružna ideja zajela vse ozemlje Slovenske Koroške. V desetletju od 1886 do 1896 je bilo na Slovenskem Koroškem ustanovljenih okrog dvajset kreditnih zadrug, medtem ko takrat v nemškem delu Koroške, z izjemo nekaj mest, ni bilo še duha ne sluha o kmečkem zadružništvu.

Slovensko ljudstvo se je z vso ljubeznijo oklenilo teh kreditnih zadrug, ker je videlo v njih svojo gospodarsko in narodnostno rešitev. Kmet in delavec sta se v polni meri pričela posluževati teh novih ustanov. Delavci so slovenskim hranilnicam, ki so jih vodili domačini, radi zaupali svoje majhne, težko prislužene prihranke. Prav tako je storil kmet, odvišen denar je naložil pri domači zadrugi; s tem pa je že rastel domači kapital, ki so se ga posluževali slovenski posestniki, ko so najemali posojila. V nekaj letih je bilo vrnjenih nešteto posojil, ki so jih Slovenci najeli pri raznih nemških podjetnikih in veleposestnikih. Starejši zadrugar mi je iz poslovne knjige svoje hranilnice in posojilnice naštel nič manj kakor 25 primerov, ko so bila takšna posojila v treh letih (1893 do 1896) vrnjena in so bili dolžniki že tik pred propadom.

V vsej Slovenski Koroški je brez dvoma na stotine primerov, ko si je slovenski posestnik s pomočjo zadruge rešil svoj dom, s tem pa družino gospodarskega propada in narodnostnega pogina. Potem sta pričela padati tudi moč in ugled vaških oderuhov in podjetnikov. Tako je bila zajezena germanizacija slovenskega ljudstva, zlasti kmetov. Slovensko zadružništvo pa je tudi z lepimi vsotami podprlo slovenske kulturne ustanove, zlasti naša prosvetna društva, slovensko šolstvo, knjižne založbe in slovenske liste.

Leta 1913 so se slovenski koroški zadrugarji resno bavili z načrtom, da bi slovenske koroške zadruge same kupile primerno posestvo, kjer bi se dala ustanoviti slovenska kmetijska šola za Slov. Koroško, ker je tedanja koroška deželna vlada za Slovence na Koroškem ni hotela odpreti. Toda načrt, ki je bil že tik pred izvedbo, je preprečil izbruh vojne 1914. V gospodarskem pogledu so zadruge iz svojih čistih dobičkov nakupovale ali nudile podporo pri nakupu raznih gospodarskih strojev, umetnih gnojil, sadnih brizgaln in drugih potrebščin. Od leta 1921 so nekatere zadruge za svoje članstvo naročale iz Jugoslavije razna krmila, kot koruzo, oljnate tropine, ječmen itd. To blago so oddajale po nakupni ceni, brez dobička. Na splošno povedano, slovenskemu ljudstvu na Koroškem so nudile ugodnosti, ki jih s strani vlade oziroma nemškega zadružništva ni bilo deležno.

Po krivičnem plebiscitu leta 1920 so slovenske koroške zadruge, ločene od matične centrale v Ljubljani, ustanovile lastno zadružno centralo „Zvezo koroških zadrug v Celovcu“ kot svojo denarno centralo in revizijsko oblast. Novo ustanovljena Zveza je prevzela težavno nalogo, da zaradi novega položaja, ki je nastal za koroške Slovence po plebiscitu, po težki inflaciji avstrijske krone tako rekoč na novo organizira težko prizadeto slovensko zadružništvo na Koroškem, v času, ko je bilo popolnoma omajano zaupanje do denarne vrednote. Po razmeroma kratkem presledku v letih 1921 do 1924 se je položaj pričel izboljševati ter je po ureditvi denarne vrednote leta 1925 zaupanje v slovenske zadruge spet pričelo rasti. Polagoma so spet vse slovenske zadruge

pričele redno poslovati. V tem času se je pričel vzgajati mlajši naraščaj slovenskih zadrugarjev — poslovodij, od katerih so nekateri absolvirali tudi zadržno šolo v Ljubljani.

Leta 1929 so po navodilu Zveze vse kreditne zadruge sprejele v svoja pravila člen, po katerem so zadruge za svoje člane lahko naročevale kmetijske potrebščine in vnovčevale tudi kmetijske pridelke; zavedale so se, kako nujna je potreba po kmetijskem blagovnem prometu, ki je domala ves v rokah nemških veletrgovcev. Zanimivo pri vsem tem delu v korist ljudstva je to, da vsi naporji niso našli podpore in razumevanja pri tistih, ki bi morali to misel podpirati, to je pri koroških deželni oblasteh. Nasprotno, to idejo so skušali celo zatreti in jo uporabiti v germanizacijske namene. Česar nemški šoviniisti z zvijačami in hinavščino skozi dolga leta niso mogli zatreti, to je napravil nemški fašizem leta 1941 s tem, da je nasilno razgnal odbore posameznih zadrug in odbor Zadružne zveze, vse zadruge pa je podredil gestapovskemu komisariju Geissnerju.

Napočil je tisti čas, ki so ga sovražniki Slovencev pripravljali že desetletja in ki so si ga tako želeli. Zdaj so hoteli končno likvidirati največjo oviro za germanizacijo koroških Slovencev. Kako osovraženo je bilo slovensko zadržništvo od strani velenemštva, priča dejstvo, da so leta 1941, ob času napada nemškega fašizma na Jugoslavijo, zaprli več ko dve tretjini slovenskih zadržnih delavcev, leta 1942 pa so iz vseh občin izselili najbolj vidne slovenske zadrugarje. To jasno dokazuje, kako uspešno delo so opravljale slovenske zadruge na Koroškem v gospodarskem in narodnostnem pogledu ves čas svojega obstoja.

Vodstvo Slovenske zadržne zveze se zaveda, kako težaven položaj je pred njim prav ta čas, ko spet prevzema v svoje roke slovensko zadržništvo na Koroškem, ki so ga nacisti popolnoma razdejali in razkrojili. Dolgo zavlačevanje obnove slovenskega zadržništva s strani koroške deželne vlade najbolje priča, da tudi današnje oblasti nimajo resne volje pomagati slovenskim zadrugam in koliko ogromnega dela in naporov čaka danes slovenske zadrugarje, preden bodo popolnoma zanemarjeno zadržno delo spet dvignili na nekdanjo višino, ga še bolj poglobili in razširili posebno v sedanjem času, ko prehajamo v splošno zadržno gospodarstvo.

Zgodovina borbe koroških Slovencev za njihov narodni in gospodarski obstoj bo vlogo slovenskega zadržništva v tej borbi postavila na prvo mesto.

Anton Aškerc:

KNEŽJI KAMEN

(Odlomek)

Čuj, svobode naše pokopane
pomnik je tá kamen edin!
Tujcu suženj ti pozabil davno,
da otec svobodnih si sin!

Knezov naših prestol je slovenskih
tá kamen! Tega ti ne znaš?
Samo tu sedel, Borut, Gorazd je
pa Ingo, poslednji knez naš!

Tu volili smo sami si kneza;
kmet sam mu dajal je oblast;
narod sam iz sebe mu izročal
moč žezla in krone je čast...

Domovine le iskati sreče,
vsem braniti pravdo vsekdar,
z mečem v roki tu prisezal glasno
v jeziku je našem vladar!

KMEČKEGA GOSPODARSTVA

Dr. Mirt Zwitter

SLOVENSKE KOROŠKE

Pretežni del prebivalstva Slovenske Koroške živi od kmetijstva in gozdarstva. Že Koroška v celoti se s svojim visokim odstotkom kmečkega življa vidno razlikuje od drugih pokrajin Avstrije, na primer od Gornje Štajerske, Gornje Avstrije, okolice Dunaja ali Predarlske, kjer igra industrija pomembno vlogo. Medtem ko znaša delež kmečkega prebivalstva v Avstriji povprečno eno tretjino, znaša za Koroško polovico, za Slovensko Koroško pa celo tri četrtine.

Po svojem pretežno agrarnem značaju spada torej Slovenska Koroška vse bolj k Balkanu, kjer tudi prevladuje kmečko gospodarstvo. Upoštevanje tega dejstva je za naše ljudstvo vsekakor važno. Saj vodimo boj za dokončno osvoboditev in pravico, predvsem tudi za izboljšanje našega gospodarskega položaja, proti nadaljnjemu izkoriščanju našega delovnega človeka. Ravno podobnost gospodarskega sestava z ostalimi pretežno agrarnimi pokrajinami Jugoslavije nam narekuje skupno pot do obnove in razcveta našega gospodarstva, ki jo že sedaj tako uspešno odpira petletni plan gospodarske izgraditve doslej pretežno agrarne Jugoslavije.

Jasno je, da to nikakor ne gre v račun nasprotnikom našega ljudstva. Kot so nam desetletja skušali dokazovati, da s svojimi brati onstran Karavank nimamo nič skupnega, da so naša kultura in vsi izrazi našega ljudskega življenja, celo naša govorica samo „koroška posebnost enotnega nemškega izvora“, so skovali tudi posebno gospodarsko podkrepitev za svojo velenemško razlago o pravici izkoriščanja „nedeljive Koroške“.

V zadnjem času je izšla v koroškem časopisju cela vrsta člankov o gospodarstvu Slovenske Koroške. Posebno dr. Herbert Paschinger skuša dokazati gospodarsko odvisnost in povezanost nemškega dela s Slovensko Koroško. V kratkem so njegovi „izsledki“ tile:

Koroška je tudi gospodarsko „nedeljiva celota“. Pretežno gorato živinorejsko Gornjo Koroško izpopolnjuje poljedelska Spodnja Koroška. Posebno bivše „glasovalno ozemlje“ in v prvi vrsti okraj Velikovec, imenuje Paschinger „žitnico“ Koroške. Kljub dejstvu, da predstavlja to ozemlje samo petino Koroške, prideluje po njegovih trditvah dobro tretjino do polovice najvažnejših pridelkov. Pri krompirju je delež še višji. Pa tudi sadje, krma ter „gozdno bogastvo“ Karavank so po mnenju dr. Paschingerja za koroško gospodarstvo „življenjsko potrebni“. Možnost obstoja je za oba dela dana samo v neovirani medsebojni izmenjavi in povezavi. Samo na ta način je zagotovljena preskrba mest in kritje obojestranskih potreb.

V podkrepitev svojih izvajanj pogreva dr. Paschinger celo bajko, da slovenski kmetje iz Podjune v znatni meri potrebujejo za svojo živino planine Zgornje Koroške.

Ob kritični presoji teh trditev spoznamo vso vrednost teh in podobnih raziskavanj različnih koroških „znanstvenikov“. Kajti vsak, ki je le enkrat prepoštoval naš Rož, Ziljo ali Podjuno, ve, kakšne „previške“ prideluje večina naših kmetov. Peščeni nasipi obrobja Karavank, močvirja ob Zilji in Dravi ter širne peščene „dobreve“ sredi Podjune dovolj glasno oznanjajo resnico o „naravni žitnici“. H. Paschinger in njegovi vrstniki s svojo trditvijo zahajajo

v izrazito protislovje s splošnimi geografskimi dognanji. Koroški geograf Franc Pehr je leta 1909 opisal gospodarske pogoje koroškega kmetijstva z naslednjimi besedami: „Najugodnejše pogoje za pridelavo žita imata Labudska dolina in Krappfeld. Celovška ravnina in Podjuna za gojitev žita ne prideta toliko v poštev, ker tam globina ornice deloma ne znaša niti 30 cm, malokdaj pa 1 m in sestoji podlaga iz neproduktivnega gramoza.“

Še bolj pa se moramo čuditi tem najnovejšim ugotovitvam koroških znanstvenikov, če se spomnimo, da so ravno ti krogi v letih 1919—1920 dokazovali revščino naše zemlje, ki po njihovem tedanjem „dognanju“ nikakor ne bi mogla tekmovali z banaškim žitom z juga, zaradi česar bi slovenski kmetje po tedanji trditvi nujno propadli.

Z novimi ugotovitvami pa nam je bilo vsekakor dano dragoceno gradivo za našo borbo proti zapostavljanju in izkoriščanju. Če so namreč kmetje Slovenske Koroške hranitelji Koroške, potem skrb sedanjih in vseh bivših avstrijskih oblasti nikakor ne odgovarja njihovemu spoznanju o važnosti slovenskih kmetov. Ravno sedanje razmere v koroški kmetijski zbornici nikakor niso odsev dognanega dejstva, da so slovenski kmetje steber vse prehranjevalne politike. Saj v deželni zbornici še do danes velika večina teh kmetov sploh nima svojega zastopstva in vpliva. V njej vladajo popolnoma samovoljno veleposestniki, ki po Paschingerjevih trditvah v proizvodnji nikakor ne prednjačijo. — Največji odstotek kmetij Slovenske Koroške so namreč kajžarji in srednja posestva od 2 do 20 ha zemlje. Ti imajo v sodnih okrajih Rožek 30 odstotkov, v Dobrli vasi 24 odstotkov, v ostalih predelih Slov. Koroške pa najmanj do 18 odstotkov vse zemlje, kar je torej izrazito nasprotstvo v primeri z nemškimi predeli, kjer posedujejo v najrodovitnejših sodnih okrajih Krka veleposestniki z nad 100 ha do 72 odstotkov, Breže in Althofen do 60 odstotkov, Št. Vid in Feldkirchen do 48 odstotkov celotne površine. Odslej bo pač težje dokazovati inž. Matschniggu, Gruberju, inž. V. ... v les se zagrizel ko volk, trgovcev debelih je golt ...

Schumyju in drugim veljakom v kmečki zbornici, da je „za preskrbo mest in trga nujno potreben veleobrat zaradi svoje višje produktivnosti“. Našemu malemu kmetu in kajžarju, ki jima primanjkuje zemlje, je na novo potrjena upravičenost in pravilnost naše zahteve, da se vzame zemlja veleposestnikom in da v interesu stradajočih delavskih množic v kmečke roke. Čas veleposestnikov je minil. Ta plast, ki je živela na račun izkoriščanja delovnih množic, ki jih je puščala v bedi in zaostalosti, je obsojena na gospodarski propad. Vsi ti veleobrati živijo namreč samo od dela brezpravnih hlapcev in dekel in so samo toliko časa gospodarsko aktivni, dokler jim uspeva izkoriščati tuje žulje. To je tudi globlji vzrok, zakaj so bili veleposestniki navdušeni za nacistično agrarno politiko, ki jim je omogočala zaposlitev velikega števila pridnih in popolnoma njihovi milosti izročenih sužnjev, predvsem tujerodnih ujetnikov in pregnancev hitlerjevskega nasilja. V tej odvisnosti od tujega dela pa je tudi rak-rana veleposestev. Po izjavi predsednika koroške kmečke zbornice Gruberja obstoja namreč samo en problem koroškega kmetijstva: katastrofalno pomanjkanje delovnih sil! Kaj pomeni to za nemške predele, kakor so sodni okraj Althofen, kjer je v kmetijstvu nad 43 odstotkov tujih delovnih sil, ali za Breže s 37 odstotki, Št. Vid in Krko s 30 do 35 odstotki, je jasno! Ta pojav in njegove porazne posledice nabolje poznamo iz različnih „vzornih“ gospodarstev, tako Metnitzovega v Pliberku, Thurnovih, Liechtensteinskih in drugih veleposestev na našem ozemlju. A takšnih obratov z nad 100 ha površine šteje Slovenska Koroška nad 149! Samo 10 izmed njih pa ima v svojih rokah 63.958 ha zemlje ali približno 6 odstotkov plodne površine celotne Koroške. V najrodovitnejšem okraju Št. Vidu ob Glini na primer pripada 31 odstotkov vse obdelane zemlje veleposestnikom z nad 100 ha.

Posledica teh razmer je ekstenzivno, površno obdelovanje znatnega ozemlja na Koroškem. Ravno nasprotno pa izkazujejo izrazito malokmetska slovenska področja najintenzivnejšo obdelavo zemlje. Tako na primer gojijo sodni okraji Dobrla vas, Pliberk, Velikovec in Celovec največ okopavin, ki, kakor znano, zahtevajo največ dela in nege. Samo ob tej delovni požrtvovalnosti je prav tako razumljivo, da naši slovenski kmetje sorazmerno najbolj pridno gojijo krave-mlekarice, katerih ima sodni okraj Dobrla vas 62 odstotkov, Beljak, Celovec in Rožek 56 odstotkov vseh govedi.

Ta razmišljanja nas nujno vodijo do spoznanja, da bo samo z delavnostjo, kakor jo kaže slovenski kmet in delavec, mogoče premagati veliko stisko v prehrani. Po vsem, kar doživljata naš delavec in kmet zapostavljanja in krivic še danes, pa bodo za prehrano in te razmere odgovorni težko od njih pričakovali nadaljnjega truda, s katerim bi Slovenska Koroška prehranjevala vse bezdelne tuje fašiste in domače naciste po različnih državnih uradih. Naše kmečko ljudstvo je sito zapostavljanja in izkoriščanja. Ob ugotovitvi, da v deželni kmečki zbornici, ki odloča o vseh ukrepih v kmetijstvu, nimamo niti svojih zastopnikov, je to zapostavljanje dovolj jasno dokazano. Vse velikanske razlike pri dodelitvi strojev, semen, umetnih gnojil in vseh drugih kmetijskih potrebščin so jasna posledica te naše brezpravnosti. Posebno občutna pa je ta še v kmetijskem šolstvu. Še do danes koroški Slovenci nimamo niti ene slovenske šole za svojo kmečko mladino! Če pomislimo, da ima sodni okraj Breže 23 odstotkov, Althofen 21 odstotkov, Krka in Feldkirchen 18 odstotkov strokovno šolanih kmetov, so odstotki za Dobro vas 12 odstotkov, Velikovec 9 odstotkov, Pliberk in Borovlje celo samo 6 odstotkov, naravnost porazni.

Ravno v tem načrtnem zapostavljanju spoznavamo slovenski kmetje in kmečki delavci politično težnjo v deželi odločujočih veleposestnikov, da bi nas še dalje držali v zaostalosti in odvisnosti. Naš človek naj ne bi spregledal, kakšna je resnica in ozadje politike „nedeljive Koroške“. Vendar nas odkritja

koroških „znanstvenikov“ nikakor ne bodo zavedla od začrtane poti v borbi za pravico in svobodo. Vsi vemo, da je na naši zemlji dovolj planin za živino našega kmeta. Vemo pa tudi, da smo doslej plačevali veleposestnikom — tujcem za pravico paše visoke dajatve. Odslej bomo pozorno spremljali različne kupčije in špekulacije z našo zemljo, posebno še, če bodo veleposestniški podrepaniki kova Josefa Glantschnigga skušali proti „znanstveni“ teoriji politikov nedeljive Koroške ponovno segati po naših slovenskih planinah. Njihova praksa sama torej najbolj očitno pobija vse njihove trditve o odvisnosti Slovenske Koroške od severnih predelov dežele in hkrati jasno pove, zakaj se vsi izkoriščevalci tako krčevito branijo izpustiti plodonosno kolonijo, kar po vseh izkušnjah že stoletje gledajo v Slovenski Koroški.

^v ZIVLJENJE IN BORBA

^v naše mladine

V pretekli vojni je tvorila vsa napredna mladina eno samo veliko fronto proti skupnemu sovražniku — fašizmu. V tej fronti je združena tudi danes, ko se bori za svetovni mir, za obnovo v vojni porušениh domov, za kulturni, gospodarski in socialni napredek svojih narodov.

V tej enotni, napredni svetovni skupnosti je tudi mladini Slov. Koroške določeno mesto, ki ji prav zaradi tega nalaga velike dolžnosti in narekuje naloge, ki jih mora izpolniti, če se hoče pokazati vredno članstva Svetovne mladinske organizacije.

Prav v času najstrašnejšega tlačanstva in nasilja je bila slovenska mladina med prvimi, ki so vstali in šli v borbo za pravice in obstoj svojega naroda. Mladina je tedaj izpolnila svojo nalogo in bila zgled mnogim borcem slovenskega naroda. Tedaj je koroška mladina začutila tudi potrebo po najtesnejši povezanosti z brati onstran Karavank, z ostalim narodom v Sloveniji in na Primorskem. Ta zavest skupnega boja ji je dajala vedno novih moči v težki in neenaki borbi, v kateri je vztrajala do konca in skupno z vsemi jugoslovanskimi narodi izvojevala tudi zmago in svobodo.

Po končani vojni ni nihče mislil, da bodo slovenskemu narodu na Koroškem ponovno jemali svobodo, da mu bodo znova kratili njegove narodne in socialne pravice in odrekli pridobitve narodnoosvobodilne borbe. Nihče si ni mislil, najmanj pa slovenska mladina na Koroškem, da bo še naprej germanizirana po šolah, da bo še naprej zapostavljena v javnem življenju zaradi tega, ker je zavedna slovenska mladina, zvesta svojemu narodu.

Kakor v boju proti fašizmu je naša mladina tudi sedaj po vojni stopila na plan, da nadaljuje borbo za svobodo slovenskega ljudstva na Koroškem. Odločno brani pridobitve zadnjih let, ker se zaveda, da naš bo le borba rešila ponovnega zatiranja in nas privedla v tisto svobodo, za katero je bilo prelite toliko krvi.

V letih preizkušnje se je ves slovenski narod strnil v Osvobodilni fronti in v njenih vrstah se je znašla tudi koroška mladina. Z Osvobodilno fronto se je borila proti fašizmu, z njo se bori tudi danes za uresničenje njenih ciljev, kajti samo v dosegu teh ciljev je resnična osvoboditev slovenskega ljudstva na Koroškem in jamstvo, da bomo v resnici deležni demokratičnih pravic. Mladina

Fizikulture vaje v Dulah

zahteva in se bori za tiste pravice, za katere je bil naš narod vedno prikrajšan. Ne zahteva pa socialnih in narodnih pravic le za lastni narod, ampak se v napredni fronti bori tudi za mirno sožitje vseh narodov, ki so pripravljeni hoditi po poti pravičnosti in enakopravnosti.

V dosego tega cilja se naša mladina z vso odločnostjo bori proti ostankom fašizma in proti novemu fašizmu, ki se posebno pri nas na Koroškem pojavlja v narodni nestrpnosti in v fašističnih nasiljih. To delo

naše mladine pa nikakor ni po volji domačim reakcionarjem in tujim netilcem nove vojne, ki zato ob vsaki priložnosti našo mladino blatijo, odklanjajo in kritizirajo, češ da bi morala porabiti svoj čas predvsem za uk, izobrazbo in telesno vzgojo, ne pa za politično delo. Naprej bi ti sovražniki napredka namreč naši mladini radi vcepljali duha hlapčevstva in ponižnosti, naprej bi neuko mladino radi izrabljali za svoje temne namene. Vendar naša mladina, prekaljena v borbi, noče več klečeplaziti, noče kriviti svojih hrbtov, ker ve, da se bori za pravico. Svojo pravico zahteva z dvignjeno, ponosno glavo, kajti žrtvovala je zanjo več kot marsikdo, ki jo hoče danes deliti.

Današnja mladina ima polno pravico, da kot enakopravna sodeluje v političnem življenju kakor pri obnovi slovenske kulture in prosvete. Slovenska mladina je bila tista, ki je tudi na Koroškem največ žrtvovala v boju za osvoboditev. Če je za časa borbe proti nacizmu nosila glavni delež vseh žrtev odpora, potem tudi danes s polno pravico zahteva, da nosi velik del odgovornosti.

In naša mladina, nekdanj tako močno zapostavljena, stoji danes v resnici v sprednji fronti politične, kulturne in gospodarske borbe. Z nabijanjem napisov je spreminjala umetno ustvarjeno nemško lice naše lepe koroške zemlje in s tem vsemu svetu pokazala, da tukaj živi slovenski človek. V podajanju slovenskega kulturnega bogastva je naša mladina znala na stara dela slovenskih kulturnikov

ČITAJTE IN ŠIRITE EDINI NAŠ MLADINSKI LIST:

MESECNA MLADINSKA PRILOGA «SLOVENSKEGA VESTNIKA» ★ DUNAJ, V PETEK 26. SEPTEMBRA 1947 — LETNIK II. — ŠT 9 (15)

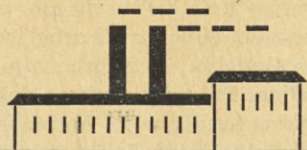
navezati tudi doživetja slovenske duše v največji dobi naše zgodovine, v dobi narodnoosvobodilne borbe. In tako je lepota slovenske kulture spet prevzela vse naše ljudstvo, ki z ljubeznijo in navdušenjem spremlja kulturno-prosvetno delo mladine. Pri tem velikem delu je korakala naša mladina brez strahu pod svojo zastavo junaštva in borbe in je niso mogli odvrniti od te zastave niti zapori niti nasilja domače in tuje reakcije.

Naša mladina pa se dobro zaveda, da borbe, ki jo vodi za svobodo Slovenske Koroške, za bratstvo in solidarnost med narodi, proti novim oblikam fašizma, ne bo izvajala brez tesne povezanosti z vso napredno mladino sveta. Zato je tudi kot del slovenske in jugoslovanske mladine odšla na mladinsko progo Šamac—Sarajevo in v delu kovala bratstvo in enotnost z vso napredno mladino sveta. V skupnem fizičnem in kulturnem delu je manifestirala povezanost Slovenske Koroške z matično državo Jugoslavijo in se borila za združitev s svobodno domovino. Gradila je progo in proga je gradila njo. Na progi se je učila svojega materinskega jezika in se usposabljala v še bolj predane in neomajne borbe za svobodo svojega ljudstva. Za svoje delovne uspehe in za vzgledno tovarištvo sta bili obe koroški mladinski brigadi proglašeni za udarni. S tem sta pokazali vsemu svetu, da borbene volje koroške mladine ni mogoče štreti niti z nasilji niti z zapostavljanjem in omalovaževanjem.

S sodelovanjem na svetovnem mladinskem festivalu v Pragi pa je naša mladina izrazila svojo solidarnost z vso demokratično mladino sveta. Kot članica Svetovne zveze demokratične mladine se bo slovenska koroška mladina borila za osvoboditev vseh zatiranih narodov in za boljšo bodočnost svojega slovenskega ljudstva na Koroškem tako dolgo, dokler ne bo kot svobodna mladina svobodnega ljudstva združena z matičnim narodom v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji.

Naše mladinke na kongresu v Ljubljani manifestirajo za priključitev

BO SPREMENILA LICE JUGOSLAVIJE

Mnogo prečutih noči, skrbnega, vztrajnega in temeljitega dela je bilo treba, da so planske komisije jugoslovanske zvezne in republiških vlad izdelale veličastni, do vseh najmanjših podrobnosti izračunan načrt, veliki gospodarski plan prve jugoslovanske petletke.

Kaj je gospodarski plan? Plan je pravilna razporeditev nalog vseh panog gospodarstva, je pravilno, na vseh danih možnostih utemeljeno postavljanje perspektiv gospodarskega razvoja, je mobilizacija vseh razpoložljivih sil za izvedbo zastavljenih nalog.

V kratkem povojnem obdobju obnove in izgradnje v vojni tako opustošene in porušene države je nova Jugoslavija dosegla ogromne uspehe. Do teh uspehov, kakršnih ni dosegla nobena država v Evropi, ki je bila okupirana ali pa napadena od fašističnih osvajalcev, je prišlo zaradi tega, ker je v Jugoslaviji nova družbena ureditev, ker je tam nov značaj oblasti.

Brez teh bistvenih in korenitih družbenih sprememb, brez prehoda glavnih proizvodnih sredstev, industrije, rudnikov, naravnih bogastev države iz privatne v občeljudsko imovino, bi Jugoslavija ne dosegla v tako kratkem času takšnih uspehov v obnovi, kaj šele, da bi se lotila planskega gospodarstva. Ljudska država, v kateri vladajo socialistični družbeni odnosi, kjer so glavne proizvodne sile prešle v roke ljudstva, lahko edina omogoči nove organizacijske oblike narodnega gospodarstva, plansko gospodarstvo. Te korenite družbene spremembe so povzročile tudi tak deloven polet jugoslovanskega ljudstva, ki ga občudujejo vsi prijatelji nove Jugoslavije, ki ga morajo priznavati tudi tisti, ki jim FLRJ ni pri srcu, in ki je porok, da bo jugoslovansko ljudstvo izpolnilo naloge, ki si jih je zastavilo v okviru svojega prvega petletnega plana.

Nova Jugoslavija je po vojni prevzela žalostno dediščino stare države in fašistične okupacije.

V vseh dvajsetih letih obstoja kraljevine Jugoslavije se jugoslovansko gospodarstvo ni skoraj nič razvilo. Industrija je povprečno napredovala za en sam odstotek letno. Ni bilo težke industrije, ki je hrbtenica vsega gospodarstva. Takratna industrija še zdaleč ni mogla kriti potreb države po proizvodnih sredstvih in sredstvih za potrošnjo. Zato je morala država izvažati surovine in živila in uvažati vsakovrstne industrijske predmete.

Takratna Jugoslavija je bila v industrijskem in poljedelskem pogledu med najbolj zaostalimi državami Evrope. To ni nič čudnega. V jugoslovansko industrijo in rudarstvo se je zajedel tuji kapital, ki je stremel samo za dobičkom. Nemški, avstrijski, madžarski, angleški, švedski, francoski, belgijski, švicarski, ameriški, italijanski, češki, holandski in drugi kapitalisti so posegli po jugoslovanskem naravnem bogastvu, ceneno kupovali jugoslovansko delovno silo, onemogočali razvoj težke industrije, drago uvažali industrijske izdelke in iz vsega vlekli ogromne dobičke, ki so bili večkrat večji kakor ves kapital, ki so ga vložili v podjetja ali rudnike. Vsepopso, v tovarnah, rudnikih, bankah, v vsem gospodarstvu se je čutila njih vsemogočna roka, ki jo je vodila ena edina želja — čim več profita. Njim ob strani so stali domači izžemalci, katerih

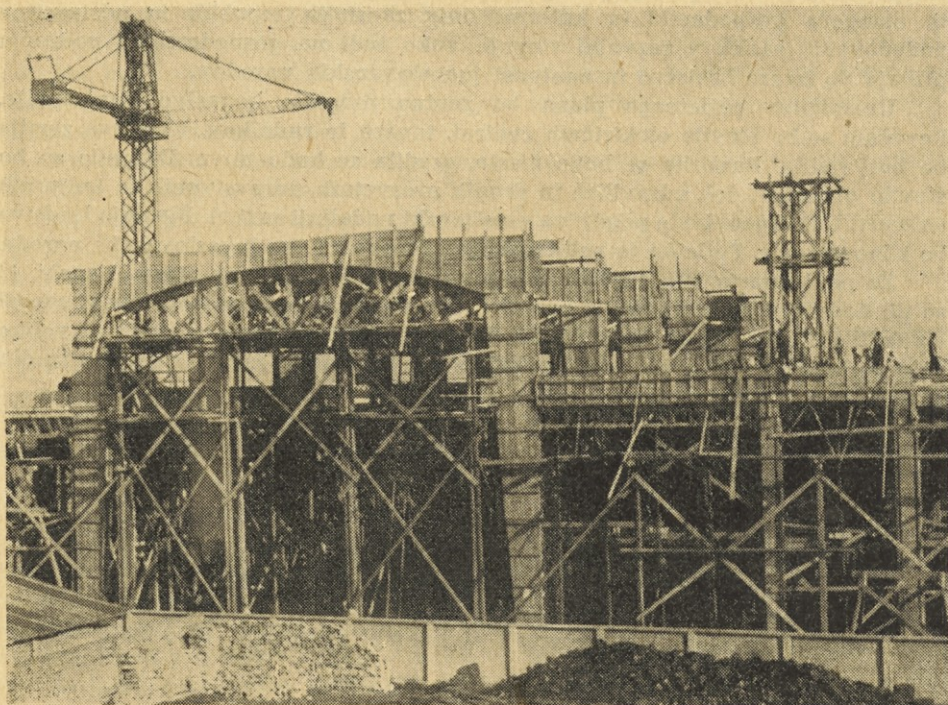
sla po denarju ni bila nič manjša od njihovih denarno močnejših tujezemskih vrstnikov. Posledica takšnega nenačrtnega, roparskega in profinarskega gospodarstva je bila vedno večja revščina države in ljudstva, zaostala jugoslovanska industrija in tehnika, odvisnost, gmotno pomanjkanje in nizka kulturna stopnja. Jugoslovanski narodi se s pogoji tega življenja niso mogli nikdar sprijazniti.

Nič boljše kakor v industriji ni bilo v kmetijstvu. Prav tako je tudi tu Jugoslavija zavzemala pred vojno zadnje mesto. Kmet, ki ni imel modernih strojev, sodobnega orodja, umetnega gnojila in drugih kmetijskih pripomočkov, je obdeloval zemljo tako, kakor so jo obdelovali še njegovi predniki. Zato se donos zemlje v vseh teh letih ni zvišal, ampak ostal vedno enak in bil v največji meri odvisen od podnebnih pogojev. Zato jugoslovanski kmet ni imel previškov, ki bi jih lahko prodal, da bi si nabavil drage poljedelske stroje, zato od svojih majhnih izkupičkov ni imel možnosti, da bi si izboljšal pogoje življenja, da bi živel človeka vredno, svobodno in bogato življenje.

Vojna je v izdatni meri doprinesla k nadaljnji oslabitvi proizvodne moči jugoslovanskega gospodarstva. Okupator je najbrezobzirneje izkoriščal in ropal bogastva Jugoslavije, ob svojem begu pa rušil in uničeval vse, kar koli je uspel.

Jugoslovansko ljudstvo je v dveh kratkih povojnih letih v glavnem na novo vzpostavilo svojo porušeno in izropano industrijo, postavilo nove objekte, izsušilo poplavljenе jaške rudnikov, moderniziralo stara podjetja in stare rudnike, zgradilo nove proge, ceste, mostove in drugo. Jugoslovanska industrija je znova oživila. Petletni plan pa jo gospodarsko moč Titove Jugoslavije dvignil še mnogo bolj, neizmerno povečal njeno proizvodno moč, dvignil življenjske pogoje jugoslovanskih narodov. Petletka bo spremenila lice Jugoslavije.

Da bi pa jugoslovanski narodi vse to lahko izvedli, da bi dvignili proizva-

Tovarna strojev Litostroj v Ljubljani, ki bo ena najlepših na Balkanu

jalno moč jugoslovanskega gospodarstva in z njo življenjsko raven, je treba najprej ustvariti temelje, na katerih sloni vsa petletka, je treba usvariti proizvodni plan industrije, rudarstva in kmetijstva.

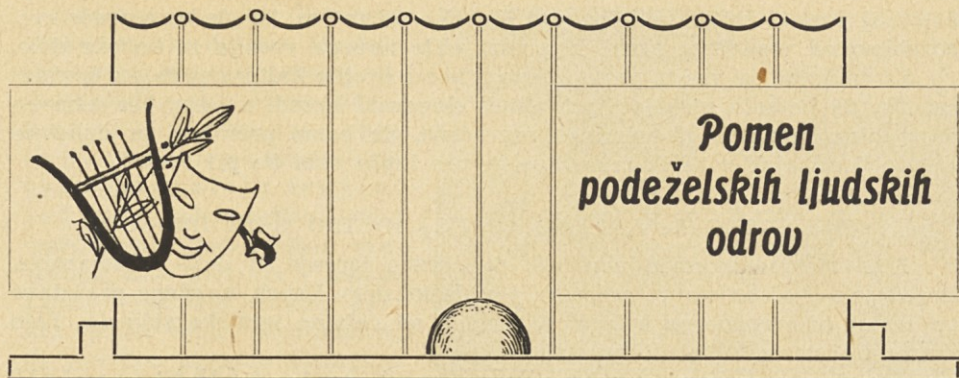
Vse te gospodarske panoge so neločljivo povezane druga z drugo. Da bi dvignili rodovitnost zemlje, izboljšali način obdelovanja, povečali količino plodov na isti površini, je treba imeti močno industrijo. „Če hočemo pomagati kmetijstvu in izboljšati plodnost zemlje, potem je treba zgraditi tovarne, ki bodo izdelovale traktorje, sejalne stroje, mlatilnice, žetvene in druge poljedelske stroje, ki bodo izdelovale sodobno kmetijsko orodje, umetna gnojila in vse drugo, kar kmet potrebuje“ (Maršal Tito). Zato je treba predvsem zgraditi težko industrijo, ki bo opremila lahko industrijo s stroji, napravami, aparati, ki bo tehnično opremila promet in kmetijstvo, ki bo vsem panogam gospodarstva dobavljala stroje, naprave in orodje. Hkrati s tem pa je treba preurediti in izboljšati storilnost dela in tehnične pripomočke v premogovnikih, rudnikih železa in drugih rud, ki bodo oskrbovali livarne, težko industrijo itd. Treba je odpreti nove rudnike, navrtati nove vrelce nafte, zgraditi plavže, jeklarne in valjarne. Treba je graditi hidrocentrale in neizkoriščene vodne sile spremeniti v moderno in močno pogonsko silo. Skratka, industrializacija in elektrifikacija Jugoslavije je potrebna zaradi tega, ker je „neločljivo povezana s potrebami naših kmetov, ker je potrebna za povečanje blagostanja vseh slojev ljudstva, v prvi vrsti pa delavcev in kmetov“ (Maršal Tito).

Petletni načrt, ki ga je sprejelo jugoslovansko ljudstvo, bo odpravil tudi razlike v stopnji gospodarskega in kulturnega razvoja vseh jugoslovanskih narodov in nesorazmerje v gospodarstvu, do česar je prišlo zaradi različnega zgodovinskega razvoja jugoslovanskih republik. Splošni gospodarski plan zagotavlja skladen razvoj vseh panog gospodarstva, določa naloge za vso državo in omogoča gospodarski in kulturni dvig zaostalih republik in odstranitev podedovanih razlik v razvojni stopnji. Tako tudi na gospodarskem področju prihaja do izraza bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov.

Uresničitev petletnega plana bo znatno dvignila bogastvo Jugoslavije. Povečalo se bo število električnih central, tovarn in rudnikov. Kmetova zemlja bo bolj rodila. Razširila se bodo mesta, gradila se bodo nova. Dvignilo se bo število gledališč, šol, zdravilišč in drugih prosvetnih, zdravstvenih in kulturnih ustanov. Ustvarjeni bodo pogoji za vsestranski nadaljnji razvoj. Blaginja ljudstva bo silno narasla. Petletka je velikanskega pomena za vse jugoslovanske narode.

Že od januarja leta 1947 dela jugoslovansko ljudstvo po planu. Uspehi, ki so jih dosegli v prvem polletju petletke, so dokaz, da bodo jugoslovanski narodi izpolnili petletko, da ne bodo štedili žrtev, naporov in truda v borbi za veliko delo petletnega plana, ker vedo, zakaj je vredno delati, zakaj je vredno truditi se in zakaj je vredno živeti.

Osnovna linija našega petletnega plana ni linija „brez-pogojne zožitve pasu“, ni napoved, da bomo samo doprinali napore, ne pa hkrati že v teku graditve, med napor, tudi v resnici poboljševali življenjski standard. (Kidrič)

Morda pri nobenem narodu v Evropi ni tako razvito gledališko igranje kakor ravno pri slovenskem. Vsako mestece, skoraj vsaka najmanjša vasica ima svoj odrček, kjer se mladina in tudi starejši kulturno-prosvetno izživljajo. Na njih nastopajo z dramskimi igrami, pevskimi nastopi in ponekod se ojunajo že z lažjim opernim ali operetnim delom.

Vojna vihra tudi našim prosvetno-kulturnim domovom ni prizanesla. Z velikim srdom so fašisti planili po arhivih, rekvizitih, kulisah in kulturne domove pretvorili v hleve. Kar je bilo slovenskega in ljudskega, jim je bilo na poti.

Kljub ogromni škodi, ki jo je fašistični sovražnik prizadejal našim odrom, mu ni uspelo, da bi uničil v narodu ljubezen do kulturno-prosvetnega dela. S še večjo ljubeznijo se je vrgel naš narod v svobodi na delo. Ponovno vstajajo domovi, ponovno se odpirajo svetli hrami ljudske umetnosti, ki naj tudi v bodoče doprinesejo svoj del k ljudski prosveti.

Po težkem in napornem delu na polju, tovarni ali delavnici čuti naš človek potrebo kulturnega izživljanja. Ob večerih zahaja v prosvetne in društvene domove, kjer se uči in izobrazuje v svojem materinskem jeziku, ki je bil toliko časa zatiran in zasmehovan.

Na vprašanje „Kaj nam dajejo gledališke predstave?“ lahko odgovorimo: izobrazbo, vzgojo in plemenito razvedrilo.

Pri študiranju posamezne igre igralci lahko mnogo pridobijo na izobrazbi. Spoznavajo pisca in lepoto slovenskega jezika. Po zamisli avtorja in režiserja se navadijo uglajenega obnašanja, lepe izgovarjave in spoznavajo različna literarna dela in si s tem širijo svoje obzorje. S sceno, igranjem posredujemo gledalcem besede in dejanja pisca igre, ki naj bo čimbolj naravno podana. V tem se zlasti odlikujejo ruski „Hudožestveniki“, ki s svojim doživetim in predvsem naravnim igranjem zadivijo gledalce, tako da jih gledališki strokovnjaki smatrajo za najboljše igralce na svetu. Pa tudi med Slovenci najdemo ne samo poklicni igralci, tudi igralci diletantskih odrov v velikih slovenskih igralcih Borštnika in Verovška svoja vzora. Oba sta s svojo naravno in doživeto igro, zlasti v ljudskih igrah zaslovela kot najboljša slovenska igralca.

Dalje naj nam gledališke predstave dopolnjujejo vzgojo. Ni vseeno, kakšno igro igramo. Pri izbiri moramo zelo paziti. Osvobodilna borba naj nam bo svetla in velika preizkušnja; ne smemo več dopustiti, da bi prišla na oder takšna dela, ki ne bi pravilno pojmovala nove dobe. Naj tudi z odra zadiha pristna slovenska beseda, ki bo poslušalce vzgajala in jih spoznavala s sadovi osvobodilne borbe.

In končno naj nam gledališka predstava nudi tudi plemenito razvedrilo! Z odra naj nam govori zdrav humor brez vsakršnih kvant. Ivan Cankar je dejal, da je slovenska beseda — pesem in pesem naj bo vriskanje veselih src.

Zato naj posladi življenje delovnega človeka, da za čas, ko gledamo predstavo, pozabimo na vsakdanje skrbi. Naj nam vlije novega veselja za bodoče delo.

Le če bomo na vse to pazili, bomo lahko s svojim kulturnim delom koristili narodu, da bomo z veseljem prisluhnili slovenski besedi z odra, ker nam bo posrednica lepote in plemenitega razvedrila, da bomo prerajeni in duhovno bogatejši odhajali z naših prireditvev in vse lepše nam bo pri srcu.

Nekaj napotkov, kako se naj lotimo dela na odru

Predvsem se moramo zavedati, da odrsko igranje ni delo posameznika, ampak je to kolektivno, to se pravi, skupinsko delo. Uspeh izvedene predstave ne zavisi od posameznega igralca, temveč od celotne igralske skupine. Zato mora ta sestavljati kolektivno celoto.

Osvojimo si načelo: „Majhnih vlog ni, so le majhni igralci.“ Če se bomo držali tega načela, bomo kmalu uvideli, da je uspeh celotne igre odvisen od najmanjše podane vloge.

Pri gledališki družini mora vladati brezpogojna disciplina, poslušnost, redno posečanje vaj ter pridno učenje vlog. Otresti se moramo vsake nadutosti in škodoželjnosti; predvsem pa zatrimo staro, puhlo domišljavost, ki je pri podeželskih diletantih (nepoklicni igralci, ki se poleg svojega rednega dela iz ljubezni ukvarjajo z gledališkim igranjem) precej v navadi.

Igralska družina naj bo skupina neomajno predanih ljudi, z ljubeznijo do svojega dela na odru in s strogostjo nasproti sebi in drugim. Vsak še tako „majhen“ igralec naj se zaveda svoje odgovornosti do poverjene mu vloge.

Ko se je vodstvo igralske družine po vsestranskem razmišljanju odločilo za uprizoritev nekega dela, se morajo sodelujoči igralci najprej seznaniti z njegovo vsebino.

Prvo čitanje dramskega dela za mizo imenujemo bralno vajo. Teh bralnih vaj je lahko več, dokler igre popolnoma ne razumemo, dokler do potankosti ne razčlenimo njene notranje vsebine, nje smisla. Poiskati moramo poglobljene misli, ideje in vodilni motiv (snov) drame. S tem proučujemo celotno pisateljevo delo. Nikakor se ne smemo oddaljiti od njegove glavne ideje in misli, ki jo je obeležil v svojem delu, če hočemo, da ne bomo dela spaccili. Dobro je tudi, da se nekoliko seznanimo s pisateljevim življenjepisom. Nujno pa je, da ugotovimo, v kateri dobi se igra dogaja, da pozneje tej primerno vskladimo sceno in garderobo (nošo) nastopajočih oseb.

Če nam na deželi primanjkuje ljudi, ki bi vse to znali svetovati, moramo pač sami pobrskati po raznih pisanih virih. Seveda nam to iskanje vzame precej časa. Zato ne izbirajmo pretežkih del, katerim ne bi bili kos in ki bi presegala naše razmere in našo zmogljivost.

Boljše je, da postavimo na oder skromnejša dela — lažje izvedljiva — pa tista pravilno in lepo pripravljena.

Pri bralnih vajah skušamo ugotoviti tudi karakter (značaj) posameznih likov v igri. Zato moramo vloge pravilno razdeliti. Pri tem pazimo na barvo glasu, lepo in pravilno izgovarjavo ter na pojavo človeka. Ni važno, kdo se zna bolj pretvarjati in posnemati, ampak kdo zna boljše doživljati svojo vlogo. V tem je tista tajna vsakega odrskega uspeha.

Režija, scena in šminkanje

Ko smo pri bralnih vajah izluščili pravilne poudarke besed in stavkov ter se dodobra seznanili z vsebino igre, bomo šli k prvi vaji na odru. Po zasnovi režije se bomo lotili dela na deskah.

Režiser je osrednja oseba vsake igralske družine. On daje uprizoritvi pogon in prikroji zunanji okvir v zaokroženo celoto. Kakor je pevskemu zboru potreben pevovodja, tako je igralski družini režiser. Dober režiser lahko marsikatero manjvredno dramsko delo pretvori v uspeh. Lahko je pa tudi obratno. Zato ima režiser veliko odgovornost, da pravilno pojmuje avtorjevo zamisel in da je ne skvari. Po njegovih navodilih se uravnava igralski kolektiv od prizora do prizora in tako dozoreva v izgotovljeno uprizoritev.

Pri diletantih je režiser po navadi tista gonilna sila, na katerega ramah sloni vse: scenarija, garderoba, šminkanje in še mnogo drugih neobhodnih stvari.

Hočete videti sliko režiserja pri večini diletantskih družin? Hočete videti reveža, ki se po dva meseca muči z igralci pri skušnjah? Slika kulise, riše reklamne plakate. Kakor čebelica nosi skupaj rekvizite in garderobo. Do premiere so mu igralci marsikaj obljubili, da prineso to in ono. A tik pred predstavo mora sam vlačiti iz vseh krajev pohištvo, škafe, melle in vse, kar je za tisto uprizoritev potrebno. Telesno in duševno zmučen prisopiha zadnji trenutek pred začetkom predstave v garderobo. Ves je premočen in lica mu žare nekoliko od srda, nekoliko od zadovoljstva, da je vse v redu pripravil. Zdaj se mora še preobleči in našminkati, kajti on igra glavnega junaka v današnji drami. Običajno mora šminkati še ostale igralce. Z eno roko se oblači, z drugo že prižiga luči, postavlja kulise in drugo...

Kakšna bo tako pripravljena predstava? Taka predstava ne bo prinesla veselja ne gledalcem, ne sodelujočim igralcem. Ostala bo spakedrana, tehnično pomanjkljiva in raztrgana.

Ker pa je naš namen nuditi gledalcem užitka polno prireditev, bomo vse priprave storili organizirano in disciplinirano. Režiserja skušajmo razbremeniti. Nikakor ne bomo dopuščali, da bo celotna uprizoritev zavisela od enega samega človeka. Dalje ni priporočljivo, da režiser v igri, ki jo režira, tudi sam igra. Ker se preveč posveča svoji vlogi, večinoma trpi skupnost.

Režiser spada k igralskemu kolektivu, zato naj bo med njim in igralci prijateljski odnos. On se prav tako lahko zmoti in pravi režiser se bo v marsičem posvetoval z igralci in se pustil tudi opozoriti, kar bo celotnemu delu samo koristilo. V splošnem se tovariško podredimo njegovim navodilom in zasnovam.

Režiser si že pred prvimi skušnjami natančno zamisli ves potek igre. O uprizoritvi si napravi načrt, katerega skuša pri vajah postopoma uresničevati.

Le predi, dekle, predi...

Določi igralcem vhode in izhode. Pazi na čisto izgovarjavo, poudarke besed in na kretanje. Predvsem mora krotiti pretiravanje, ki je zelo v navadi pri diletantih. Nič ni neokusnejšega, če se igralci v svojem mladostnem navdušenju pačijo in s tem ponarejajo naravno resničnost. Dobro je, da se svoje vloge čimprej navadimo na pamet. Z rokopisom v roki igrati je mučno in nepravilno.

Pri vsaki predstavi je važen tempo. To se pravi, da mora besedilo na odru gladko teči. Dialogi se morajo prelivati drug v drugega. Med dvogovori ne smejo nastajati mučne pavze. Vse to zelo slabo vpliva na gledalce. Gledalce si pa moramo osvojiti, drugače ne bodo več prišli na naše prireditve. Gledalec mora z igralcem doživljati. Zato skušamo prodreti v notranjost, v dušo tiste osebnosti, ki jo predstavljamo. Čim globlje jo bomo, tem vrednejši, tem dognanejši bo lik. Izraz igralčevega glasu in njegove kretnje naj bodo preproste in naravne. Lik moramo doživeti in ne samo igrati. Pomanjkljivo dognana vloga se bo maščevala v igralski nesigurnosti in tako imenovanem „plavanju“.

Poklicni igralci imajo poleg režiserja še njegovega pomočnika, ki se imenuje inšpicijent. Njegova naloga je, da igralci ob pravem času vstopajo na sceno. Skrbi za razsvetljavo na odru in v dvorani. To je človek, ki ima pri vsaki predstavi polno skrbi in dela. Večkrat zavisi od njega vsa uprizoritev. Če imamo možnost, postavimo za kulise tudi mi takega bistrega člana, ki nam bo v veliko pomoč.

Še en mož je, ki je potreben vsaki igralski družini, in to je šepetalec (sufler). Sključen v svojo tesno kabino čepi in rešuje igralce njihove pozabljenosti. Navadno so za ta posel boljše ženske, ker so zlobni jeziki mnenja, da je v njih naravi, da raje prišepetavajo. Resen igralec se ne bo zanašal na šepetalca in bo brezhibno obvladal svoje besedilo. Ker sta pa pozabljenost in zamaknjenost človeški slabosti, se vsak oder poslužuje tudi šepetalca, katerega posel je poln odgovornosti.

Nekaj o sceneriji. Tu stoji gledališki delavec vsak dan pred novimi nalogami. Kako bomo opremili to in to igro? Načelo naj bo: iz tistega, kar imamo, napraviti preprosto in okusno sceno. Tudi z enostavnimi pripomočki in z dobro voljo se nam bo posrečilo dati igri odgovarjajoč zunanji okvir. Le dela se ne smemo ustrašiti. Pomislimo na igranja v partizanih, pod milim nebom. S kakšno požrtvovalnostjo so improvizirali (za silo in naglo inscenirali) — pa je tudi dobro izpadlo. Med vsako igralsko družino se najde nekdo, ki zna nekoliko risati, slikati in ki pozna barvne recepte. Saj ni potrebno, da delamo trajne kulise. Iz papirja in lepenke se da marsikaj lepega narediti.

Zavesa je v moderni sceni kaj hvaležno dekorativno sredstvo. Če jih imamo, jih kar pridno uporabljajmo! Scenerija mora brezpogojno odgovarjati vsebini dela. Naj bo preprosta in enostavna, brez natrpanih kičev, da se po potrebi hitro izmenja. Mučne so dolge pavze med dejanji.

Pri postavljanju kulise moramo paziti, da so dobro pritrjene, ker se nam lahko med dejanjem nagnejo ali celo padejo in s tem lahko pokvarijo ves prizor. Gledalci so po večini kritični opazovalci in kar prežijo na vsak odrski nedostatek. Pri vsaki nerodnosti na odru lahko pri še tako žalostnem prizoru prasnejo v krohot. Ne dopustimo jim tega veselja!

Tudi drugih dekorativnih pripomočkov se poslužujemo previdno in le, če so preizkušeni, da bodo pri predstavi dobro in brezhibno izvedeni. Nekoč sem bil navzoč pri neki mladinski predstavi, in sicer v poklicnem gledališču. Oder je predstavljal jesensko pokrajino. Izpod neba je nalahno padalo jesensko listje. Lep prizor in igralci so dobro igrali. Nepričakovano prileti kot komet izpod neba velika vreča z listjem, ki se je razsul po deskah. Igralci na odru so se

ustrašili in bi se kmalu sesedli. V dvorani pa je zavreščalo v smeh kakor na povelje. Ves večer se je govorilo samo o tem dogodku. O tistem odrskem delavcu, ki je hotel prehiteti naravo in je zabrisal kar celo vrečo med začudene igralce. Igra je s tem izgubila svoj namen. Zato še enkrat, bodimo v insceniranju zelo previdni!

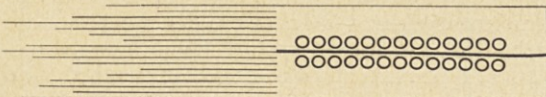
Šminkanje. Maske brez šminkanja si ne moremo zamišljati. Grda je razvada, ki jo imajo na mnogih podeželskih odrih, da se preveč šminkajo. Na svoja lica slikajo pravcate zemljevide. Videl sem nekoč glavno žensko osebo, ki je bila tako pretirano napudrana, da je bilo videti, kakor da je padla v moko. Obupno je gledati na odru take spačke. Tudi lasulje moramo smotrno uporabljati. Lepa in okusna maska je že pol igralčevega uspeha. Pred šminkanjem si obraz namažemo z vazelinom, ker le na masno kožo se barve enakomerno razlivajo. Seveda moramo pri tem upoštevati tudi odrsko razsvečljavo. Dobro je, če imamo v igralski družini človeka, ki se na šminkanje razume. Kakor v vsem, naj tudi tu vlada načelo: ne pretiravajmo!

Mladi in stari prosvetni delavci! Če se bomo ravnali po teh kratkih nasvetih, bomo kmalu uvideli, da bomo dvignili kulturno višino svojih predstav in postali to, za čemer stremimo: dobro organizirana, disciplinirana igralska družina, ki bo dosegala lepe uspehe s prav neznatnimi sredstvi!

Z veselim poletom se lotimo dela, kajti naše poslanstvo je plemenito, ker širimo ljudsko kulturo v rodnem jeziku! Naj nas vodi čut odgovornosti do lastnega naroda. Zavedajmo se, da bomo le kulturno na višini lahko vztrajno kljubovali napadom nemškega šovinizma in s tem doprinesli svoj del k borbi za življenje v srečni, novi Jugoslaviji.

Evgen Frelih.

KAKO BOMO

kmetovali

Kočuški

I. Splošno

Kako naj kmetujemo sedaj in v bodoče? Poudariti moram že vnaprej, da je silno težko določiti smer našega kmetovanja, kajti naravne razmere Slovenske Koroške so tako raznolike kakor v malokateri deželi.

Kot vzhodna alpska dežela je Koroška prehodno ozemlje med zapadnim pomorskim, vlažnejšim in glede topline bolj izenačenim ter vzhodnim, kontinentalnim, bolj suhim podnebjem. Zaradi tega pri nas tudi tolikšne raznolikosti v podnebjju, ki povzročajo ekstreme, nasprotja, mrzle, ostre zime in čestokrat vroča, suha poletja.

Tudi talne razmere Koroške so izredno različne. Med severnejšim pasom praalp in južno črto apnenčastega gorovja Julijskih Alp in Karavank je nešteto vmesnih talnih skupin in ozemelj. Ta raznolikost v podnebjih in talnih razmerah že sama po sebi vpliva na razvoj kmetijstva in predvsem živinoreje v deželi.

**ZEMLJO TISTEMU,
KI JO OBDELUJE**

V smislu starejših podatkov se površina celotne dežele porazdeli takole:

kmetijsko obdelana površina	456.113 ha ali 47.74 %
gozdovi	405.931 ha ali 42.50 %
jezera in ribniki	11.888 ha ali 1.42 %
nerodovitna zemlja	81.040 ha ali 8.52 %

Od kmetijsko obdelane površine odpade na:

njive	25.45 %	planine	36.41 %
travnike	41.42 %	vrtove	0.94 %
pašnike	15.78 %		

Za slovenski del Koroške nimamo točnejših podatkov, vendar pa lahko rečemo, da odpade na njo približno tretjina več njiv in sorazmerno tretjina manj travnikov in pašnikov. Kljub temu tudi v Slovenski Koroški očitno prevladuje površina za dobavo zelene in druge vrste krme sploh (s planinami) ter nam je to kaŕipot, da mora naše kmetijstvo temeljiti predvsem na živinoreji.

Kako bo mogel kmet na Slovenskem Koroškem živeti, je odvisno od bodočega političnega in splošnega gospodarskega razvoja.

Spominjamo se, da je naše kmetijstvo kakor sploh vse gospodarstvo v Avstriji pred drugo svetovno vojno čestokrat životarilo samo od danes do jutri. Drŕava se je vzdrževala predvsem z inozemskimi posojili. Drŕava in tudi kmetijstvo (posredno) sta ŕivelja od podpor. Odtod pogoste razne prekucije v povojni Avstriji in zato je bilo tudi slišati predvsem od strani nacistov, da drŕava ni zmoeŕna samostojnega ŕivljenja.

Če se uveljavi pri nas način povsem svobodnega, ameriškega, kapitalističnega gospodarskega ŕivljenja, potem moremo le prerokovati, da bodo šli vsi naši mali in srednji kmetje „na kant“, če ne bi dobili posebnih drŕavnih podpor in miloščin. Ŗe sedaj pravijo ameriški gospodarstveniki, da bo v dveh, treh letih tolikšno izobilje kmetijskih pridelkov na svetovnem trgu, da grozi splošna agrarna kriza. Naš mali in srednji kmet namreč nikdar ne bi mogla uspešno tekMOVati s ceneniimi prekomorskimi kmetijskimi pridelki, nikdar ne bi mogla tako poceni postaviti na trg pšenice kot kanadski farmar s svojim mehaniziranim obratom, nikdar ne tako poceni prodati ŕivine kakor argentinski ali avstralski veleketovalec, kogar ŕivinoreja spričo izključnega pašnega gospodarstva skoraj nič ne stane.

Edino načrtno gospodarstvo more našega kmeta obvarovati zlih posledic bodoče svetovne nadprodukcije. In če se v kakršni koli obliki pri nas uveljavi načrtno gospodarstvo, tedaj bomo mogoče lahko rekli, naj bi se pri nas usmerjalo kmetijstvo takole:

V celovškem in velikovškem okraju predvsem ŕivinoreja z mlekarstvom, v Podjuni in v dolinskih legah preteŕno pridelovanje krompirja (semenskega), v Zilji z beljaškim okolišem konjereja in planšarstvo. V vsej Slovenski Koroški, ki mora postati druga Švica, pa bo predvidoma tujski promet pomenil našim kmetovalcem izredno donosno pridobitno panogo. Vsa Slovenska Koroška naj bi bila en sam letoviščarski predel, kakor je Gorenjska. Naj bo razvoj kakršen koli, ŕivinoreja bo vendar ostala pri nas še vedno temelj vsega kmetovanja in zato tudi o tej še nekaj besed.

II. O donosni reji goveje ŕivine

Po starejših podatkih je v vsej deŕeli (v slovenskem delu sorazmerno manj):

govedi	185.661	koz	33.311
konj	29.216	kuncev	4.569
svinj	126.039	čebelnih panjev	47.647
ovc	124.654	perutnine	327.376

Kakor vidimo, pripada pri nas zgolj na podlagi ugotovljenega števila reji goveje ŕivine prvo mesto.

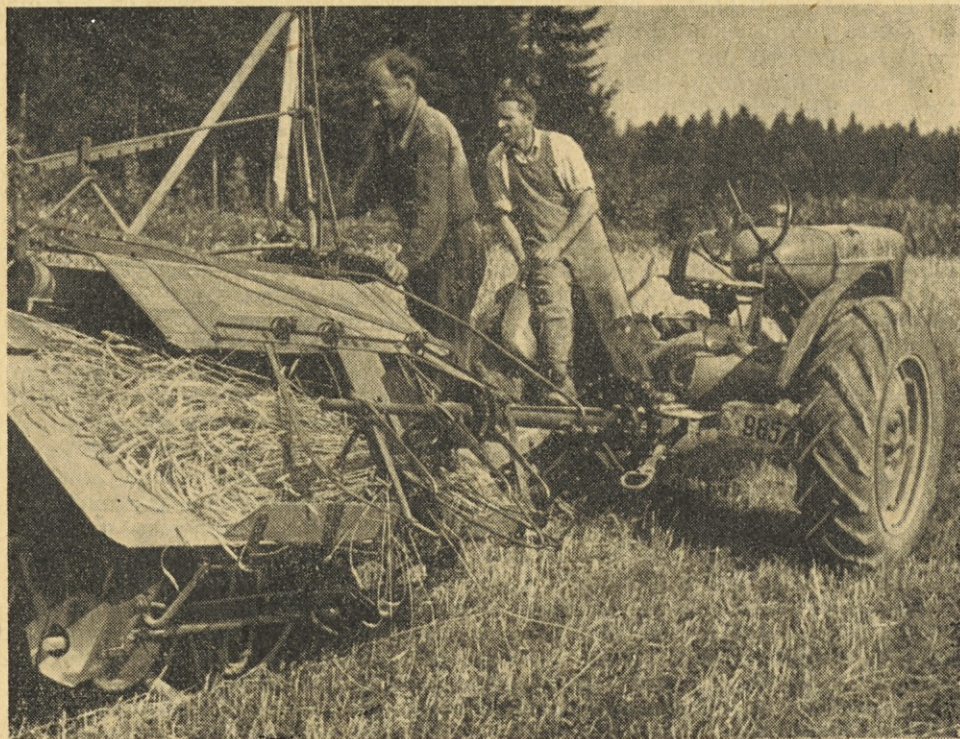
Zaradi tega so začele oblasti v deŕeli ŕe zdavnaj pospeševati govedorejo.

Že pred desetletji so skušali dvigniti donosnost živinoreje na ta način, da so porazdelili po posameznih okoliših boljše biki. Vendar ta način ni pokazal zadostnega učinka, zato so se takoj po prvi svetovni vojni vrgli na organizacijo selekcije (odbire)

z živinorejskimi zadrugami.

Pravijo sicer, da „krava pri gobcu molze“, vendar izkušnja uči, da gre pri eni kravi vsa krma pretežno na mleko, pri drugi na meso, pri tretji, ki slabo izkorišča krmo, ne na mleko in ne na meso, marveč na blato. Te lastnosti so prirojene, so podedljive in se prenašajo na zarod.

„Kakršni starši, taki otroci.“ Zato je kontrolirana in organizirana izbira tako zelo važna. Saj so pri zvezah gospodarskih zadrug na Koroškem v 10 letih dosegli povprečno zvišanje mlečnosti za nekaj sto litrov pri kravi. Kako malo mleka pa dajo krave pri nas na Slovenskem Koroškem! Kar zadovoljni smo že, če nam da kravica povprečno 3 litre na dan. In vendar ugotavljajo češki gošpodarji, da komaj krava s 4—5 litri mleka na dan (na leto 1600—2000 litrov) poplača krmo in da šele pri sedmih litrih na dan povprečne molznosti (2500 litrov na leto) lahko govorimo o prvi stopnji donosnosti govedoreje oziroma reje molznih krav. In vendar so koroški gošpodarji že v obeh rejskih okoliših, pincgavskem in marijadvorskem, dosegli pri posameznih zadrugah menda že letno molznost približno 8000 litrov. Seveda za nas taki nenavadni rekordi v splošnem ne pridejo v poštev, pri nas gre za to, da ob doma pridelani krmi dosežemo čim večjo molznost. Žal je pri nas na Koroškem selekcijsko živinorejsko združništvo menda na vsem ozemlju slovenskih pokrajin najslabše razvito. V Rožu naštejemo na prstih ene roke živinorejce, ki vodijo združno molžno kontrolo. Merodajne plasti v deželi so pač mnenja, da gošpodarske in

Traktorske postaje lajšajo delo kmetu v Sloveniji

„neustaljene“ narodnostne razmere niso prikladne za delovanje rodovniških živinorejskih zadrug na Slovenskem Koroškem in menda tudi naša mala slovenska posestva niso preveč vabljiva za uvajanje kontrolnih organizacij s strani pospeševalnih oblasti. In vendar nam kaže primer v okolišu Trga na Koroškem, da je tudi na malih posestvih mogoča odlična govedoreja. Tu je dosegel hribovski kmet (kakor pravi letošnje poročilo) v najtežavnejših gorskih razmerah in brez dokupa tečnih krmil (otrobov, zrnja itd.) pri svojih treh kravah desetletno povprečje letne molznosti 2554 kg mleka (95 kg tolšče), in sicer pri polnem vprežnem delu krav.

Govoril bi še več o delovanju rodovniškega selekcijskega živinorejskega združenstva, če bi to ne bilo na Slovenskem Koroškem tako zelo pomanjkljivo razvito. **Rečem lahko samo, da bodočnost v današnji govedoreji pripada kontroliranim rodovniškim združnim živalim s podatki o pokolenju.**

Prvi pogoj za sprejem v rodovno knjigo je na primer na Koroškem za krave naših domačih pasem ugotovljena letna donosnost 75 kg tolšče oziroma masla ob 3,7 odstotni tolščobnosti. Drugi pogoj je primerna telesnost, kajti ni namen našega prizadevanja, da vzgojimo enostransko molzne živali, ampak zdravo govedo z vsestranskimi koristmi, torej tudi živali za meso in vprego. Zaželeno so približno 550 kg težke krave z globokimi prsi, z ne prefinim okostjem, z višino ne nad 136 cm, prsno globino z nad 50 odstotki višine in z obsegom golenice ne izpod 20 cm itd.

Smoter zadružne selekcije govedi je predvsem najti za nadaljnjo rejo tiste živali, **ki doma predelano krmo najboljše predelajo v mleko.** Na dokup tečnih krmil (tropin, otrobi itd.) še ne bo tako kmalu misliti.

III. Vzreja telet

Vse naše prizadevanje, da bi prišli do boljše, bolj donosne živine — uvedba živali zlahknejših pasem, boljši biki, rodovniške, selekcijske zadruge, nabava dokazano dobrih krav in tudi najboljše krmljenje, vse nam ne bo koristilo, če ne bomo posvetili znatno več pažnje vzreji telet. Tudi potomci, zarod najboljših krav in najdonosnejših bikov, nam bodo v užitkih (mlečnosti, rasti in izrabi krme) vedno bolj **nazadovali**, če ne bomo vzreji v prvi mladosti posvečali več skrbi. Kar se v prvem letu zamudi, se ne da nikdar več popraviti. In največje zapravljanje je, če pri teletu, ki je namenjeno za pleme, v prvem letu varčujemo. **Za nemoten, neprekinjen razvoj je teletu nuditi vse, kar zmoremo.** Zato pravijo tudi, da je telečje meso drago, drago ne samo na krožniku, ampak še bolj na živali sami. **V prvem letu starosti mora namreč tele doseči polovico teže odrasle živali!** Če hočemo torej iz pravkar rojenega teleta zrediti 500 kg težko kravo, mora telička doseči v 12 mesecih starosti težo 250 kg. Pri tej naši zahtevi ne gre za mesarsko vrednost živalske teže, pri nas gre za vse kaj drugega. Zamujeno mesarsko težo pridobi žival lahko tudi pozneje; tudi po enem ali dveh letih žival še primerno odraste. Toda nikdar ne more več v rasti zaostala žival popraviti in privedi do popolnega, prirojenega razvoja raznih žlez (žleze za prebavo krme, za proizvajanje mleka itd.). Če je krava-mati dajala na primer na leto 3000 litrov mleka in je tudi biku-očetu prirojena mlečnost 3000 litrov, se lahko zgodi, da bo prvo leto v razvoju zaostala zahirana telička, potomka teh staršev, zmožna ob najboljši krmi dajati na leto le 2000 litrov mleka. V prvem četrtletju starosti naj bi pridobivalo tele **na dan** približno 1 kg, v drugem tri četrt kg, v tretjem in četrtem pa pol kg na živi teži.

Vzreja teleta se prav za prav začne že pri breji živali. Znano je, da tele v materinem telesu pridobi polovico svoje teže šele v zadnjem mesecu brejosti. Če krava na primer rodi 40 kg težko tele, se teliček v devetem mesecu kravine brejosti zredi za 20 kg. Zato je tudi pri breji kravi vsaj dva meseca pred otelitvijo nehati z molžo in je predvsem v zadnjem mesecu brejosti polagati beljakovinski in na rudninskih snoveh bogati krmi (ne da bi se krava pri tem debelila) vso pažnjo. Tudi je tako kravo do zadnjega spuščati na prosto na sprehod.

Rak-rana vse naše vzreje teleta pa je, da teletu navadno premalo časa nudimo materino mleko in da prehitro odstavljamo, prenaplo preidemo od materinega mleka na drugo krmo. Štiridelni telečji želodec, želodec prežvekovalcev, more uspešno prebavljati prve tedne le beljakovinsto tekočino, materino mleko. **Najmanj osem tednov mora dobivati vsako tele materino mleko.** S 5. ali 6. tednom je začeti šele nadomeščati polno (neposneto) mleko s posnetim sladkim mlekom, katerega dajemo naravno prekuhanega ali pastereziranega v krvni toploti. V isti meri, v kateri zmanjšujemo količino polnega mleka, privedemo posnetemu mleku kuhanega lanenega semena, in sicer na vsak liter posnetega mleka 4 do 5 dkg lanu.

Kakor je prve dni vzreje pri teletu varčevati z mlekom (kajti telečji želodec vsebuje le 1 liter prostornine), da se žival ne prenapolni in ne dobi driske, tako je gledati, da dobi tele po 3. tednu že okrog 6 do 7 litrov mleka. Odstavljanje od mleka naj se vrši počasi, dva do štiri tedne ter se to v razvoju teleta ne sme niti najmanj poznati. Žival mora enakomerno veselo rasti naprej. Vodo dajmo piti vedno le čisto, samo zase in vedno samo odmerjeno, ne v poljubni množini. Vode damo lahko le toliko, kolikor tekočine smo odtegnili pri odstavljenju od mleka. Šele od starosti pol leta dalje tele lahko poljubno pije.

V starosti 14 dni damo teletu vsak dan najfinejšega sena ali otave, s tremi tedni pest fino zdrobljenega suhega ovsa in s štirimi tedni tudi kako pest pšeničnih otrobov ali lanenih tropin, tako da dobi tele pri odstavitvi (približno z 12 tedni) vsaj četrt kg otrobov. V starosti pol leta naj bi tele dobivalo po možnosti 1 kg ovsa in pol kg otrobov na dan. **Vsa tečna krmila (oves, otrobi itd.) dajmo le surova in suha, nikdar ne v pijači (ali samo toliko zmočena, da ne prašijo), kajti v surovi in suhi obliki pokrmljena tečna krmila mladi živali v plemenskem pogledu polovico več koristijo kot razni napoji.** Tudi ne pozabimo dati teletu na dan kavino žličko soli in klajnega apna. Pripominjam še, da prvo leto v telečjem koritu slama oziroma rezanica nima kaj iskati.

Vso dobo vzreje pa se boj pri teletu **driske** kot vrag križa. Iz teleta, ki je zaradi dolgotrajne driske zahirano, tudi ob najboljši krmi ne odraste kaj prida žival. Zato pokladaj vedno sveže, ne kisano mleko krvne toplote, pazi, da se žival ne prežre in jo varuj pred prehladom. Če ne gre za kužno drisko, pomaga čestokrat najprej kuhavina lanenega semena, nato kamelični čaj, v katerega smo nasuli tri žlice zmelega oglja. Vedno pa je bolje bolezen preprečiti kakor pa lečiti!

Tele tudi po porodu varuj pred **vnetjem popka**. Popek je odprta rana, zato se konca popkovine ne dotikaj z rokami. Koliko najboljših telet moramo poklati zaradi okužbe popka! Zato teletu nastiljaj vedno sproti čisto slamo in razkužuj popek zaporedoma tri dni po otelitvi z jodovo tinkturo ali enoodstotno lizolovo raztopino (približno žlico lizola na liter vode!) na ta način, da popek pomočiš v čašo s tinkturo ali raztopino, ne da bi se popkovine dotikal. Kolikokrat pravijo: bom moral tele zaklati, ker se je rodilo z dvojnimi popki. Pomni, da se nobeno tele ne rodi z dvojnimi popki, da tega sploh ni; kar ljudje smatrajo za dvojni popek, so le okužene, otekle popkove žile.

V vsakem hlevu mora biti za mlada, novorojena teleta iz desk napravljen ogradek brez prepaha, velik tako, da se tele v njem prosto giblje. Šele v starosti pol leta smemo tele privezati k jaslom.

Mlada živina se mora dovolj pregibati. Tele je že kaj kmalu spustiti na prosto in pustiti potem vsak dan po dve uri v sončno tekališče, in sicer ob vsakem vremenu, da se primerno utrdi. Le če more prosto tekati, se mu razvijejo kosti, mišice in kite. Na noben način ne privezuj novorojenih telet na stalno mesto! Najboljša je za mlada teleta seveda prosta paša; če jim pa te ne moreš dati, skušaj napraviti vsaj ograjeno tekališče, kjer bo imelo mlado živinče priložnost, da se pošteno preleta, naučije zdravega zraka ter božjega sonca, ki je vir vsega življenja in tudi zdravja na svetu.

Krepka, zdrava hrana, svetloba, zrak, snaga in gibanje, to so stebri uspešne vzreje mlade govede. Kdor drži po konci te stebre, bo imel uspeh in srečo v hlevu ter pri vseh svoji živini.

IZSELJENKA

priloge

Tisti dan smo pri nas še vsi spali, samo dečva je bila še zjutraj v hlevu. Nenadoma pridrvi v sobo in pravi, da nas bodo selili. Tisti hip je že vstopil policist in nam ukazal, naj se oblečemo, ker gremo čez pol ure naprej. S sabo smemo vzeti samo to in ono. Niso nam povedali, zakaj in tudi iz hiše ni smel nihče več. Vstajali smo kot pijani in še obleči se nismo znali. Opotekali smo se in jokali. Jaz nisem smela pogledati otrok, ki so jokali. Končno so oče začeli kleti in na glas govoriti, kdo je kriv naše nesreče. To nas je vsaj toliko poživilo, da smo vzeli nekaj najpotrebnejšega s seboj, z negotovo mislijo: Morda pa le še ni vsega konec.

Pri nas je stanovala stara Berlinčanka. Ta je takoj vstala in šla k vratom, tu in tam kaj rekla, kakor bi hotela svetovati, kaj naj vzamemo s seboj. Še bolj pa, kar so ji policisti naročali, da naj nam pove. S temi se je pogovarjala ves čas in še smejali so se nam.

Ni še minulo pol ure, ko so nas poklicali v vežo. Takrat nas je omotica popustila in zavedeli smo se, za kaj gre. Policist z mozolčastim obrazom nam je izročil ovalne tablice s številkami in nekaj zapisoval v svoj notes. Prečital je še naša imena, ne da bi nas pri tem pogledal.

Ne smem se spomniti teh trenutkov. Zdelo se mi je, da se vse podira name. Vzdihovali in jokali smo, le oče je srdito dejal, da se bomo še vrnili.

Molče smo šli po stezi proti cesti, med nami pa so hodili policisti in nas priganjali. Oče je hodil počasi in se oziral na domačijo, pa ga je oni mozolčasti policist vprašal, ako bi rad šel nazaj. To je očeta tako pogrelo, da je glasno odvrnil, da se bo še vrnil. Nato je začel preklinjati naciste.

Na cesti smo postali že toliko pogumni, da smo si začeli zamenjavati zavoje, ki smo jih v vsej nerodnosti prav nespretno pripravili. Jaz sem nosila nekaj cunj kar v naročju. Doma nam ni padlo nič v glavo. To smo potem v Celovcu popravljali.

V Kotmari vasi so nas pripeljali k avtomobilu, kjer je čakalo že tudi nekaj drugih. Dobili smo takoj več poguma in postalo nam je že skoraj vseeno. Meni je bilo najbolj hudo, da so bili otroci zraven. Pa sem videla tam še druge matere; to mi je dalo toliko poguma, da sem na avtomobilu že prigovarjala svojim dekletom, da bo vse spet boljše.

Po vasi ni bilo videti ljudi. Vsi so se poskrili v hiše in kvečjemu za zaprtimi okni pogledovali, ko so nas nakladali na avtomobil. Nacisti so hodili ne daleč okrog nas in videlo se jim je, da so zadovoljni, da se nas bodo iznebili. Za slovo nam je še nekdo zaklical: „Bravo, Čuši, le naprej.“ Ostali so se zadovoljno smejali.

Še enkrat so nas prešteli, nato pa je oni mozolčasti zamahnil z roko in že je zdrčal avto proti Celovcu.

V Celovec nismo prišli prvi. Z vseh vetrov, iz vse Koroške so jih vozili vkup. Nekateri so bili še toliko korajžni, da so se kregali s policisti. Ko smo jih hoteli pomiriti, so dejali, da jim je vseeno, če jih kar na mestu postrele.

Na postaji so natrpali vagone. Vso postajo so tako zastražili, da je stal policist pri policistu, vsi oboroženi do zob, kakor da bi se bali, da jih bomo

ženske in otroci napadli. Še vode nas niso pustili piti. Samo v vagone so nas trpali, da bi prišli čim prej proč. Našlo se je tudi nekaj ljudi, ki so nas zmerjali z izdajalci.

Doma so ostala po našem odhodu še vrata odprta. Nekaj dni so vaški škodoželjneži hodili kar prosto v našo hišo in ugotavljali, kaj je še pri hiši. Kar je kdo rabil, je vzel. Berlinčanka je kuhala meso na našem štedilniku in ga ponujala moškim, ki so brskali po hiši. Izpraznili so shrambe, cvrli jajca, odpirali kompote in pili mošt. Kakor se je komu zdelo. Lakomneži so iskali po vseh kotih, kaj bi mogli še iztakniti. Za gonilni jermen so se stopli. Nato so se odpravili v hlev. Eden je odvezal kravo in jo hotel odpeljati. Drugi so se temu uprli, češ da bo prevzemala komisija. Pa končno so se vendarle zedinili in odpeljali vsak nekaj na dom.

V hiši je ostala Berlinčanka, zaklenila je vrata in pogledala po kotih, kaj je še zanjo ostalo. Nanosila si je mesa in slanine v sobo in jedla. Zbudila jo je šele gruča mož, ki je trkala. Bila je komisija za predajo domačije sosedu, ki naj bi postal nov gospodar. Kar na kratko je opravila ta komisija in posamezni člani so še zase malo poskrbeli. V hišo se ni nihče naselil, hlapec novega gospodarja je hodil krmit živino, hišo pa so pustili pri miru.

Ko so istega popoldne prišli še ostali vaščani pogledat, če je ostalo kaj porabnega za njihove potrebe, niso našli ničesar več razen Berlinčanke, ki je stregla moškim z mesom in moštom. Čez nekaj dni se je vselil v hišo nov gospodar. Prav za prav je hodil s svojo ženo tja le spat. Dokler ni zmanjkalo mesa in mošta, sta ostala v hiši. Za delo se ni brigal nihče. Dokler je bilo kaj živine, sta hodila v hišo še hlapec in dekla, ko pa je živina izginila, je ostala samo še Berlinčanka.

Novi gospodar je sporočil v Celovec, da se ne mara več brigati za posestvo in naj pošljejo drugega. Ker pa je takrat postajal nemški poraz že očiten, ni imel nihče od domačinov več interesa za posestvo, ki je bilo popolnoma razdejano. Prišel je neki Kanalčan, ki si je nabavil še kravo. Več se ni brigal. Po njivah je rastla trava in svobodno so se po njih pasle vse sosedne krave. V gozdu je smel sekati drva vsakdo, ki je hotel.

Tiste dni, ko je začel kopneti sneg, se je Berlinčanka nenadoma zelo postavila. Do takrat je še vedno verovala v nemško zmago, tedaj pa so prišli Rusi že na Dunaj in Berlinčanka je trdila, da gre drugam, ker bodo prišli v ta kraj partizani, ona pa se „banditov“ tako boji. In res je odšla nekega dne v Celovec, da se v splošni zmedbi izgubi v mestno množico.

Mi smo bili medtem v Nemčiji na kmetih. Skraja so nas ločili in dečve so morale služiti v mestu. Slabo se jim je godilo. Nemške gospodinje so jih zapostavljale samo zato, ker so bile Slovenke. Ena od hčerk je služila pri Nürnbergu. Njena gospodinja ji je poleg stalnega težkega dela držala še predavanja, kako srečna mora biti, da sploh sme živeti v takem svetem kraju, ko bi jo vendar kot manjvredno lahko ubili. Dekle ni več vzdržalo in je pobegnilo k nam. Takoj je zbolela; ko je prišla policija ponjo, je izjavila, da se ne bo več vrnila v službo in naj jo rajši kar ubijejo. Tako je ostala potem pri nas „doma“. Tudi nas so sedaj poslali na drugo posestvo. Zdaj smo še kar nekako živeli, saj smo bili vsi skupaj. Vedno pa nas je spremljalo upanje, da se vrnemo nekoč na svoj dom. V Nemčiji za stalno ne bi mogli vzdržati, saj je življenje tam popolnoma drugačno. Govorili so nam, da imajo tam vse moderno urejeno in da delajo vse s stroji. Toda tam, kjer smo bili mi, smo videli le malo strojev, ljudje pa so umazani in neumni, poleg tega pa še ošabni. Komaj smo pričakali dne, ko smo šli iz Nemčije. Prišli smo v Avstrijo, kjer so nas osvobodili Rusi.

Ko se je približevala Rdeča amrada, nam je zatrjeval oskrbnik ob enih

popoldne, da bo trajalo še nekaj dni, potem pridejo Rusi do nas. Ob pol dveh pa smo zaslišali streljanje čisto blizu. Domačini, nacistični sosedje, pa niso imeli več dva dni časa za umikanje, ampak so jo kar potegnili. Z njimi je tudi naš oskrbnik popihal in ni imel časa, da bi vzel še kaj s seboj. Seveda smo se tudi mi bali fronte in SS-ovcev, ki so streljali ljudi.

Streljanje je prihajalo vse bliže in postajalo vse huje. Skrili smo se v hlev in molili, da bi srečno čakali konec. Okrog nas se je odločala naša usoda, ali pridemo spet srečni domov ali pa nas doleti usoda sto tisočev, ki so jih SS-ovske hijene še zadnje trenutke pobile.

Oče je gledal skozi špranje. Nenadoma je zaklical, da je že videl vojake na tankih, ki niso bili več Nemci. Prišli so trije takšni vojaki v taborišče in naš oče je ves vzradoščen vzkliknil: „Rusi!“ Res so bili Rusi in naš oče jim je hitel pripovedovati, da smo mi Titovi. „Harašo Tito,“ so dejali Rusi in dali očetu roko. Vsi smo bili iz sebe in še nismo verjeli. Toda tank za tankom se je valil po cesti mimo nas in končno smo vendarle verjeli. Takrat smo šele dobili občutek, kako velika je ta vojska. Tako velika, kakor je bila velika naša svoboda, ki smo se je začeli zavedati. Obšlo nas je radostno razpoloženje, da smo bili kakor otroci.

Rusi so nam pomagali, da smo mogli kreniti proti domu. Na Dunaju smo videli tiste, ki so osvobodili naše domove. Tiste dni smo bili vsi srečni in mislili smo samo na ta čas, ki je prišel, o katerem smo toliko časa sanjali in za katerega smo toliko pretrpeli. Ni nam bilo žal.

Pot domov nas je vodila po ovinku čez osvobojeno Slovenijo, kjer smo izvedeli, da so partizani že zapustili Koroško. Ta vest nam je dala slutiti, da našega trpljenja še ni konec, vendar se dalekosežnosti tega dejstva še nismo toliko zavedali, ker smo bili še vsi radostno razpoloženi sredi svobodnih bratov. Ti so nam zatrjevali, da pridejo kmalu k nam. Skozi jeseniški predor so nas spremljale temne misli, a hrepenenje po domu je bilo večje kot kdaj koli.

Naši izseljenci v zbiralnem taborišču v Žrelcu pri Celovcu

Na postaji nas je začel pregledovati avstrijski orožnik. Nič se ni menil, da smo bili izseljeni. Prišle so uradne reči: dokumenti, dokumenti in zopet dokumenti. Nihče nas ni pozdravil, nihče ni pokazal veselja, da smo se vrnili. Kar je bilo ljudi na postaji, so bili tujci na naši zemlji in mi smo se vračali kot tujci na svojo zemljo.

Na poti proti domači vasi smo srečavali prve znance. Pozdravljali so nas. Nekateri prijateljsko, drugi nekako s strahom. Ni se še vedelo, kako bo... Takrat še nihče ni vedel, kakšne pravice bodo imeli izseljenci. Vse je računalo, da jih bodo kot žrtve nacizma morali zelo upoštevati. Na vasi so nas z veseljem pozdravili, pa tudi takšnih ni manjkalo, ki so se rajši poskrili. Naš oče se je kmalu naveličal tistih večnih fraz, ki so jih imeli vsi na jeziku, da bi nam bili kaj poslali v taborišče, če jim ne bi nacisti tako sedeli za vratom, da bi bili skoraj tudi drugi izseljeni, da so veseli, da smo se le zdravi vrnili...

Vse je bilo zapuščeno. Na njivi se je pasla krava. Zbolelo nas je, kakšna je ta uboga domača zemlja! V hiši nam je prišel naproti mož, ki je očeta nemški nagovoril. Nihče mu ni odgovoril. Vsak je šel v tisti kot, ki mu je bil nekoč najbolj pri srcu. Kmalu smo se spet znašli v veži in ugotovili, da je vse narobe.

Možak Kanalčan se je izgovarjal, da ni on kriv, da bo šel kmalu stran, a da bo še pomagal delati, čeprav mu ni nihče ničesar rekel. Ko je uvidel, da je tu odveč, se je umaknil. Seveda smo se spraševali, kaj naj počnemo in kje naj začnemo.

Tisti večer smo si morali prinesiti slamo, razvezali smo odeje, ki smo jih nosili na potovanju in legli, kakor smo bili že vajeni. Toda ves čas nas je spremljala tolažba, da bo spet boljše, ko se vrnemo domov. Doma pa je bila spet ista pesem. Ženske so jokale, čeprav so prenašale do takrat vse trpljenje brez solza, naš oče pa je tudi tokrat odločno dejal, da bo drugače, ko bo spet hiša urejena, kakor je bila prej in — če ne bo drugače, bo pa Tito uredil. Spet smo se spomnili onega tedna, ki smo ga preživeli v svobodni Sloveniji, in vsem nam je odleglo. In tudi odslej nas oče vedno potolaži s Titom, kadar nam je težko.

Prihodnji dan je prišel k hiši oni sosed, ki je po naši izselitvi prevzel gospodarstvo. Bil je zelo prijazen in trdil, da on ni ničesar kriv, da ga je komisija na posestvo postavila in je moral prevzeti. Vrniti pa tudi ne more nič, saj sam nima niti živine. Sicer nam bo pa itak država povrnila. Naš oče pa je dobrega sosedu že poznal in se še pogovarjati ni hotel z njim. Pustil ga je pri miru in odšel, sosed pa od takrat ni prišel več v hišo.

Prve dni so nam nekateri še pomagali, da smo uredili kuhinjo in postelje. Pa to so bili sami dobri Slovenci. Delo pa je šlo le počasi izpod rok, saj nismo imeli nikakega orodja. Ko se je peljal mimo nas oni kmet, ki je vzel naš voz, nas še pogledati ni hotel. Dejal je, da je voz kupil. Pa to so trdili vsi, ki so imeli kaj našega. Vsakdo se je izgovarjal, da je kupil in da nam mora komisija povrniti. Zato smo komaj čakali na to komisijo.

Res je nekega dne prišla komisija, popisala in ocenila vse, dobili pa smo le nekaj borih šilingov. Skraja smo res upali, da nam kaj povrnejo, danes pa v to tudi ne verjamemo več. Na občini nam župan ni hotel izstaviti niti nakazila za karte, zahteval je potrdilo iz Celovca, čeprav nas je prav dobro poznal, saj je bil ob izselitvi med onimi, ki so se nam prav iz srca smejali. Pa saj nam tudi danes nasprotuje. Oče se je ujezil in šel sam na občino. Po vseh pisarnah sede še vedno isti ljudje kot pred leti. Nacisti. Oče jih je vse ozmerjal in se ni dal več ugnati.

Nekega dne je prišel spet orožnik, ki smo ga tudi iz vojnih časov poznali. Hotel je ugotoviti, kdo je kriv naše izselitve. Oče mu je seveda zabrusil, da so

krivi vsi tisti nacisti, ki so še danes po službah — z njim vred. Čemu pride sploh spraševati, ko sam bolje ve kakor mi vsi. Orožnik se je začel opravičevati in izgovarjati, da opravlja le službo in da bo pomagal izseljencem. Pa do danes še tudi to izpraševanje ni rodilo nikakega sadu.

Danes nam že spet groze razni nacisti, da nas bodo še enkrat izselili in prav ta orožnik se z njimi prav pridno družil. Še taki, ki so nas ob povratku prišli pozdravljati, hodijo nemi mimo naše hiše in nas ne pogledajo več. Pač pa nas zmerjajo kar čez cesto s „Čušl“.

Štiri kure smo imeli in že je prišel mož iz urada, da moramo oddajati jajca. Mleko hočejo tudi imeti, čeprav ga še sami nimamo. Jeseni so prišli kar z avtom in naložili naša drva. Ko smo jim povedali, da smo bili izseljeni, so se smejali in nakladali naprej. Pri nas vidijo vse, nacisti pa žive v izobilju, pa jih ne najdejo, da bi jim kaj oddali.

Toda mi se ne bomo vdali. Vemo, da je pravica na naši strani in da bo prišel tudi naš čas. Kako so bili pohlevni, ko so bili partizani na Koroškem! Vsak je hotel biti večji Slovenec od drugega. Danes pa že spet ne znajo več slovenski. In le to si žele, da Slovencev ne bi bilo več in da bi lahko še enkrat vse izropali! Vsak dan se dogodi kaj in če bi ne bili prepričani, da bo naša pravična stvar končno vendar zmagala, bi morali že obupati.

Tako je končala izseljenka svoje pripovedovanje.

S 14. DIVIZIJO

Odlo mek

NA ŠTAJERSKEM

Proti koncu novembra leta štiriinštiridesetega se je pričela velika švabska ofenziva, ki je trajala do 15. marca petinštiridesetega. S XIV. udarno divizijo smo branili sektor Čreto—Sotesko—grič Sv. Florjana—Šmihel—Bele vode—Smrekovec — skoraj 30 km dolgo fronto. Vsak dan je deževalo. Švabi so nastopili z artilerijo in pehoto. Mladinska organizacija in AFŽ sta vozili in nosili na položaj dovolj hrane in pijače. Mnogokrat so padali šrapneli ali mine okrog naloženih voz, a dekleta in žene so kljub topovskemu ognju razdeljevale hrano. Njihov pogum je posebno novincem dvignil moralo.

„Ali bo trajala vojna še pozimi?“ so vpraševali novinci stare borce.

Kmalu je zapadel sneg po vseh savinjskih vrhovih.

„Še eno zimico bomo —,“ je rekel podpolkovnik Jože Lepin, komandant divizije, „vse tako kaže.“ Komisar Džidži, ki je na Kozjanskem izgubil oko, je klel prihajajočo zimo. Brigade so se na položajih hrabro borile. Toda vedeli smo, da se bliža, da se bliža konec svobode na osvobojenem ozemlju. Švabi so začeli napadati tudi od koroške strani, iz Črne, Železne Kaple in sem od Kamnika; glavne sile pa so pošiljali iz Šoštanja, Celja in Slovenjgradca. Po začetnih rahlih spopadih so nas hoteli potisniti z vseh strani v kotel Savinjske doline in nas tam uničiti.

Novinci, ki so prišli v naše edinice poleti štiriinštiridesetega, so doživljali prvo sovražno ofenzivo. Na vojaških in političnih urah smo jih poučevali o vseh prijemih in trikih, ki se jih poslužuje sovražnik v svojih ofenzivah, da bi

demoraliziral naše borce. V tej dolgi ofenzivi so Nemci некоč metali letake z napisom: Partizani, zakoljite in pobijte rdeče komisarje!

„Hej tovariš komisar, ne bi bil rad v tvoji koži,“ mi je rekel neki novinec. „Vedno bi bil v strahu, da se bo priplazil kak lopov in me zaklal.“

„Kaj bi se bal; vojna je, lopova se pa tudi tukaj spozna,“ mu odgovorim. Vedno je še deževalo in snežilo. Obroč okrog Savinjske doline se je ožil. Šerčerjevo in Bračičevo brigado smo poslali iz Savinjske doline, Šerčerjevo proti Pohorju, Bračičevo pa proti Kozjanskemu. S Tomšičevo brigado smo ostali v Savinjski dolini. Borila se je, dokler se zaradi ogromne švabske premoči nismo umaknili. Švabska sodrga je napolnila savinjske vasi in plenila. Zima je bila v deželi. Kurirji, ki so prišli iz Prekmurja, so nam pripovedovali, da se že sliši tam od madžarskih ravníc grmenje sovjetskih topov.

V tistih sneženih in deževnih dneh so zopet zaplapolali taborni ognji v gozdovih.

„Zadnja zima je, fantje,“ je kričal neko noč ob ognju poročnik Požar.

„No, boš še kaj prepeval: Štigelci in cajzelci?“ je obveščevalec Kamnikar vprašal Urha Slamiča, ki je molčal in gledal v ogenj.

O božičnih praznikih smo jedli na Menini enkrat na dan ovsen močnik. Kolone Švabov so se zgrnile okoli nas.

„Kako lepo je v topli sobi ob takih praznikih,“ se oglasi utrujena propagandistka Dunja. „In krona vseh praznikov je današnji!“

„Kaj pa jaz? Že četrto leto sem tu,“ se oglasi naša mala hrabra šiferka Metka, ki se včasih po cele tedne ni sezula.

V temni zimski noči smo se prebijali skozi Savinjsko dolino na sektor Špeh—Črničev, nato pa dalje v koroške hribe. Na Lepenatki so nam aktivistke omagale, ker niso bile vajene dolgih, napornih zimskih pohodov. Iz snega smo jih dvigali.

Velika zima ni skoraj nič škodovala XIV. udarni diviziji, saj so jo vodili v nešteti borbah prekaljeni oficirji in komisarji.

Trinajsta brigada je imela godbo na pihala. V Šerčerjevi in Tomšičevi brigadi je bilo nad štirideset harmonikarjev.

„Fantje, ta ofenziva ni nič proti februarški,“ so pripovedovali stari borci novincem.

Konec januarja petinštiridesetega leta sta odšla komandant in komisar XIV. divizije, podpolkovnik Jože Lepin (Ris) in podpolkovnik Džidži na Dolenjsko. Štirinajsto udarno divizijo sta vodila od septembra leta štiriinštiridesetega. Za njima sva prišla v divizijo spet podpolkovnik Efenka — Ivan Kovačič in jaz. Nekega februarkega dne dobimo od štaba zone povelje, naj se premakne vsa divizija čez Savo na Dolenjsko. Trikrat smo prišli do Save, toda zaradi narasle reke in številnih bunkerjev nismo mogli čeznjo. V borbah za prehod je padel hrabri komandant Tomšičeve brigade Murat. Ko smo dobili od glavnega štaba povelje, naj ostane divizija na Štajerskem, smo se zelo razveselili. Zopet smo razbijali švabske bataljone. Pri nekem takem spopadu je padel kapetan Milenko, eden najhrabrejših komandantov štajerskih brigad, komandant nešteti drznih akcij. Poznala ga je vsa Štajerska. Glede na hrabrost ga lahko postavimo ob stran narodnemu heroju podpolkovniku Tonetu Vidmarju — Luki. Bil je Črnogorec, deveti sin kmečkih staršev, ki so dali življenje za svojo zemljo. Bil je črnolas, srednje velik in pri borcih trinajste brigade izredno priljubljen. Navadno je jurišal na čelu edinice.

Vojna se je bližala h kraju. Nekoč — mislim, da je bilo sredi aprila — smo dobili od nekega nemškega polka iz Celja pismo, v katerem so nam Nemci pisali, da bi se radi predali. Na določeni kraj pomenka je prišlo nekaj oficirjev

Partizanski počitek

Avstrijcev. Toda na sestanku so kar na lepem predlagali, naj bi jih ne napadali, češ vojna bo trajala morda še pol leta. — „Pri nas ve že vsak kuhar in komoraš, da bo kmalu konec vojne, in borili se bomo, dokler bo še kak Švab na naši zemlji,“ je dejal podpolkovnik Skala.

Čez tri tedne so bili isti Avstrijci naši ujetniki.

Tiste dni je pritekel z Menine v Mozirске planine vedno veseli propagandist Janez Pelko.

„Hej, kaj pa je bilo, da si pustil čevlje na Menini?“ ga vprašam. Po vsej diviziji se je hitro raznesla vest, da je skupina propa-

gandistov s Pelkom na čelu prišla bosa in brez suknjičev z Menine.

„I, kaj je bilo,“ pravi Pelko, „šli smo čez Menino in ker je sonce gorko sijalo, smo se sezuli in se greti kot martinčki. Straže seveda nismo postavili. Kar pridejo od štirih strani kolone Nemcev. Nismo utegnili pobrati čevljev, temveč smo kar bosi tekli in kričali: Juriš! Ustavili smo se šele tu na Mozirskih planinah.“

„Švabska vrhovna komanda je gotovo vedela, da gredo propagandisti čez Menino, zato pa so poslali nad vas dva tisoč SS-ovcev,“ pravi Efenka.

Lepa je bila pomlad petinštiridesetega leta; vsak dan smo poslušali novice, saj smo vedeli, da gre vojna h koncu. Švabski vojaki so bili vedno bolj demoralizirani, vedno več Avstrijcev se nam je predajalo. Tudi šesta in enajsta brigada sta prišli v sestav XIV. udarne divizije. Prvi maj smo praznovali pri Št. Andražu; na mitingu je bilo mnogo ljudi.

Brigade so se borile pri Črni in Dravogradu. Proti Trstu je prodirala zmagovita IV. armija. Naš cilj je bil, zasesti čimprej Celje, z glavno silo po udariti na Koroško, zasesti Celovec in druge kraje. Bili smo v težki situaciji. Za nami se je valila ogromna armada z vsega Balkana, armada generalnega polkovnika Löhra, ki sta jo preganjali in uničevali tretja in četrta armada. Šercerjeva brigada pod vodstvom hrabrega komandanta kapetana Dušana Jožeta Jakiča je razbila pri Dravogradu v tistih dneh petdeset švabskih kamionov.

Kakor blisk se je raznesla vest o kapitulaciji Nemčije. Po brigadah je zavladalo veliko veselje. Na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem smo imeli takrat pet brigad in pet odredov. Ljudje, ki so delali na polju, so nas izpraševali: „Ali je res, da je fašizem hudič vzel?“

Naša glavna sila je šla proti Koroški. Enajsta in šesta brigada sta ostali

na Štajerskem. Ceste so bile polne umikajoče se švabske sodrge. Pri Šoštanju smo imeli samo zaščitni štabni bataljon. S kapetanom Turnherjem in majorjem Brajevičem smo ustavili neki švabski divizijski štab ter zapretili, da bomo poklicali aviacijo, da jih bo razbila, če se nam ne predajo. Po kratkem obotavljanju so se nam predali. Major Brajevič je imel pred nadutimi generali in polkovniki politično uro.

Majsko sonce je ogrevalo zeleno Štajersko. Še se je slišalo streljanje našega zaščitnega bataljona; razoroževali smo nemške edinice. Pred nami se je pojavil komandant jugovzhodne Evrope, generalni polkovnik Löhr s svojim celotnim štabom. Hotel se je prebiti na Koroško. Kot iz škatlice vzeti so stali pred nami domišljavi nemški generali.

„Aha, to je tista sodrga, ki je vodila požige in umore po naši državi in ostalem Balkanu,“ je rekel komandir štabne patrole Grgorin. General Löhr je nervozno mel roke in se prestopal. Ves bataljon je ogledoval fašistične zločince, ki so nas, čeravno premagani — nekam ironično gledali. Straža jih je peljala v štab IV. operativne zone. Posedli so okrog dolge mize. Obveščevalec kapetan Turnher jim je dal okrožnico našega štaba, naslovljeno na nemške vojake o priliki kapitulacije Nemčije.

„Torej IV. operativna zona obsega tudi teritorij Spodnje Koroške? Zakaj ne bi šle naše čete in položile orožja tam okrog Celovca?“ se obrne generalni polkovnik Löhr proti meni.

„Nemčija je včeraj kapitulirala,“ mu odgovorim, „vaše čete ne smejo napraviti niti koraka več. V nasprotnem primeru pokličemo nekaj eskadril lovcev in bombnikov. Nobeno vojaško mednarodno pravo vas ne bo ščitilo, če se misli vaša vojska še boriti. Sicer ste pa naši ujetniki.“

Partizanska bolnišnica

„Ni mi treba groziti. Rekel sem samo zato, ker spada Spodnja Koroška v IV. operativno zono in ker je tam več prostora, da se izvede razorožitev! mojih čet,“ reče Löhr. Skrušeni so sedeli Nemci za mizo. Neki general je ob branju okrožnice, namenjene nemškim vojakom, naslonil glavo na okrožnico in točil grenke solze. „Glej, glej,“ je dejal Turnher, „ob koncu velikega rajha joka Hitlerjev hlapec.“

„Ste vi partizani Slovenci?“ vpraša general Löhr.

„Da,“ mu odgovori kapetan Turnher, „vojska velike Jugoslovanske armade, katere ujetniki ste sedaj.“

„Ali nas boste izročili Rusom?“ vpraša nadalje Löhr.

„Ujetniki naše Jugoslovanske armade ste,“ mu odgovorim, „in takoj bomo pričeli z razorožitvijo vseh vaših oddelkov.“

Določili smo oficirje, ki so znali nemško, da so šli s švabskimi generali in štabnimi oficirji. Na karti smo pokazali kraj, kjer morajo skoncentrirati topništvo, tanke, kamione in konje, ter odkazali tudi prostor za nemške ujetnike.

„Koliko mož šteje vaša armada?“ vprašam generala Löhra.

„V jugovzhodni Evropi je skupno sedem sto tisoč mož.“

„A koliko jih je na teritoriju naše zone?“ ga vprašamo dalje.

„Mislim, da okrog tri sto tisoč mož,“ odgovori general Löhr.

„Če vrag ne laže,“ meni kapetan Turnher.

„Samo Rusom nas ne dajte, vas prosim,“ je jadikoval neki general.

Poklical sem dežurnega oficirja, da je s stražo odvedel nemško komando v posebne prostore. Posamezni generali in polkovniki so prihajali k nam in se predajali. Nemški vojaški fašistični stroj se je sesul na naših tleh pod udarci Rdeče in Jugoslovanske armade. Četniki in ustaši se niso hoteli predati. Hoteli so se prebiti na Koroško. Cele noči smo bili na nogah in razoroževali švabske oddelke. Nekateri nemški oddelki so uničevali orožje in municijo. Po celonočnem delu smo prišli utrujeni v štab. Polkovnik Stante mi je brzojavil iz Velikovca, naj gremo na Koroško, kjer XIV. divizija zaseda ozemlje.

V hiši v Topolščici smo ravno začeli jesti žgance, ko je stopil v sobo dežurni oficir in javil, da stoji pred vrati general Löhr in da bi rad nekaj govoril z menoj.

„Naj počaka, da se prej najemo,“ mu odgovorim.

„Da, res je,“ reče kapetan Turnher, „leta in leta smo se borili po hribih, dočim je ta lopov sedel v lepih hotelih in vodil operacije proti partizanom...“

„Kar naj blagovoli gospod general počakati,“ reče major Brajevič.

Ko smo pojedli žgance, smo veleli dežurnemu oficirju, naj pripelje Löhra. Skrušen je prišel v štab s svojim načelnikom, nekim generalnim majorjem, visokim rdečeličnim Prusom. Prosil nas je, da bi odkazali njegovim tipkaričam kake lepe sobe.

„Ne skrbite, vse bomo uredili, kakor pač moramo po vojaških mednarodnih pravilih o ujetnikih.“ Takoj ga je peljala straža nazaj v določene sobe.

„Kaj,“ je rekla šifrerka Metka, stara partizanka, „ti hudirji bi želeli, da bi stanovale njihove babure v lepih hotelih, me pa smo prebile tri leta v gozdovih! Naj okušajo trdi kruh premagancev in ujetnikov!“

„Jaz mislim, da vsi ti Švabi niso nikaki junaki,“ pravi kapetan Turnher, „ali si jih videl, kako so se tresli, ko smo bili kratki in uradni z njimi?“

„Jaz bi jih rad napel tem lopovom v politični uri,“ reče major Brajevič. Podpolkovnik Janušek pa pripomni: „Ali ste videli, kako so bili prve ure naduti? Še govoriti niso hoteli z nami, generale so zahtevali.“

Tako smo zajeli z borci XIV. divizije vrhovno komando, velikega zločinca generala Löhra, strah in trepet vsega Balkana.

Drugi dan je odrinil naš štab na Koroško. Löhra in njegov štab pa je stražil z enim bataljonom major Džems, zelo hraber, mlad študent, bivši komandant Cankarjeve brigade.

Po vsej Koroški smo se razlili. V Celovcu so korakali naši borci po ulicah v četah ali vodih in prepevali slovenske pesmi.

Sestali smo se z borci IV. armade, ki je prihitela v dolgih pohodih na Koroško. Uživali smo lepoto koroške zemlje. Pri kamnu na Gosposvetskem polju je stala neprenehoma straža Jugoslovanske armade.

Proti koncu maja petinštiridesetega leta smo zapustili Koroško, za katero smo prelili toliko krvi. Borci so škripali z zobmi ter kleli.

„Le zakaj ne ostanete tukaj?“ so nam govorili dobri Korošci in Korošice, „saj ste naši in vsi smo Slovenci!“

„O, še pridemo nazaj,“ so govorili borci.

Za nami so ostala tiha koroška jezera, lepe vasi in dobri ljudje, ostali so naši padli borci. Vsi nas nestrpno čakajo, kdaj pridemo in porečemo:

„Ta sveta zemlja, lepa, zelena Koroška je naša, samo naša.“

Matevž Hace

PREŽIHOV VORANC:

PRVI SPOPAD

Čarnoglavova freta (majhna kmetija) je ena izmed tistih tisočerih kmečkih gospodarstev na Slovenskem, ki svojim gospodarjem pravijo:

„Deri me ti, če ne, bom pa jaz tebe!“

To se pravi: trgaj in delaj neprenehoma, potem se že morda dokoplješ do blagostanja; nekega dne lahko zamenjaš to freto z lepo dobičkanosno kmetijo, kjer boš nosil roke na hrbtu; če pa popustiš, če se napravljaš, kakor bi hodil lačen na gnojišče, potem boš zdrknil s frete in se znašel na cesti!...

Taka freta je prevelika za bajto, da bi se domače delo lahko mimogrede opravilo, večino leta pa bi potem domači storili na dninah, v tovarni, ali v gozdu. In spet mnogo premajhna, da bi se doma pridelalo dovolj živeža, da bi se družina mogla oblačiti kakor se spodobi, da bi bilo za davke, za novice in za druge fretarske potrebe. — Na takih fretah je vse leto opravka zadosti in takrat je delo zmeraj najnujnejše, kadar bi se v soseski dalo na dninah še kaj zaslužiti. Kadar pa delo doma malo preneha, tedaj ga tudi v soseski ni.

Zato je fretarski rod kot na viseči drsalici, s katere bo zdrknil ob najmanjši neprevidnosti; spodnji konec drči v proletarsko negotovost, gornji konec pa, ki vodi k cilju blagostanja, se da doseči le po neumornem, napornem plezanju...

Zato se fretarski rodovi grabijo za to svojo zemljo, grabijo in grabijo... čeprav te zemlje fretarske ne ljubijo... temveč se je boje kot človek strohnelega mrliča, po katerem pleza iz jame, da se reši na sonce...

Čarnoglavu so se krčevito grabili za svojo freto, za te suhe njivice, ki so bile kot krtine razgrebljene po strmini, za to vresovje se je pulil rod za rodom, da ne bi zdrknil s frete, ne da bi to krtino mogel zamenjati za domačijo, kjer bi si oddahnil.

Sedanji Čarnoglav se je, kakor njegovi predniki, grabil za grudo, ki ga je rodila. Ni pil, ni hodil na semnje brez potrebe in ljudje so rekali:

„Ta se pa zna izkopati.“

Imel je svoj časnik in se je bolj zanimal za napredno gospodarstvo, kakor se je takemu fretarju morda spodobilo.

Le to so mu mogli prigovarjati tisti, ki so v soseski kaj veljali. Toda Čarnoglav se za to ni briga; hodil je v cerkev vsako nedeljo, hodil po svoj časnik v farovž in se vračal zmeraj ob istem času, natančno ob istem času domov, leta in leta. Kadar ni točno ob enajstih primigal izza lesov, se je moralo zgoditi nekaj izrednega in Čarnoglavina je bila takrat koj vznemirjena.

Prav tako je bila vznemirjena neke jesenske nedelje, ko ga ob navadnem času ni bilo na spregled. Čarnoglavka je bila več na pragu kot pri ognjišču in je strmela tja za les.

Celo uro pozneje kakor po navadi se je vrnil Čarnoglav s slovesnim, skoraj veličastnim obrazom, da je ženi takoj zamrlo vprašanje na ustnicah. In mož je izsul pred osuplo družino:

„Mati, kupil sem mlatilnico! Tepan mi jo je prodal, ker je dobil novo, moderno mlatilnico, tako, da sama stresa in veje. Tepan je plačal likof, mene ta zamuda ni nič stala.“

Ta novica je presunila vso Čarnoglavovo žvot; kajti mlatilnica je bila njihov sen, njih skrivna, prešerna želja, podedovana že od prejšnjega rodu. Čarnoglavi so bili še izmed onih redkih fretačev v vsej okolici, ki še niso imeli mlatilnice in so še mlatili s cepci.

Pri njih so pokali cepci še po starem običaju dolgo v noč in zgodaj zjutraj, dan na dan, dan na dan. Dokler še ni bilo otrok, sta Čarnoglava sama gonila cepec, ko pa se je zlizal najstarejši Francuh, mu je oče že z dvanajstim letom urezal gabrovo grčo.

V soseski je pomenil cepec zaostalost, siromaštvo, manjvrednost. Zato je ta novica povzročila pri otrocih noro veselje. Čarnoglavina je drhtela:

„Mlatilnica, mlatilnica...“

Tisti dan, ko je Čarnoglav pripeljal stroj, je bil pri hiši praznik otrok. Pogled na mlatilnico, ki je čepela privezana na garah kot pošast, sicer ni bil vabljev; stvar je bila zaprašena, črnikasta, neprijazna, ledena in tuja, nič toplega, domačega ni bilo na njej. Dvoje mogočnih koles z gonilkami ji je bilo ob bokih, eno kolo zobčasto, črnikasto, železno hrbtišče naboklo, zadaj pa temno žrelo, prepleteno s strašnim železnim zobovjem. Debela, zasušena plast prahu iz Tepa-novega gumna, kjer je mlatilnica mlatila že 20 let, je pokrivala to črno, odurno pošast.

Čarnoglavova žvot se je nezaupljivo plazila okrog nje, ali vsa odurnost ni mogla potlačiti veselja, ki je kipelo iz mladih src od občutka, da so zdaj Čarnoglavi prenehali biti zadnji v soseski, da bo zdaj s pomočjo tega stroja življenje lažje in boljše...

Z globoko spoštljivostjo so začeli otroci s podrobnejšo preiskavo tega čudesa. Francuh in Andruh sta zavrtela kolesi in mlatilnica je grčavo zarigala, da so žvoti drevene žile.

„Proč od stroja! Še prehitro se ga boste nažrli,“ jih je podil Čarnoglav.

Da bi pa ne izgubili veselja nad novo pridobitvijo, je hitro zaokrenil in jim napravil pridigo o nevarnostih, ki jih je ta novi stroj ves poln kljub vsej svoji koristnosti: naslikal jim je grozodejstva tega železnega žrela, ki žre prste in cele roke in iz zdravih ljudi dela amažnike in berače.

Pri teh zgodbah je Čarnoglave oblivala zona groze, v širokem krogu so od daleč zijali na stroj, prvo navdušenje se je začelo boriti s pritajenim nezaupanjem.

Čarnoglavka je nekako talovna opazovala strojno pošast; ni se je dotaknila in ko je odšla z dvorišča, je rekla:

„Zdaj se je tudi na naše gumno naselila ljudska martra.“

Že prvi večer je Čarnoglav pripravil mlačvo na stroj; pritrdil ga je k podu, pripravil mizo, nadrešil kup ovsa iz petra, ki je bil čisto pohleven, ki bi ga pa trije mlatiči morali s cepci obdelovati tri ure, če bi ga hoteli izmlatiti.

Čarnoglavka je prinesla piskerček žegnane vode in s hojevo vejico poškopila mlatilnico ter vse navzoče. Čarnoglavci so se prekrizali, kot bi se odpravljali na negotovo, težko pot.

Nato so se postavili na odrejena jim mesta: oče Čarnoglav je golorok stopil k zobčastemu kolesu, Čarnoglavka k žrelu pinje, štirinajstletni tudi goloroki Francuh k drugemu kolesu, enajstletni Andruh z vilami pred mlatilnico, a sedemletna Micoga je stopila k mizi-nakladavnici, na katero še brade ni mogla položiti. Tako pripravljeni za spopad s strojem so vsi za hip nepremično obstali ter si šli po sapo.

Potem je mati rekla:

„Bog in ta sveti križi!“

Po teh besedah, ki so se glasile kot vojna napoved, so se vsem skrčile žile in zažele pesti; gonilca Čarnoglav in Francuh sta se zagnala v kruke, stroj je zarigal in stekel; prvi snop je završel skozi žrelo, se izkozlal pred Andruhom in seme je brizgnilo po gumnu. Mlatilnica je bila v pogonu. Žrelo je goltalo, hropelo in pljuvalo, gumno se je treslo, po ušesih je šklepetalo, po nogah gomazelo, po rokah je škrtalo.

Čarnoglav je vedel, kaj pomenijo ročne mlatilnice, ker je hodil včasih pomagat sosedom, ali vedel je tudi, da mora zbrati vse moči, da bo moral goniti skoraj sam, ker je Francuh, njegov pomagač, še slab in še ni utrjen. Zato se je krčevito oprijel kruke. Njegova čokata postava se je zgrbila, njegov obraz je zalivala kri. Žile so se mu nabrekli, počasi ga je začelo greti, začel ga je oblivati znoj...

Francuh, njegov pomočnik pri drugi kruki, se je zgrabil z mlatilnico s pogumom neizkušenega, preobjestnega lahkoverneža. Toda kmalu ga je kruka poučila, kakšnega trdega mačka ima v rokah. Že po nekaj krogih so začele pesti popuščati, prsi so se mu prenapolnile s sapo, da jo je moral odvajati s široko odprtimi usti. Videl je, da se mora bolj poprijeti, zato se je razkoračil in se s težino svojega mladega telesa naslanjal na kruko, ker je bilo to manj naporno.

Železni maček je hropel in bljuval. Čarnoglavka je previdno mašila v njegovo žrelo, redčila snopovje v enakomerne tenke plasti, da stroj ne bi šel pretrdo. Včasih pa je žrelo požrlo predebelo zalogo, se hotelo zagoltati, kolesje je vidoma začelo teči počasneje. Kadar se je to zgodilo, sta Čarnoglavu in Francuhu narasla hrbta, oči so jima stopile iz jam, morala sta vleči z zverinsko močjo, da se maček ni zamašil.

Čarnoglav je prevpil stroj: „Pazi-i-i, nismo živina-a-a!“

Andruh je odkopaval slamo in jo metal na kup; včasih je bil prepočasen, ker je bil premajhen in preslab, pa je pinja začela motati slamo nazaj. Mlatilnica je zatulila, kruke so vzdignile iznenadena gonilca iz ravnotežja. Spet je Čarnoglav prevpil ropot:

„Od — ko — pavaj!“

Mati Čarnoglavka je škiljila na Francuha in srce se ji je stiskalo od bolečine, ko je videla, kako meče kruka njegovo šibko telo, kako mu gorijo lica, kako se mu lepijo lasje na mokri tilnik, kako se mu širijo nosnice, kako mu krvave

Lovro Kuhar — Prežihov Voranc

Francuh je pomislil na druge stvari, da bi premotil in umiril skeleči občutek prenapornega dela. Na šolo, na pašo, na to, kako bo odrastel, kako bo postal močnejši, kako bo dorastel tudi Andruh, kako bodo potem trije Čarnoglavci zgrabili tega starega mačka in ga gnali... gnali z lahkoto trije krepki gonilci, da bo tulil, kakor tuli na drugi gumnih... stisniti zobe in goniti, goniti... Ta kup, ta prekleti kup... ali se ne bo zmanjšal, ali ga ne bo že zmanjkalo?... Bo, bo, samo gnati, gnati... še malo, še malo... gnati, gnati in če ti duša izskoči...

Čarnoglav je rinil z vso svojo močjo; njegove žilave roke so bile sicer utrjene, ali v tako trdi vpregi še niso bile dostikrat. To je hudič, ko si vedno suženj te kroke... neprenehoma, niti za hip ne smeš popustiti, ker začne ta pinja prekleta takoj prežvekat in prepušča celo neomlačeno latovje... Zato je treba pritisniti, pritisniti... saj bo trajalo samo še nekaj minut. Kup se vendar manjša... manjša se, čeprav se zdi, da se je sam peklenšček podelal v kot in da ne bo nikdar konec...

Čarnoglav se je motil z drugimi mislimi: trpljenje je le zdaj spočetka, Francuh je še šibak, ni utrjen, a čez leto, čez dve, čez tri bo močnejši, bo utrjen; prirastel bo Andruh, prirastla bo Micoga, prirastel po Petruhu, ki leži zdaj še v zibelki, ta najmlajši. Potem jih bo za celo gumno, potem pa naj pogleda ta stroj — s kom ima opravka. Da — to bo, to bo! Čarnoglav vidi, kako pešajo Francuhu moči. Zato zbere svoje sile, stisne kruko in goni... Pri Tepanu goni stroj vodna moč... na Dvoru ga goni elektrika... v Blateh ga goni gepelj... oh, kako pojo tam pinje, kako vrši snopovje skoznje. Da, to so drugi tiči kakor pa on — Čarnoglav! Toda tudi pri njem bo nekoč drugače, ko žvot doraste. Pozneje bi se dal nabaviti tudi gepelj... mogoče. Dal... Ali zdaj je treba goniti... goniti. Pred leti je nekoč gnal stroj pri nekem skopuhu pod goro. Dva dni, potem je pobegnili z dnine. Kdo bi vzdržal!

oči. Potem je poškiljila na Andruha, ki je komaj zmagoval težke vile in ves zasopljen odkopaval. Potem je poškiljila na malo Micogico, ki je bila za nakladanje premajhna in je imela prekratke roke ter skoraj ni bila snopovju kos. Pred sabo je videla skrivljena pleča svojega moža, čula je pokanje njegovih kosti in vohala njegov znoj. Da bi vsega tega ne videla, je zamižala; da bi olajšala tek stroja, je začela mašiti manjše zalogaje v žrelo. Stroj se je oddahnil in se urneje zaletel... Toda že se je začul Čarnoglavov krik:

„Ali spiš?“

Nič ni pomagalo...

Čarnoglavci so delali šele nekaj dobrih minut, pa se jim je zdelo, da so vpreženi v stroj že cele ure. Kup snopovja v kotu se ni hotel in ni hotel zmanjšati.

Najhuje je bilo gonilcema. Obhajati ju je jela rahla omotica.

Človek ni črna živina. Takrat da... ali danes je druga stvar... danes gre za domačo stvar. Bolje je, malo stisniti zobe, izžeti iz srajce potne srage, bolje to, kakor pa mlatiti cele dneve, biti s cepcem cele tedne in izgubljati čas. Na vojni je bilo še huje, pa se je le pretrpelo.. Mogel bi najeti pomagagača, na dnino, ali to stane. Mogoče ga bo, ali to stane, stane... Kruka le ubogaj, kruka le suči se... Ti duša fretarska, le goni...

Mlačev je trajala dobrih deset minut, a skozi glave Čarnoglavov je v teh desetih minutah švignilo vse njihovo življenje... z vsemi lepotami, z vsemi bridkostmi, z vsemi sanjami... Kaj vsega ne stori tak stroj, kako ti znori možgane, da rojijo kakor obsedeni...

„Ho — o — o — j!“

Konec! Čarnoglav ga je naznanil z zasopljnim glasom, ki je kot vzdih prevpil sklepet pinje in kolesja.

Francuh je takoj izpustil kruko in padel na pol brez zavesti na kup slame. Iz njega je vse gorelo. Čarnoglav pa ni takoj izpustil stroja; zavrl ga je z opiranjem in šele ko se je stroj ustavil, se je zmagoslavno ozrl po ostalih in dejal z izbuljenimi očmi:

„Ni bilo prehudo!“

Toda nihče mu ni odgovoril: Francuh je zasopljn ležal na slami, poleg njega se je zgrudil Andruh, ki ga je delo izčrpalo do kraja; Micogica se je vsa preplašena stisnila v kot, le mati Čarnoglavka je nepremično obstala in zrla v žrelo. Tedaj se je zrušil tudi Čarnoglav na slamo...

Nekaj minut so ležali brez glasu in brez zgiba. Na znojna telesa Čarnoglavov se je slegal gosti žitni prah in se lepil kot skorja na kožo. Počasi so se zasvetlikale špranje. Vse oči so zrle kot ukovane v črno pošast sredi gumna.

Prva se je vzdramila mati. Pristopila je k Francuhu, ga pokrila z njegovim suknjičem ter rekla:

„Da se ne boš prehladil.“

Potem je stopila k Micogici, ki se je še zmeraj vsa prestrašena stiskala v kot, in ji otrlala s predpasnikom znojno čelo; nato je obrisala tudi Andruha. Ko pa je hotela pokriti tudi zasopljenega moža, se je ta junaško dvignil s slame, se sam ogrnil ter izjavil z zmagoslavnim, bodrilnim glasom:

„Prvi tuš smo zmagali, drugi bo že laže šel!“

Potem jim je na dolgo in široko začel razlagati prednosti strojne mlačve.

„Prihodnje leto bo že laže šlo, naslednje še laže in tako naprej.“

Otroci so si počasi opomogli, zlezli iz slame, si brisali prah iz oči in ga pljuvali iz ust. Skušnja prvega srečanja s strojem je bila prestana. Možganov se je sicer oprijel trpek občutek, ali v četrt ure se je zmlatilo toliko, da bi trije cepci ves dolgi večer tega ne zmogli. Prašne postave Čarnoglavov so se začele gibati po gumnu; pri vsakem gibu so jim pokali sklepi, skeleče čustvo v možganih je počasi prehajalo v trpko vdanost v usodo, ki jih je navezala na to črno, zaprašeno pošast med njimi...

Francuhu je še tisto jesen počila mrena. In Andruhu bo bržkone tudi, čim se spopade s kruko. Toda Čarnoglav, fretarji, so zmehanizirali obrat...

KMEČKA ZVEZA ZA SLOVENSKO KOROŠKO

zastopa koristi slovenskih kmetov in delavcev.

SLOVENSKA ZADRUŽNA ZVEZA

te ščiti pred tujimi izkoriščevalci.

IVAN CANKAR:

DESETICA

Časih leže človeku mrko in težko na dušo, tiha, nerazločna groza, ki mu vzame vso moč, vso radost, vse zaupanje. Grenkobe vsakdanjega življenja so nenadoma silne, neznosne: oglasi se vest, udari na srce kakor kladivo in vsi grehi do najmanjšega, že pozabljeni, planejo črni pred oči. Čemu še živeti? Saj je vse, vse, vse izgubljeno... In plaha roka se izteza trepetajoč po roki posestrimi, plaho oko se ozira in išče prijaznega odzdrava.

Ta ura ni sojena samo človeku, ki je bil prehodil dolgo pot in zasluti smrt in grob. Ob najlepšem jutru dihne mrzlo na dušo, da telebnejo vse misli na tla kakor od kamna. Potrka z železnim prstom ob veselem večeru, v glasni družbi; roka, ki je držala kozarec, omahne, oči se razširijo, smeh oledeni na ustnicah... Tudi otrok časih nenadoma sredi tihega igranja zakriči, vztrepeče in se v neznatem strahu oklene matere.

Dvanajst ali trinajst let mi je bilo; hodil sem v tretji razred realke. Nekega jesenskega jutra sem se rano vzdramil; danilo se je komaj, v izbi je bil somrak. Velika je bila izba, ali vendar se mi je zdela tisto jutro ozka in tesna, vsa natlačena in nametana, kakor ob selitvi. Štiri postelje so stale ob stenah, med njimi police za knjige, veliki leseni kovčegi, skrinjam podobni, omare za obleko, na sredi ogromna miza, s knjigami in zvezki pokrita; vse to je dobilo v somraku čudne, popačene, nekako sovražne oblike in je napravilo vtis nepopisne revščine in žalosti. Na ostalih posteljah so ležali moji tovariši; vsi so še spali trdno jutranje spanje; lica vroča, puhteca, usta na pol odprta. Starejši so bili od mene; že drugo leto smo stanovali in spali v eni izbi, pa jim nisem bil pravi tovariš; gledali so me postrani, sam ne vem zakaj. Kmečki sinovi so bili, krepki, glasni, veseli; v meni pa je bilo, nekje čisto na dnu, nekaj grenkega in pustega, kar se je morda ponevedoma razodevalo tudi v besedi in v očeh.

Na okna je potrkaval dež, čisto potihoma kakor z mehкими prsti; lilo je že teden dni v dolgih, tenkih curkih; tisti dež, ki napravi človeka otožnega, topega, mu zastre vse vesele podobe in mu pokaže druge, neznane, v sive halje zavite. V izbi je bil vzduh težak in zatohel; dišalo je kakor po ostankih slabe večerje, po dežju, po neumitih, potnih telesih, po strupeni sapi bolnikov.

Vse to sem videl in občutil v enem samem trenutku; in vsega me je presunila grenka, neusmiljena boleost. Ta težki, strupeni sopuh v izbi mi je bil nenadoma kakor podoba in znamenje mojega življenja. Vsega življenja, od prvih žalostnih spominov pa do konca, daleč v brezupno prihodnost, ki sem jo videl razločno pred seboj. Tako me je bilo groza, da sem si komaj upal dihati; ležal sem čisto mirno, oči široko uprte v somrak. Bilo je kakor v sanjah, ko človek v enem samem hipu prehiti leta in desetletja — ena sama podoba je, v enem samem okviru, a lic je tisočero, bele oči strme trdo, kakor iz večnosti. Vse grenke ure se vračajo in devetkrat hujše jih občuti srce v spominu, nego jih je občutilo prvikrat. Daleč gre spomin, vse zastore odgrne. Spominjal sem se dogodkov, ki so se vršili, ko sem bil komaj dobro shodil in so me še oblačili

v dolgo neokretno krilce. Povrnili so se večeri, ko sem zaspal z objokanimi očmi; povrnila so se jutra, ko sem se vzdramil in nisem odprl oči, da bi ne videl dneva, da bi ga nikoli več ne videl. Malodušnost se je prelila v obup, v nemo grozo pred življenjem, v spoznanje, da drži pot nevzdržema nizdol, v brezdanjo globočino, in da ni rešitve. Ne jekniti nisem mogel, ne zastokati; liščalo mi je srce z neusmiljeno silo.

Gospodinja je stopila v izbo.

„Fantje, kvišku!“

Velika je bila in debela, v lica zabuhla; bal sem se je kakor nečesa sovražnega, zlohotnega; in ona je to najbrž vedela, ker me tudi sama ni imela rada. Tisto jutro pa mi je bilo še strašnejša, ogromna, kakor gora, temna in tuja; vztrepetal sem, ko me je ošvignila z malimi sivimi očmi; in vstal sem hitro.

Zeblo me je, ko sem se oblačil; in lačen sem bil; zajtrka nisem imel, drugi trije so ga imeli; iz kuhinje je prijetno dišalo po kavi. Doma sem pravil, da mi dajejo jutranjo kavo tam nekje na Šentpetrski cesti, pa ni bilo res; grenko in čudno se mi je storilo, ko sem ugledal na mizi velike, polne skodelice, iz katerih se je sladko in toplo kadilo; poleg vsake skodelice je bil kos belega kruha, skorja rumena, lepo zapečena, da bi zahrustala med zobmi.

„Kaj bi zdaj in kam bi?“ sem pomislil. Doma nisem mogel ostati in bi tudi ne bil maral; rajši v mrtvašnico opolnoči. Na okno je tiho potrkaval dež; če bi hodil po ulicah le pol ure, bi bil premočen do kože in vsi bi vedeli, kako in kaj. Šole pa me je bilo strah; učenje mi ni delalo skrbi, ali vse mi je bilo tam tuje, neprijazno; stal sem pred učiteljem kakor razbojnik pred sodnikom.

S knjigami pod pazduho sem stopil na ulico. Koj mi je stopila vlaga v čevlje in stresel me je mraz. Dež mi je pršil v lice, knjige sem skril pod suknjič. Ulice so bile žalostne, sive; vse sivo, hiše, ljudje, misli, ves svet; tlak je bil spolzek, po cestah so se nabirale in prelivale velike luže; če je šel voz mimo, je škropilo na obe strani in ljudje so se umikali; neba ni bilo, do mokrih streh je visela siva megla. Ljudje, ki sem jih srečaval, so bili vsi mrki, nepriljudni, kakor da bi skrivali za čelom temne misli, nelepe skrbi; hiteli so mimo, vsi so gledali v tla.

Nisem šel naravnost proti šoli, prezgodaj je še bilo. Hodil sem po ulicah, gledal pa nisem nikamor, ničesar nisem iskal. Časih je zadišalo iz odprte pekarnice po gorkih svežih žemljah, po tistih zlatorumenih; zahrustaš enkrat, pa je ni. Dežilo je tiho; iz cevi ob oglih je curljalo, luže so rasle, prepregale so ceste od tlaka do tlaka; kakor sem stopil, je zažmečilo in voda mi je brizgala v čevljih že iznad prstov.

Šolsko poslopje je bilo zelo visoko in zelo gosposko; bil sem pred njim kakor berač pred gradom. Okna so gledala mrko in strogo, kakor učitelji. Ko sem stopil v vežo, sem povetil glavo in hudo mi je bilo. Tako bi človek stopil v sovražnikov hram, roke zvezane na hrbtu, ves ubog in ponižan. Noge so mi bile težke, šel sem počasi po stopnicah, upognjen kakor hodijo starci.

V šolski sobi je bilo zelo toplo; ali dišalo je tuje, neprijetno. Bog sam vedi kakor po besedi: „Ruhe!“ Ko je človek ugledal te redno in skrbno razvrščene klopi, naenkrat ni bil več človek, temveč učenec in številka v razredni knjigi. Bolest ti kljuje v srcu, ti bije na tilnik, ti pa premišljuj, kedaj da je bil rojen Klopstock.

Nič nisem vedel, kateri učitelj je bil in kaj je govoril; ves čas je bila ena sama misel v meni: „Bodi konec, saj ni nič; nehaj!“ Poleg mene je sedel moj debeli tovariš, sin ljubljanskega krčmarja, in je neprestano jedel. Skrival se je za široki hrbet svojega prednika in je jedel. Okrogel, zalit obraz je imel in hudobne, skope oči; tolste roke so bile zmirom mastne, ker je jedel, jedel. Meni je bilo v prsih suho in prazno, jezik mi je bil trd.

Ob desetih, ob uri počitka, so vstali vsi, da bi si šli kupit klobasic k vratarju ali prebogat se po dvorišču. Jaz nisem vedel kam. Grabilo me je za srce, da sem sam, čisto sam. Najrajši bi bil zaklical, kakor sem bil otrok: „Bog, daj mi umreti!“

Prišel je tovariš in je rekel: „Ti, zate je pismo!“

Res je bilo na deski napisano moje ime. Šel sem, starec, s težkimi, trudnimi koraki k vratarju.

Ko sem pismo dobil, so se mi roke tresle in skril sem se k oknu, da bi ne videlo tega svetega pisma nobeno nevredno oko. Črke velike, ljube, neokretne, so razodevale materino roko. Odpiral sem počasi, in čisto čudno, veselo in težko mi je bilo pri srcu. Tam so bile spet tiste velike, težke, neokretne črke: „Ljubi sin!“ Zakaj mati se je bila šele od nas otrok naučila pisati: zato, da bi je ne bilo sram. Ko sem razgrnil pismo, je zaklenketalo na tleh; sklonil sem se in sem pobral; desetica je bila.

Tista, tenka, ogoljena srebrna desetica, ki jih že zdavnaj ni več. Ko sem jo vzel v roke, me je obšlo kakor milost božja. Vse je trepetalo, vzplapolalo v meni, vzdignilo me kvišku, kakor v plamenu ljubezni. Videl sem tisto ljubo, velo, trepetajočo roko, ki je držala med prsti poslednjo desetico ter jo naposled spustila v pismo. Zakaj desetica je bila poslednja, to sem vedel, kakor da je bilo na nji sami napisano.

Skril sem se čisto v kot, da bi me nihče ne videl. Iz srca, iz prsi, iz vsega telesa mi je planil jok, stresal me je kakor v vročici. Ali ko sem se vračal po stopnicah v šolsko izbo, je bilo v meni svetlo, svetlo. Iz daljave je videla mati mojo boleš in se je smehljaje ozrla name, kakor se ozre samo ljubo sonce. In glej, čudo nebeško — res so se bili razmehnili oblaki in veselo sonce je zasijalo skozi okno.

Matere ni več, tistih starih desetic tudi ne in dnevi so zdaj mračni in pustí vse do noči.

Ivan Albrecht:

KOROŠKA PESEM

Še smo tu, trdni in zdravi,
z vero mogočno v srcih ljubečih,
z besedo naših očetov in dedov.
V Podjuni, po Rožu, tu smo ob Zili in Dravi.

Sveta moč naša je naša beseda,
tisoč let ljubljena, tisoč let sveta.
V Podjuni, po Rožu, tu smo ob Zili in Dravi,
trpljenje in bol sta naša sosed.

Bratje, kjer koli ste, bratje po duši,
naša beseda naj vas priklič,
naša ljubezen naj vas pozove,
da nas sovražnik v prah ne razruši!

Tisoč let vere, gorja in trpljenja,
vendar le ena je zvezda vodnica:
v bratski ljubezni nam naša beseda
zvesto odpira pot do življenja.

NOČNI

razgovor

Odpri sem oči. Noč... Globoka kakor brezno. Slišal sem lastno kri, kot bi potok šumel po črni globeli. Rad bi spal, pa ne morem. Komu, ki so ga dogodki minulega leta zgrabili za srce, komu se ne dogaja prav tako? Spanja ni. Groza dogodkov, strahota naše nesreče, zaprepaščenost nad podivjano človeško zverjo — to leži na prsih kakor skala. Leži, tlači, boli. Rad bi s kom spregovoril. Nikogar ni.

Tedaj so se v temi brez šuma odprla vrata. Nekdo se je privlekel skozi njega in obstal sredi sobe. Počasi ga dojemajo oči. Okrogel, povaljan klobuk, v pasu naprej nagnjeno telo, dolge, v kolenih prelomljene noge, blatni škornji. Nazaj zavite roke, kakor bi bile kam privezane. Obraz blede, pod košatimi brki rahlo odprta usta. Čez čelo modrikasta sled udarca. Na prsih od krvi premočena srajca.

Planil sem in ostrmel. Nato me je obšlo, da moram k njemu, da mu moram odvezati vrvi in nekako pomagati ubogemu truplu. Toda okrog njegovih ustnic se je zganil tih nasmeh.

„Pusti vrvi! Ni potrebno! In vrh tega — dobro so zategnjene in zavozljane. To znajo!“

Naš človek, sem pomislil.

„Naš,“ sem čul kakor odmev iz teme.

Naš človek, kakršen pride z njive. Kakor bi ravnokar spravil voz v kolnico in se nameril na hišo. Dolg, koščen, malo trd od dela. Od daleč je zadišalo po travah in večernem hladu.

„Odkod?“

„Odkod? Od povsod! Ne morem spati! Tri dni že visi moj trup sredi kamniških polj, na križišču nekdanj tako veselih cest. Tri dni že visim v strah otrok in črnih vran. Tri dni plašim vas kakor hud spomin. In vendar me ni tam.“

„Kako?“

„Ne morem spati. Hodim za našimi. Žene me tja, kjer koli jokajo, kolnejo, vzdihujejo in umirajo. Poslušam in gledam...“

Glas je žuborel skoraj žalostno iz teme. Prav za prav pa ga nisem niti slišal. Zdelo se mi je, kakor da se utrinja pred mojimi očmi dolga vrsta čudnih, komaj še resničnih podob.

Dolgi vlaki, z vihrajočimi zastavami dima, z jokom mož, žena, ki so jih odtrgali od domačij, kakor če izpuliš in otreseš šop trave... Visoki, grmeči kamioni in na njih starčki in starke, nametani nanje kakor nepotrebna šara. Kam? Umirati, tam nekje v neznanem svetu...

Črn vagon na slepem tiru, poln mrtvih slovenskih otrok...

Vesel dolenjski gozdček in v njem osem ljudi pred črto vanje naperjenih

pušk. Osem ljudi, ki so pred smrtjo zapeli in so v zadnjih vzdihih treščili iz ponosa in poguma rojeno prekletstvo svojim morilcem v obraz.

Jesenska živa meja. Dež. Pod golo vejevje stisnjena družina okrog bor-nega ognja. Ob strani v travi otrok. Bled, izpit obraz, napet trebušček. Pomanj-kanje in smrt sta mu ga tako napela, toda trpljenje je prestanto. Drobnost živ-ljenje, ki ga je strl škorenj roparjev.

Izbičan, na zunaj po pasje ponižan delavski sin — tarča za sovražnikove puške. En strel, dva, tri... deset... dokler se ni s prestreljenimi rokami in nogami, z razbito lobanjo zgrudil v smrt.

Postarna mati se v prekmurski vasi sklanja nad perilo, ki ga je dobila od sina iz ječe. Na hrbtu srajce velike gnojne lise, na prsih kri... Oče in mati si tiščita usta, da bi ne segel njun jok do biričev. Sina trpinčijo, sina pretepajo, edinega sina...

„... Premišljeval sem, katere kužna zver je izrinila na svet te pošasti, ki nas more in nam požigajo vasi. Ali nismo brali nekoč, da bo prišel tak pesjanski rod, ki bo imel krvav kamen v prsih namesto srca in ki si bo s človeškim mesom natrpaval v večno lakoto zakleti želodec? Mogoče je prišel ravno zdaj. Privoščil si je naše žene, dekletom pritiska na trebuhe znamenje sramote, nohte trga iz rok tistim, ki padejo v ječo, krađe denar in blago, divja, nori...”

Nehote sem stegnil roko. Polnočni gost pa je tiho nadaljeval:

„Stali smo nad vasjo, privezani vsak na svoj kol. Sonce je sijalo na naše njive, za nami je šumela hosta. Naši so peli... Tedaj je ženska poleg mene udarila z glavo ob kol in se sesedla. V vasi so zalajali psi. Vse po vrsti nas

je že zalivala kri. V smrtnem krču se je de-lavec vzpel in pljunil proti škornju bližnjega soldata. Fej! Fej v tvo-je srce, prekleti kajot! Zaradi otrok, ki si jim skalil oči z našo bridko smrtjo...”

Tišina je napolnila sobo. Čuli so se samo rahli udarci. Tik, ti, tik. Kakor bi debele kaplje padale na tla.

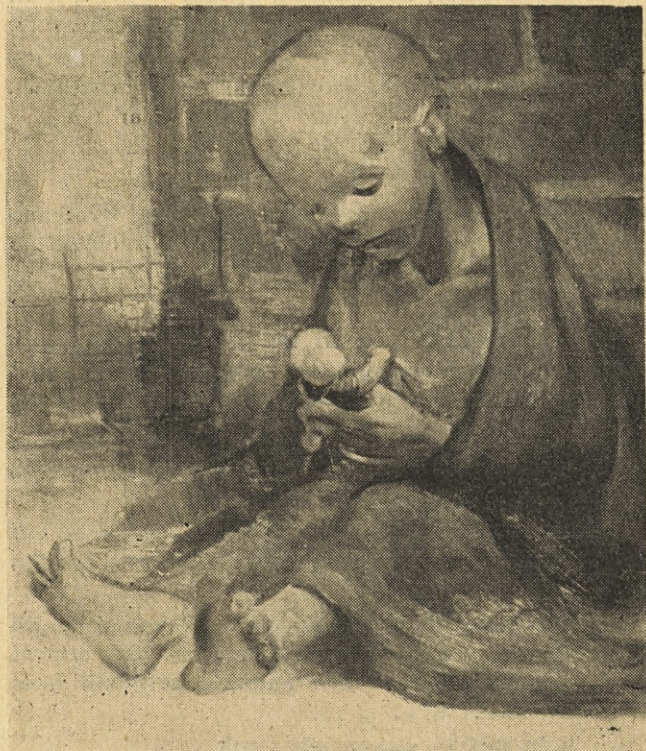
„Kri?!“

„Kri...”

Kri, sama kri... Nji-ve in travnike nam za-liva, gozdove napaja, obliva zidove, udara v hiše, v možgane, v sr-ca... Gosta, v trplje-nju in mučeništvu pre-lita kri.

Poiskal sem ga z očmi v temini. „Boli?“

„Zdaj ne več! Le nekaj drugega boli...”

Akad. slikar Miklavc: Otrok v internaciji

„Kaj?“ „Tam na oni strani nas streljajo, češ: Zločinci! razbojniki! Tu se razlegajo po ječah obupni kriki, na Suhem bazarju pokajo puške: Zločinci! Razbojniki! Onkraj Mure se v vetru pozibavajo obešenci: Zločinci! Tako pljuje na nas drhal domačinov. Pljuje in žene hinavski krik, podobna hijeni, ki ji niti prelita kri ni zadosti sveta, da bi obmolnila pred njo. Kakšni so naši ljudje! S svojimi gosposkimi rokami segajo tujcu v roke in jih ni sram. Pokvarjena gospoda! Klopotci, ki jih goni in obrača vsak veter po svoje. Žalostnih stvari so se naučili. Govoriti kakor komu kaže. Včasih smo se smejali gospodom, ki so prihajali k nam pred volitvami in preklinjali ravno tisto, kar so drugi dan storili. Takrat smo se smejali. Toda danes to boli. Danes ubija. Jezik ljudi je postal slinast računar. Govori, da si prijeclja revno korist. Brblja iz želodca in lakomne torbe. In iz izprijene, od sovraštva stekle duše. To boli... Zaradi njih, ker so zmeraj in povsod samo svojemu gospodarju vdani psi, za drobtinice, ki padajo z njegove mize. Nikdar niso gledali na nas, na vse... Zmeraj samo nase. Poniglavi, prihuljeni navzgor, ugrizljivi, požrešni, nestrpni proti domačim.“

Sam nisem vedel, ali nekdo res govori, ali pa prisluškujem lastnemu srcu, ki sem ga čutil na levi strani kakor rano. Skozi zaprte oknice je silil prvi svit dneva. Dvignil sem se na komolce — soba je bila prazna, taka, kakor vsak dan, ko sem se prebujal iz težkih sanj.

Gospodarju vdani psi...

Počasi sem se naslonil nazaj na blazine.

Svoboda! Čakamo jo kakor odrešenja, vsak dan težje, vsak dan nestrpneje. Otresti se tujčevih krempljev, zadihati pa svoje, spregovoriti s človeškim glasom. Svoboda! To je toliko kakor sonce, naša zemlja, leta smiselnega življenja, delo, borba, veselje in ljubezen do človeka. In vendar...!

Kaj nam svoboda v strupeni gnilobi, ki razkraja našo družbo! Kaj zemlja in sonce v sožitju s propalo, sebično, izdajalsko in zaplotniško človeško dušo? Dandanes je svoboda več kakor z domačo trobojnico opasan žandar, z domačimi zakoni zaščitena brezvestna kupčija in profit, s pestjo rojaka zadušena resnica. Več kot z domačo omejenostjo in koristolovstvom namaškeradeno nazadnjaštvo! Dandanes pomeni svoboda v prvi vrsti rojstvo novega človeka! Mučeniško prelita kri, nezaslišano gorje in ponižanje morajo roditi novega slovenskega človeka. Kajti prišla je ura, ko bo treba delati velik obračun, za sto let nazaj, brez pridržka in polovičarstva. Ta obračun ne bo perišče mrtvih črk in števil na papirju, temveč bo pretehtal in presodil družbo in človeka ter odprl pot v bodočnost.

Prihuljeni pridigarji se danes klatijo po slovenski zemlji in si brez sramu prisvajajo pravico, pljuvati na slovenski punt. Novi slovenski človek bo razpihal prikrite račune in kalkulacije teh velmož v klavrn nikdarveč. Razgнал bo čredo raznovrstnih konjunkturistov, cinikov in plačancev iz vseh malh sveta, ki so jim bile ljudske množice ves čas sami asi, s katerimi so igrali za svoj profit. Za to delo ga bo potrdil današnji slovenski junak in mučenik.

Splašene in lisjaške glave nas begajo s preračunanimi gesli: London! Washington! In tako dalje! Kdor pa je spregledal dogajanje na svetu, ve, da ne gre za nikaka gesla! Ne gre za London! Za novo, politično vero gre. Tri sto let se svet že pobija, kolje zaradi raznih „državnih interesov“, „življenjskih prostorov“ in „svetovnih tržišč“. Tri sto let že moli božanstvo okrutne, nasilne imperialistične Države. S fašizmom je to bogočastje doseglo svoj višek. Toda nad kontinenti je že sinil svit nove, mogočne politične ideje in začudenim očem se v rahli zarji odkrivajo prvi obrisi bodoče svobodne človeške skupnosti.

Prav zaradi te ne gre za gesla. Novi slovenski človek bo nameril tja svoj korak, kjer si bo z drugimi narodi vred lahko zgradil dom rešničnega človeka.

Verujemo v novega človeka! Danes leži nad našimi polji, gozdovi in gorami še veliki črni dan. Svet kolobari kakor ponorel ekvinokcijski mesec po krvavih meglah in teminah. Okostnjaki se belijo na zapuščenih poljih, trupla obešenecv vzdihujejo v tavajočem vetru, po jarkih se nabirajo motne mlake strjene krvi. Človeška srca strme v grozo dni kakor v krču, ki noče popustiti, duše so podobne žalostno zijočim votlinam, ki jih tu in tam vznemiri perot nevidnih pošasti. Toda v tej peklenski maternici trpljenja je čas že zaplodil življenje listega, ki ga čakamo. Že je spočeta luč oči, ki bodo užgane od visoke, nesebične ljubezni do slovenske sreče. Hlad smrti okrog nas obenem naznanja dan, ko bomo doživeli pogreb slovenskega suženjstva. In tedaj bo preko njegovega groba koračil resnično sam v sebi osvobojeni, vsem bratom na svetu enako-pravni slovenski človek veselejším dnem nasproti.

IVAN CANKAR:

SKODELICA KAVE

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper svetega duha: ne na tem, ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Včasih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila še, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure, ali ponoči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s toliko silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in z blago mislijo — tega ni mogoče zabrisati. Črn madež je na srcu in ostane na vekomaj.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: „Saj ni bilo tako! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!“

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh, če je storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, da bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da „zavratnež ubija s pogledom, z mečem junak“, in rajše bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med malimi in naglavnimi grehi, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmotljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še tisti niso poglavitni. Če bi bilo srce izpovednik — dolga in strašna bi bila izpoved!

Opustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak, do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamena.

„Ne, kradel nisem, ne ubijal, ne prešestoval; čista je moja duša!“

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si šel mimo lačnega ter si ga pogledal brez sramu? Hujše je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešestoval! Pravični sodnik, srce, bo rajše odpustilo ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal jokajočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov...

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil potr in zlovoljen. Stanovanje smo imeli пусто; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega, kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; včasi sem se ponoči zbudil, pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor da bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bilo zunaj ne lune, ne zvezd. Poslušal sem natanko in sem razločil, da to ni sopenje spečega, temveč mukoma zatajevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje.

Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrtosti in črnih skrbih sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel; zaželel sem si je. Morda le zagetadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

„Roko v roki, obadva mlada, od jutranjega sonca obžarjena, v rosi umita.“

Začul sem tihe korake na stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno, v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega sonca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je odsevala iz njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in sem rekel z zlobnim glasom:

„Pustite me na miru!... Ne maram zdaj!“

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede, se ni ganila; le roka, ki je držala skodelico, se je tresla. Gledala me je prestrašena, luč v očeh je umirala.

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji naproti s hitrim korakom.

„Dajte, mati!“

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljaja ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo, pa sem se tolažil:

„Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen...“

Nisem je rekel ne zvečer, ne drugi dan in tudi ne ob slovesu...

Tri ali štiri leta kasneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je izpreletelo, zaskalelo me je v srcu tako močno, da bi bil vzkriknul od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti...

BLOKI SO PADLI

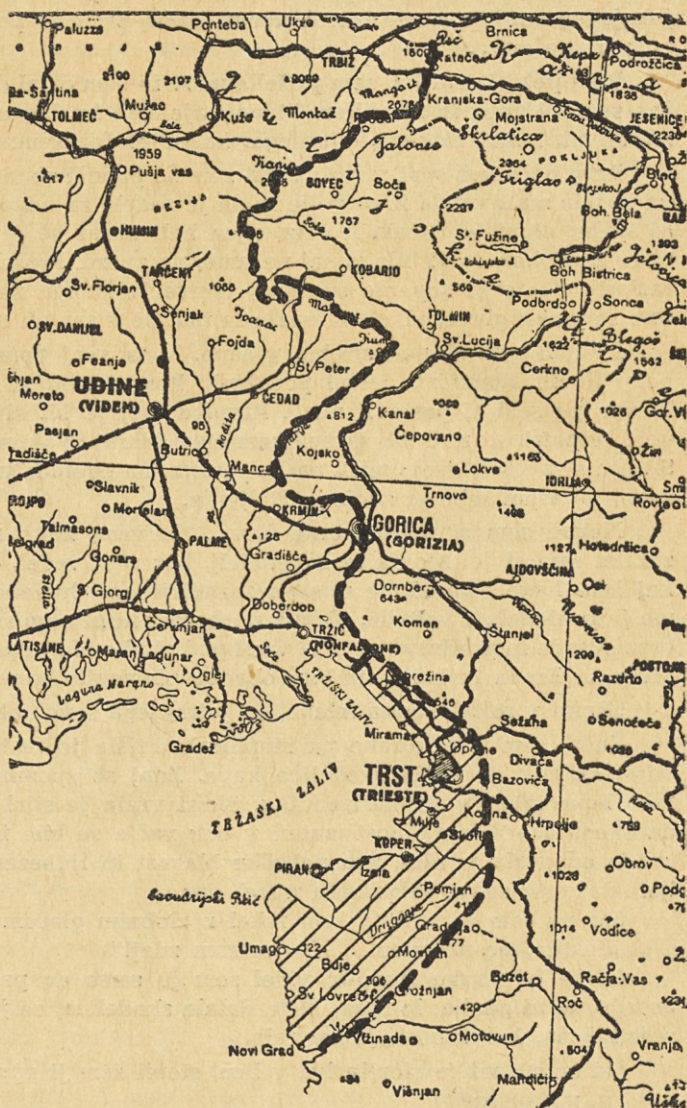
Sredi noči med 15. in 16. septembrom 1947 so padli bloki, ki so ločili primorsko in istrsko zemljo od domovine Jugoslavije.

Skoro tri desetletja je 628 tisoč primorskih Slovencev in Hrvatov trpelo in se borilo za svojo svobodo in priključitev k matični državi Jugoslaviji.

Samo v narodno-osvobodilni borbi je ljudstvo Jul. krajine žrtvovalo za osvoboditev izpod fašističnega jarma: 42 tisoč padlih, 7 tisoč invalidov, 95.460 zaprtih, interniranih in izseljenih, 19.367 popolnoma porušenih hiš, 16.837 delno porušenih hiš. V teku narodno osvobodilne borbe se je na Primorskem in v Istri borilo z orožjem v roki nad 27 tisoč borcev. Z borbo in z žrtvami je ljudstvo Jul. Krajine osvobodilo svojo zemljo.

Pol milijona Slovencev in Hrvatov si je s priključitvijo k Federativni ljudski republiki Jugoslaviji priborilo svobodo na obsežnem ozemlju 7.362 kvadratnih kilometrov. Francoska črta pa je pustila izven meja Jugoslavije še vedno 60.000 Slovencev.

Ljudstvo Julijske Krajine je moralo prehoditi dolgo in trnovo pot, da je doseglo svojo svobodo. Njegove odločne volje ni strlo vse trpljenje, nasilje in zatiranje. Po več ko petindvajsetih letih so padli bloki, Slovenci in Hrvati Julijske Krajine so se vključili v svobodno skupnost nove, napredne Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Nova državna meja med FLRJ, Italijo in STO-jem

NASVETI ZA KMETOVALCE

Koledar brejosti

Začetek brejosti dne	Konec brejosti					
	kobile 340 dni	krave 284 dni	ovce, koze 125 dni	svinje 116 dni	psice 63 dni	mačke 56 dni
n. pr.: 1. januar	6. dec.	10. okt.	1. junij	26. april	4. marec	25. febr.
5. februar	10. jan.	15. nov.	6. julij	31. maj	8. april	1. april
1. april	6. marec	9. jan.	30. avg.	25. julij	2. junij	26. maj
1. maj	5. april	8. febr.	29. sept.	24. avg.	2. julij	25. junij
5. junij	10. maj	15. marec	3. nov.	28. sept.	6. avg.	30. julij
7. julij	9. junij	14. april	3. dec.	28. okt.	5. sept.	29. avg.

Pojatev pri domačih živalih traja

Vrsta živali	Pojatev traja	Pojatev se ponovi	
		1. ako se žival ni obrejila	2. po storitvi
kobila	2—3 dni	po 8—10 dnevih	po 9—14 dnevih
krava	12 ur do 3 dni	po 3—4 tednih	po 24—42 dnevih
ovca	2—3 dni	po 17—28 dnevih	po 42 dnevih
svinja	1—3 dni	po 7—14 dnevih	po 42—56 dnevih
koza	1—2 dni	po 21—28 dnevih	po 21—28 dnevih

Pomoč pri porodih domačih živali

1. Ne prenašli se nikdar in ne prediraj mehurja prezgodaj.
2. Čakaj potrpežljivo, da počí mehur sam; šele potem se prepričaj z očí-ščenimi, z oljem ali mastjo namazanimi rokami in pristríženimi nohti, če je mladičeva lega prava. Ne pusti, da bi nevešči ljudje segali v žival.
3. Če si prepričan, da je mladičeva lega pravilna, nazankljaj tiste dele (sprednje ali zadnje noge, glavo), ki jih dosežeš.
4. Vleci le takrat, ko dobi krava popadke in ko čutiš že glavo v medenični votlini (ker se sicer glava zasuče).
5. Če mladičeva glava ni pravilna ali če so druge zapreke (na primer prevelik ali spačen mladič, zavita maternica itd.), pokliči na pomoč živinozdravnika.
6. Dokler ne pride živinozdravnik (v primeru potrebe) pusti žival v miru. Krava naj se postavi ali položi z zadnjim delom telesa više kot s sprednjim.

7. Zapomni si, da se uravna napačna lega mladiča najlaže:
 - a) če se porine mladič kolikor mogoče daleč nazaj;
 - b) če stoji ali leži žival z zadnjim delom telesa kolikor mogoče visoko;
 - c) če se vbrizgava v maternico v veliki množini topla voda;
 - d) če se položi pod trebuh krave deska, katero vzdigujeta 2 pomočnika.
8. Skušaj poravnati nepravilno lego le takrat, ko žival nima popadkov.
9. Kadar spraviš nepravilno ležeči del v pravilno lego, ga takoj nazankljaj.
10. Pazi, da ne raniš živali in ne delaj surovo in s preveliko silo.
11. Delaj s čistimi, dobro pooljenimi rokami in s kratkimi, čistimi nohti, kajti vsaka nesnaga, ki jo занeseš v žival, ima lahko za posledico razne bolezni, jalovost ali celo pogin živali.

Za valjenje potrebuje

domača kokoš	za 16—20 jajc 20 dni
puran	za 15—20 jajc 27 dni
raca	za 15—18 jajc 28 dni
gos	za 12—14 jajc 28 dni
golob	za 2—6 jajc 17 dni

Kalivost, teža in povprečna potreba količine semena

Vrsta rastline	Kalivost semena traja let	hl teža v kg	teža koro- škega bir- nja	Potreba semena na ha v kg ob ročni setvi	Z enim birjem se poseje po- vršina v ha
Ozimina — rž	1 do 2	70	57	260	0.22
Jara rž	3 do 4	69	57	220	0.26
Ozimina — pšenica	3 do 4	76	62	250	0.25
Jara pšenica	2 do 3	75	61	220	0.28
Ozimni ječmen	3 do 4	65	53	230	0.23
Jari ječmen	2 do 3	64	52	220	0.24
Oves	do 2	47	39	210	0.19
Koruzna	4 do 5	70	57	45 setev v vrste	1.27
Ajda	do 6	62	51	120	0.43
Proso	2 do 3	75	61	35	1.74
Grašica	do 5	81	66	170	0.39
Grah	do 4	81	66	160 v vrste 70 v kupčke	0.41 0.94
Fižol	do 5	81	66	140 v vrste 60 v kupčke	0.47 1.10
Leča	do 2	85	70	120 na široko 70 v vrste	0.58 1.—
Krmska pesa	do 4	24	20	37	0.54
Ogrščica	2 do 3	66	54	18	3.—
Repica	2 do 3	64	52	17	3.06
Lan	5 do 6	68	56	200	0.28
Črna detelja	2 do 3	75	61	20	3.05
Lucerna	3 do 4	77	63	30	2.10
Krompir	do 1	65	53	2.350	0.0225
Trava		20	16	48	0.33

Koliko umetnih gnojil je treba posameznim rastlinam

(Številke pomenijo stote gnojila na 1 ha oziroma kg za 1 ar)

Rastline	dušičnata		fosforna		kalijeve		apno	
	apneni dušik	soliter	super-fosfat	Tomaževa žlindra	kostna moka	40% kalijeve sol	50% žveplenokisli kalij	apneni prah
pšenica, rž . . .	2	1.5	3	5	5	1.5	—	50
ječmen . . .	2	1	2.5	5	5	2	—	50
oves . . .	—	—	2	—	5	—	—	50
ajda . . .	—	—	3.5	—	—	1.5	—	—
koruza . . .	3	2	2.5	—	—	3	—	—
krompir . . .	2	1.5	2	—	—	3	2.5	—
travniki . . .	3	1.5	2	5	4	3	—	50
detelja . . .	—	—	2	4	—	2	—	50
sadno drevje .	4	3	3	5	—	2	2	50

Pripombe

1. Te množine so povprečne. Za zemljo, ki je bila pred kratkim gnojena s hlevskim gnojem, zadostuje polovica navedene množine; za zelo izčrpano zemljo pa je treba večjih množin umetnih gnojil.

2. Apno je trositi vsakih 5 let, jeseni oziroma pozimi, takrat po 50 q na 1 ha.

3. Apneni dušik, Tomaževa žlindra in kostna moka delujejo več let; zato je treba računati s tem pri gnojenju in določanju množine in vrste gnojila.

4. Razpredelnico je razumeti tako, da vzamemo za določeno rastlino po eno od navedenih dušičnatih fosfornih in kalijevih gnojil. Apno je navedeno pri onih rastlinah, katerim se pred setvijo navadno trosi.

5. Apneni prah se ne sme mešati z nobenim umetnim gnojilom niti se ne sme z nobenim istočasno trositi. Vmes mora preteči najmanj tri mesece.

Nekoliko kmetijske tehnike

Deset zapovedi za oskrbovanje kmetijskih strojev

1. Varuj stroje pred meglo in vlago! Če nimaš zanje suhe in pred meglo varne shrambe, imej stroje stalno podmazane povsod, kjer bi mogli zarjaveti. Plužne deske namaži jeseni z apnenim beležem, pobarvane dele strojev redno barvaj z oljnato barvo.

2. Pred vsako uporabo temeljito preglej vsak stroj, če vsi vijaki držijo, če je namazan in če so vsi deli pravilno nameščeni, da preprečiš nesreče med delom. Preden stroj poženeš, daj znak in se še prepričaj, če ni kdo preblizu stroja.

3. Imej vedno pri roki tiste nadomestne dele za stroje, ki jih je treba največkrat izmenjati, oziroma ki se najraje pokvari. Pazi, da so pri strojih, ki jih goni elektrika, varovalke v redu!

4. Med obratovanjem večkrat preglej, ali se hitro tekoče osi ne segrevajo, ker je to znak, da mazanje ne deluje v redu; ustavi stroj in poišči napako, če je ne moreš sam najti, pokliči strokovnjaka.

5. Vsako nenavadno ropotanje ali tresenje stroja je znak, da so ali ležaji izrabljeni ali kaki vijaki odvit. Stroj takoj ustavi ter preišči in daj popraviti napako. Daj rajši popraviti vsako napako takoj, da se obvaruješ velikih škod.

6. Jermenje maži samo z voskom za jermenice, toda le, če ne vlečejo dobro. Med obratovanjem se ne dotikaj jermenja, da te ne zgrabi. Ne nosi ohlapne obleke!

7. Uporablaj za mazanje strojev (v normalnih časih) samo predpisano olje oziroma mast za mazanje, maži samo, kadar stroj ni v obratu.

8. Skrbi, da bodo pri strojih varnostne naprave vedno v redu delovale. Ne kupuj strojev, ki nimajo varnostnih naprav, posebno slamoreznic in cirkulark.

9. Po končanem delu stroj namaži in zavaruj pred rjavenjem in poškodbami ter ga pripravi, da bo v primeru potrebe spet takoj uporaben.

10. Vse stroje po možnosti prijavi zavarovalnici za primer nesreče.

Čiščenje strojev in posameznih delov orodja ter ohranitev njihove trpežnosti

Ravnanje pri tem je različno in se ravna po tem, iz kakšnega materiala so predmeti, od česa, kako in v kakšni meri so namazani. Naslednja navodila veljajo za normalne razmere, ko so vse čistilne snovi prosto na razpolago.

Ako je v zamazanosti mast in olje, moramo uporabiti za čiščenje snovi, v katerih se mast topi, to je petrolej, bencin, benzol. V te snovi namočimo krpe in drgnemo po orodju.

Ako čistimo predmete, ki so umazani z mastnimi snovmi in so razen tega še zarjaveli, očistimo take predmete, če jih dalje časa kuhamo v vreli lužini. Še vroče predmete nato še temeljito izpiramo z vročo vodo in jih dobro osušimo. Kot lužino vzamemo 60 odstotno sodo in kuhamo zamazane predmete tri četrt ure, ako pa vzamemo 20 odstotno sodo ali 1.70 odstotni jedki natron, moramo kuhati dve uri; včasih zadostuje samo to, da namočimo orodje ali posamezne predmete 24 ur v taki raztopini pri navadni sobni temperaturi.

Za čiščenje zarjavelih in zamazanih zobčastih koles in verig priporočajo zelo preprosto sredstvo, da namreč damo te predmete štiri do šest tednov v sod, napolnjen s svežo svinjsko gnojnico. Nato jih dobro izperemo, osušimo na navadnem ognju in močno segrejemo in prevlečemo s premogovnim katranom.

Rjo odstranimo z večjih železnih delov in pločevine, če jih pustimo nekaj časa v posodi, v katero smo nalili 10 do 15 odstotno raztopino žveplene kisline. Nato predmete temeljito izperemo s čisto vodo in jih dobro osušimo.

Zelo močno zarjavele predmete, ki pa jih ne moremo namakati v označeni tekočini, drgnemo z naslednjo zmesjo: na en liter vodene solne kisline, 30 g Glavberjeve ali grenke soli in 15 g čilskega solitra (solitno kisli natron) pri-mešamo nekaj drobnega peska. Nato predmet temeljito izperemo in osušimo.

Zarjavele matice vijakov omehčamo s ceresinovim ali terpentinovim oljem; petrolej navadno ne deluje. Nato zavarujemo vijake pred rjo s tem, da jih prevlečemo s tanko plastjo grafita in loja.

Stare prevleke olja, barve in lakov na raznih predmetih odstranimo, ako jih kuhamo v močni lužini sode. Če to ne učinkuje, prevlečemo predmete z mešanico, ki jo napravimo iz dveh delov salmijaka in enega dela terpentinovega olja. To deluje navadno že po nekaj minutah, nakar odrgnemo prevlečene dele s kredom.

Proti rji zavarujemo železne predmete, če jih najprej dobro očistimo in osušimo, nato pa jih prevlečemo enkrat do dvakrat z lanenim firnežem, kateremu dodamo svinčni minij. Ko se je ta prevleka popolnoma osušila, prevlečemo železne predmete enkrat do dvakrat v presledku 8 dni s svinčeno belo in cinkovo belo oljnato barvo. Tej dodamo še primerno barvilo. Barva naj bo redka in se mora hitro sušiti. Za večje železne naprave je priporočljiva tudi prevleka iz navadnega portlandskega cementa. Železne konstrukcije prevlečemo štiri- do petkrat s cementno prevleko. Na delih, ki so izpostavljeni stalni vlagi, je najbolj odporna prevleka, ki jo napravimo tako, da mešamo cement namesto z vodo s posnetim mlekom.

Dobro zavaruje proti rji tudi prevleka premogovega katrana, s katerim prevlečemo skrbno očiščene železne dele. Katran varuje najboljše, če prevlečemo z njim železne dele, ko katran skoraj vre. Svetle in gladke železne pred-

mete varuje proti rji zlasti takrat, ko jih dalj časa ne rabimo, tenka prevleka rumenega vazelina. Včasih zadostuje tudi sama prevleka apnenega mleka.

Leseno orodje vseh vrst, kolesa itd. ohrani najboljše lesni katran, s katerim prevlečemo (s čopičem) vse dele. Najbolje ohrani katran, ako je pri prevlečenju njegova temperatura blizu vrelišča. Nova kolesa pri vozu je dobro namazati z lanenim firnežem in sicer dvakrat, prvič rahlo, drugič pa močnejše. Trpežnost koles se s tem podvoji.

Ohranitev trpežnosti v gospodarskih poslopih

Če hočemo proti vplivu vremena čim dalje ohraniti gospodarska poslopja, ki so ometana z malto, jih prevlečemo z apnenim mlekom, kateremu dodamo barve (oker). Poleg tega dodamo belanju še mleko, ki ostane pri napravi masla iz kislega mleka (zmletki).

Vlažne stene kleti zavarujemo, če jih prevlečemo z zelo gosto maso, napravljeno iz 85 delov zmlete opeke in 15 delov svinčenih opilkov ter lanenega firneža.

Stavbni les zelo mnogo poskušajo zavarovati pred gnilobo s tem, da ga poglenijo. Ta način ni zanesljivo trajen. Bolj učinkuje prevleka suhega lesa s karbolinejem, galico ali vročim lesnim katranom.

Teža in izraba raznih poljskih pridelkov

Pšenica

1 m ³ zrnja tehta 700 do 820 kg	1 škafec zrnja (20.5 l) tehta 15 kg
1 hl zrnja tehta 70 do 82 kg	1 škafec moke tehta 13 kg
100 kg zrnja da 85 kg moke	1 hl moke tehta 64 do 68 kg

Rž

1 m ³ zrnja tehta 660 do 780 kg	1 škafec zrnja tehta 14 kg
1 hl zrnja tehta 66 do 78 kg	1 škafec moke tehta 12 kg
100 kg zrnja da 92 kg moke	1 hl moke tehta 56 do 64 kg

Ječmen

1 m ³ zrnja tehta 580 do 640 kg	1 škafec zrnja tehta 12 kg
1 hl zrnja tehta 58 do 64 kg	1 škafec moke tehta 10 kg
100 kg zrnja da 74 kg moke	1 hl moke tehta 50 do 55 kg

Oves

1 m ³ zrnja tehta 400 do 500 kg	1 škafec zrnja tehta 9 kg
1 hl zrnja tehta 40 do 50 kg	

Koruza

1 m ³ zrnja tehta 700 do 800 kg	1 škafec moke tehta 12 kg
1 hl zrnja tehta 70 do 80 kg	1 hl moke tehta 56 do 64 kg
100 kg zrnja da 75 kg moke	100 kg suhih storžev da 75 kg zrnja
1 škafec zrnja da 15 kg moke	

Ajda

1 m ³ zrnja tehta 550 do 630 kg	1 škafec zrnja tehta 12 kg
1 hl zrnja tehta 55 do 63 kg	1 škafec moke tehta 10 kg
100 kg zrnja da 50 kg moke	1 hl moke tehta 45 do 50 kg

Krompir

1 m ³ tehta 625 do 675 kg	1 škafec tehta 13 kg
1 hl tehta 63 do 67 kg	

Slama jarega žita

1 m ³ tehta: vležana 50 do 80 kg
rahla 40 do 50 kg

Slama ozimnega žita

1 m³ tehta: vležana 60 do 90 kg
rahla 40 do 60 kg

Seno

1 m³ tehta: vležano 70 do 100 kg
rahlo 60 do 70 kg

Suha detelja

1 m³ tehta: vležana 70 do 90 kg
rahla 60 do 70 kg

Pesa

1 m³ tehta 600 do 700 kg

Ansilaža (kisana krma)

1 m³ tehta: trave, detelje, koruze 600 do 700 kg
pesnih rezancev 800 do 900 kg
kislega krompirja 1000 kg

Lan

1 m³ semena tehta 640 do 750 kg
1 hl semena tehta 64 do 75 kg

Žito v slami

1 m³ tehta 50 do 90 kg

Razne splošne mere

1. Dolžinske mere

1 km (kilometer) je 1.000 m
1 meter je 10 dm (decimetrov) je 100 cm (centimetrov) je 1000 mm (milimetrov)
1 dunajski seženj (klafta) je 6 čevljev je 1,896 m
1 čevlj (dunajski) je 12 palcev ali col je 0,316 m
1 palec ali cola je 12 črt ali linij je 2,634 cm
1 lakat je 0,778 m

2. Površinske (ploskovne) mere

1 km² je 1000×1000 m² je 1,000.000 m²
1 ha (hektar) je 100 a (arov) je 100×100 m² je 10.000 m²
1 a je 10×10 m je 100 m²
1 oral (joh) je 1.600 kv. sežnjev je 57,5 arov je 5.754,64 m²
1 ruska desetina je 1,0925 ha

3. Prostorninske in votle mere

1 m³ (kubični meter) je 1.000 dm³
1 dm³ je 1000 cm³ je 1,000.000 mm³
1 m³ je 31,67 kubičnih čevljev
1 klafta³ je 6,820 m³
1 čevlj³ je 0,032 m³
1 l je 1 dm³
1 hl (hektoliter) je 100 l je 100 dm³
1 dl (deciliter) je 1/10 l je 100 cm³
1 cl (centiliter) je 1/100 l je 10 cm³
1 polovnjak je 282,25 l
1 koroški birnj je 81,9824 litrov je 4 škafece po 20,4956 litrov
1 škafec (mernik, četrt) je 6 maslov po 3,4159 litrov

Razne tehnične mere

1. Utežne mere

Enota je gram (g)

1 kg (kilogram) je 100 dkg (dekagramov) je 1000 g je teža 1 l vode

1 g je 10 dg (decigramov) je 100 cg (centigramov) je 1000 mg (miligramov)

1 q (stot, metriski cent) je 100 kg

1 t (tona) je 10 q je 1000 kg

1 funt stari, dunajski je 0.56 kg

1 ruski pud je 16.38 kg

2. Električne mere

1 amper (A, Amp.) je enota za merjenje jakosti električnega toka

1 om je enota za merjenje upora teles pri pretakanju električnega toka

1 volt (V) je enota za merjenje napetosti električnega toka

1 vat (W) je enota za merjenje učinka električnega toka

1 joule (izgovori: žul) (J) je enota za merjenje dela električnega toka

1 kilovat (kW) je 1000 vatov je 1.35 konjske sile enak učinek električnega toka

1 kilovatna ura (kWh) je enota za merjenje porabe električnega toka

1 kWh je 860 kalorij

Električni motor porabi pri polni obremenitvi za vsak kilovat (1.35 konjske sile) svoje moči 1 kWh toka.

Električna žarnica porabi 1 kWh toka v tolikih urah gorenja, kolikorkrat je število „sveč“ vatov, s katerimi je označena njena svetlost, obseženo v 1000. Na primer 20-vatna žarnica porabi 1 kWh v 50 urah (100:20 je 50).

3. Mere za silo (moč)

Enota je kilogramometer (1 kgm) je sila, ki dvigne v 1 sek. 1 kg 1 m visoko.

1 konjska sila (1 HP, 1 ks) je 75 kgm je sila, ki dvigne v eni sekundi 75 kg 1 m visoko

1 HP ura ima 632 kalorij (kal.), 1 delovna kalorija ima silo 427 kgm

Moč električnih motorjev v konjskih silah, če je označena v kilovatih:

0.5 kW je 0.68 ks (KL, HP, PF)	3.0 kW je 4.1 ks
1.0 kW je 1.36 ks	3.5 kW je 4.75 ks
1.5 kW je 2.0 ks	4.0 kW je 5.1 ks
2.0 kW je 2.7 ks	4.5 kW je 6.1 ks
2.5 kW je 3.4 ks	5.0 kW je 6.8 ks

Za pogon mlatilnic (navadnih) in slamoreznic zadostuje elektromotor 2.5 kW, za pogon cirkulark pa 4 kW.

4. Toplotne mere

Enota je 1°C (ena stopinja po Celziju). Celzijeva toplotna lestvica (skala) je razdeljena na 100° (stopinj) med lediščem in vreliščem vode. Reaumirjeva na 80° , Fahrenheitova pa na 212° . Isto toploto pomenijo stopinje.

Celzija	-18°	0°	100°
Reaumirja	-14°	0°	80°
Fahrenheita	-0°	32°	212°

1 toplotna kalorija (kal.) je tista množina toplote, ki je potrebna, da se toplota 1 litru vode zviša od 14.5°C na 15.5°C .

5. Mere za pritisk (tlak)

Enota je atmosfera (Atm.), to je pritisk zračnega tlaka na 1 cm^2 morske površine, kar je enako 1.033, je okroglo 1 kg.

1 atmosfero pritiska ima 10 m globoka voda. Zračni pritisk ali zračni tlak znaša ob morju 760 mm, to je: dvigne živo srebro v brezračni cevi barometra 760 milimetrov visoko.

KAZALO

Stran

Koledar za prestopno leto 1948	6
Korotan v srcu (Oton Župančič)	30
Narodno osvobodilna borba na Koroškem	31
Ideja Zedinjene Slovenije na Koroškem (—ci)	35
Ljudski tabori na naših tleh	39
40. obletnica Prosvetne zveze (Dr. Joško Tischler)	40
Položaj slovenskih duhovnikov na Koroškem (D. J. Ogris)	42
Božična uspavanka (Jan Neruda)	44
Slovensko združništvo v gospodarski borbi kor. Slovencev (Florijan Lapuš)	45
Vloga in pomen kmečkega gospodarstva Slov. Koroške (Dr. Mirt Zwitter)	48
Življenje in borba naše mladine	51
Petletka bo spremenila lice Jugoslavije	54
Pomen podeželskih ljudskih odrov (Evgen Frelih)	57
Kako bomo kmetovali (Kočuški)	61
Izseljenka pripoveduje	66
S 14. divizijo na Štajerskem (Matevž Hace)	70
Prvi spopad (Prežihov Voranc)	75
Desetica (Ivan Cankar)	80
Koroška pesem (Ivan Albreht)	82
Nočni razgovor (Ferdo Kozak)	83
Skodelica kave (Ivan Cankar)	86
Bloki so padli	88
Nasveti za kmetovalce	89

ZVEZA SLOVENSКИH IZSELJENCEV

se bori za popravno škodo, ki so jo zakrivali nacisti.

**FRANC
SCHNABL**

**TRGOVINA
CELOVEC, MAISENGASSE 1**

ANDREJ MICEJ

v Št. Vidu v Podjuni — St. Veit im Jauntal, telefon štev. 2
izdeluje krtače, metle in zidarske čopiče, če se mu vpošlje konjska
ali oprana živinska žima. Kupuje tudi po najvišji dnevni ceni
svinjske ščetine, zlasti hrbtnene, pa tudi apnene.

KARL PRINCIC & Co., CELOVEC

STERNALLEE 3 / TELEFON 1135

TRGOVINA S SVEŽIM IN JUŽNIM SADJEM IN ZELENJAVO

Koledar uredil dr. Franci Zwitter, ovitek narisal Hans Hlawaty, oba na Dunaju.

SLOVENSKI

vestnik

TEDNIK ZA SLOVENSKO KOROŠKO

IZ VSEBINE:
MLADINSKA PRILOGA
NOV ZAKON O NACISTIH
KAKO JE S POLITIKO
IZ SPOMINOV
MAKSIM GORKI
MATI
PRIMORCI ZA PRAVICO
GEOGRAFSKI POSKUSI

LETNIK I

DUNAJ, V PETEK 2. VIII. 1946

ŠTEV. 5

je edini list koroških Slovencev, ki odločno zastopa njihove resnične koristi in se bori za njihove pravice. Prinaša članke iz zgodovinske borbe koroških Slovencev za njihovo politično, gospodarsko in kulturno neodvisnost. Poroča o vseh dogodkih javnega življenja Slovenske Koroške in spremlja borbo slovenskih narodov in vsega naprednega sveta za mir in demokracijo. »Slovenski vestnik« je izraz ljudske pravice in ljudske morale, glas demokratične politike in napredne ideje. Je Vaš list, glasnik prepovedane resnice, zato naročajte se nanj, kupujte ga, oglašajte v njem! Dopisujte! Sodelujte! Javljajte svoja opažanja in tudi svoje želje! Širite ga med znanci in prijatelji, pa tudi med omahljivci in sovražniki! In čitajte ga skrbno in dosledno! Če bo v njem misel Vaših spoznanj in hotenj, bodite ponosni nanj! Če bo v njem zmota, ga popravite in dvignite! Če bo v njem pesem Vašega srca, se radujte z njim! Vaš je in Vaš hoče biti, kajti živi od Vaših žuljev, da se lahko tako odločno bori

za svoboda in lepša bodočnost!

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA CELOVEC

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽ. CELOVEC

K pi
KOROŠKI koledar
1948

0076240

COBISS

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA
KNJIŽNICA
CELOVEC

